

Planul de Amenajare a Teritoriului Județean Covasna

Volum 1 – Studii de fundamentare

Studiul de fundamentare 7: Patrimoniul cultural și peisaje

Secțiunea: Istoric și patrimoniul cultural

Noiembrie 2023

Planul de amenajare a teritoriului județean Covasna

contract nr. 139 / 14.03.2023

Volum 1 – Studii de fundamentare

Studiul de fundamentare 7: Patrimoniul cultural și peisaje

Secțiunea: Istorie și patrimoniul cultural

Beneficiar: Județul Covasna

Tamás Sándor, președintele Consiliului Județean Covasna

Riti Oliver-Raul, Arhitect Șef

Elaborator:

Asocierea S.C. ECO MAPS S.R.L., Lider de Asociere, S.C. IHS Romania S.R.L., Asociat

Călin Roman,
Director General

Sorina Racoviceanu,
dr. arh-urbanist
Director

Noiembrie 2023

Colectiv de elaborare a documentației P.A.T.J. COVASNA

ETAPA I: STUDII DE FUNDAMENTARE

PATRIMONIUL CULTURAL ȘI PEISAJE

SECȚIUNEA: ISTORIC ȘI PATRIMONIUL CULTURAL

S.C. I.H.S. Romania SRL

Coordonator echipă de specialiști în
elaborarea documentației PATJ Covasna
dr. urb. arh. Niculae Tarălungă
Specialist urbanist atestat RUR simbol B

Elaboratori de specialitate în domeniul
amenajării teritoriului și urbanism

dr. urb. arh. Sorina Racoviceanu,
Specialist urbanist atestat RUR simbol B și A

arh. Cătălina Preda,
specialist în domeniul protejării și dezvoltării
patrimoniului construit, atestat MC, atestat
RUR simbol F6

arh. Josef Kovacs
specialist în domeniul protejării și dezvoltării
patrimoniului construit, atestat MC

**Elaboratori de specialitate în domeniul
protejării patrimoniului construit și peisaje**

dr. arh. Niculae Tarălungă
specialist în domeniul protejării și dezvoltării
peisajului, atestat RUR Simbol F6

S.C. ECO MAPS S.R.L

Coordonator contract

Specialiști GIS

dr. geogr. urbanist Ciprian Moldovan,
Specialist urbanist atestat RUR simbol G9

Întocmire cartograme GIS

geogr. Loredana Bufnea

Noiembrie 2023

Cuprins

INTRODUCERE	8
I. DELIMITAREA OBIECTIVULUI STUDIAT.....	9
II. PATRIMONIUL CULTURAL. ANALIZA CRITICĂ A SITUAȚIEI EXISTENTE.....	10
2.1. SCURT ISTORIC PRIVIND PATRIMONIUL CULTURAL AL JUDEȚULUI COVASNA – HĂRȚI ISTORICE	10
2.1.1. Istoricul organizării administrative a județului	22
2.1.2. Evoluția urbanistică a județului Covasna	41
2.1.3. Arhitectura, programe arhitecturale.....	54
2.1.4. Unitățile Administrativ Teritoriale din fostul Scaun Seps – Sfântu Gheorghe	64
2.1.5. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Kezdi – Târgu Secuiesc.....	84
2.1.6. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Micloșoara – Baraolt.....	93
2.1.7. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Orbai - Covasna	110
2.1.8. Unitățile administrativ teritoriale din Întorsura Buzăului	117
2.2. MONUMENTE ȘI ANSAMBLURI DE ARHITECTURĂ, MONUMENTE ȘI SITURI ARHEOLOGICE.....	128
2.2.1. Contextul dezvoltării patrimoniului construit.....	128
2.2.2. Monumente și ansambluri de arhitectură.....	130
A. Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015	133
B. Patrimoniul în pericol	139
C. Patrimoniul mobil.....	141
D. Patrimoniul imaterial	142
E. Infrastructura culturală.....	143
F. Evenimente culturale	143
G. Peisaje culturale.....	144
III. CONCLUZII	149
3.1. Propuneri de valorificare cultural turistică.....	149
3.2. Propuneri patrimoniu construit	151
BIBLIOGRAFIE.....	154
ANEXA 1.....	157

Lista Figurilor

- Figura 1 – 1. Harta „Tabula Hungariae” a lui Lazarus realizată înainte de 1528, tipărită la Ingolstadt / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna
- Figura 2 – 1. Johannes Honterus Coronensis, „Chorographia Transylvaniae Sybembürgen”, Basel, 1532 / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 3 – 1. 1566 Johannes_Sambucus, Transilvania, Viena, 1566 (ed. Abraham Ortelius, Antwerpen, 1598) / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna
- Figura 4 – 1. 1567 „Nova totius Ungariae”, Matthias Zündt, Nuremberg / 2. 1567 Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 5 – 1. 1595 _Transylvania_per_Gerardum_Mercatorem / 2. Detaliul zonei actualului județ Covasna
- Figura 6 – 1. Nova et recens emenda totius Regni Ungariae una cum adiacentibus et finitimis regionibus delineatio, 1620 Pieter van den Keere / 2. Detaliu
- Figura 7 – 1. 1680 „Totius regnis Hungariae” Nicolaus Visser / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 8 – 1. Harta Transilvaniei în 1720 desenată de către Johann Baptistae Homann. Denumirea hărții „Principatus Transilvaniae in quinque Nationes earum’que Regiones es comitatus cum finitimis vicinorum Statuum Provinciis accuratē divisus” / 2. Detaliu cu zona actuală a județului Covasna
- Figura 9 – 1. Harta „Carte_particulière_de_la_Hongrie de la Transilvanie de la Croatie et de la Sclavonie”, întocmită de Guillaume de L'Isle, în 1717 / 2. 1730 Detaliu cu zona actualului județ Covasna
- Figura 10 – 1. Harta „Principaute De Transilvanie Divisee en Cinq Nations Subdividee en Quartiers et Comtez Divers Memoires et Particulierement de G.C. da Vignola 1705” redactată de Nicolas de Fer / Guillaume Danet în 1724 la Paris / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna
- Figura 11 – 1. Harta `Tabula generalis regni Hungariae Croatiae et Slavoniae nec non Magni Principatus Transilvaniae~, întocmită de Janos Lipszky ,1810 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 12 – 1. Harta Românească a Ardealului și Bucovinei întocmit de colonel Theodoreescu în 1915 tipărit la Stabilimentul Grafic Albert Baer din București / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 13 – Diocezele din Transilvania în secolul al XIV-lea (extras)
- Figura 14 – Harta microregiunilor județului Covasna
- Figura 15 – 1. Squelette Der Aufnahms Karte des Grofs Fursten Thurm Siebenburgen in 280sei (Prima ridicare topografică a armatei austriace) 1769 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 16 – 1. Nouvelle Carte du Royaume de Hongrie de Croatie de Slavonie et de Transylvanie, 1792 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 17 – 1. Magyar Állam Közigazgatási térképe (Harta Administrativă a Statului Maghiar) Institutul Cadastrului Coroanei Maghiare, Buda, 1870 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 18 – 1. Post und Generalcharthe des Königreiches UNGARN von Siebenburgen, Croatién und Slavonién, der K.K. Militär-Grenze, so wie von der Bukowina, 1872 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 19 – Harta „Háromszék megye közigazgatási térképe” (Harta administrativă a județului Trei Scaune), întocmită de Hátsek Ignácz, Reditura Rautmann Frigyes, Budapest, 1880, detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 20 – 1. Harta „A Szt. István Korona országainak térképe” (Harta țărilor Coroanei Sfântului Stefan), întocmită de Hátsek Ignácz, Budapest, 1883 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 21 – 1. Harta „Erdély Egyházmegye a XIV.-ik század elején” (Diocezele din Ardeal la incepul sec. al XIV-lea), întocmită de Ortvay Tivadar și Hrubánt László, Budapest, 1883 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna
- Figura 22 – Harta „Haromszek varmegye” (districtul Trei Scaune), Institutul Geografic Maghiar, 1900
- Figura 23 – Harta „Háromszék vármegye földadókataszteri beosztásának átnézeti vázlata” (Schita clasificărilor cadastrale pentru impozitul funciar), Tipografia Regală Maghiară de Stat, 1912
- Figura 24 – Harta „Județul Trei-Scaune după noua împărțire administrativă”, Institutul Cartografic „Unirea”, Brașov, 1925

- Figura 25 – Harta „1930 Planul german privind componența etnică”, Rasse-und Siedlungshauptamt, 1930
- Figura 26 – Harta județului interbelic Trei Scaune, Regatul României (1938)
- Figura 27 – Harta „Háromszék térképe” (Harta Trei Scaune), Institutul Geografic Maghiar, Budapest, 1913
- Figura 28 – Harta „Dispoziția așezărilor în raport cu relieful”
- Figura 29 – Harta „Rețeaua rutieră în județul Trei Scaune”, Institutul Regal Maghiar de Stat pentru Construcții, Sfântu Gheorghe, Tipografia Jokai, 1943
- Figura 30 – 1. Harta „EISENBAHNNETZ der österreichischen MONARCHIE”, (Rețeaua de căi ferate de pe teritoriul monarhiei austriece); / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 31 – 1. Harta „A magyar királyi államvasutak és a kezelésükben levő helyi érdekű vasutak”, (Rețeaua de căi ferate de stat ale Regatului Maghiar și căile ferate de interes local aflate în administrare); Institutul Cartografic Klösz György si fiul, 1914 / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 32 – 1. Harta „CĂILE FERATE ROMÂNE”, Institutul cartografic „Unirea”, Brașov, 1921; / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 33 – 1. Harta „Magyarország és környékének út és vasút térképe”, (Harta drumurilor și căilor ferate ale Ungariei și vecinilor) Institutul Cartografic Militar al Regatului Maghiar, Budapesta, 1942; / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna
- Figura 34 – Analiza comparativă privind dinamica teritoriului în perioada 1762 - 2023
- Figura 35 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Sepsi – Sfântu Gheorghe
- Figura 36 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Kezdi – Târgu Secuiesc
- Figura 37 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Micloșoara – Baraolt
- Figura 38 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Orbai - Covasna
- Figura 39 – Unitățile administrativ-teritoriale din Întorsura Buzăului
- Figura 40 – PATN – Secțiunea a III-a – Zone Protejate
- Figura 41 – Gradul de concentrare a monumentelor cuprinse în LMI 2025
- Figura 42 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015
- Figura 43 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat I
- Figura 44 – Harta siturilor arheologice din Județul Covasna
- Figura 45 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat II
- Figura 46 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat III-IV
- Figura 47 – Monumente care solicită intervenții
- Figura 48 – LIMES – Frontierele Imperiului Roman

Listă Tabelelor

- Tabel 1 – Biserici fortificate din județul Covasna
- Tabel 2 – Lista conacelor și a castelelor din județul Covasna
- Tabel 3 – Lista fortificațiilor din județul Covasna
- Tabel 4 – Lista patrimoniului construit conform LMI 2015
- Tabel 5 – Indicatori de consum cultural în județul Covasna

INTRODUCERE

Documentația prezentă face parte din studiile de fundamentare solicitate prin caietul de sarcini și este realizată în conformitate cu structura cerută prin ordinal 233/206 privind conținutul Studiilor de Fundamentare.

Planul de Amenajare a Teritoriului Județean Covasna (PATJ) are, în conformitate cu articolul 42 din cadrul Legii 350/2001, un caracter director, reprezentând distribuția spațială a programului de dezvoltare socio-economică, formulat în Strategia de Dezvoltare a Județului Covasna pe perioada 2021-2027 și este elaborat în coordonare cu planurile ierarhic superioare, respectiv Strategia de Dezvoltare Teritorială a României și Planul de Amenajare a Teritoriului Național – Secțiunea a III-a Zone Protejate. Conform legii 350/2001, prin prevederile PATJ se instituie obligativitatea pentru documentațiile de urbanism, respectiv planurile urbanistice generale și zonale ale unităților administrativ teritoriale componente.

Prezenta documentație a fost realizată în scopul fundamentării Planului de Amenajare a Teritoriului Județean Covasna din punctul de vedere al patrimoniului construit și al peisajelor, considerând că o mai bună cunoaștere și localizare spațială a valorilor existente contribuie la realizarea de acțiuni și proiecte de conservare-protejare a acestora, precum și la promovarea acestor valori în rețele de studii și cercetare de specialitate, dar și la dezvoltarea turismului cultural în județului Covasna.

Documentația realizată conform actelor normative în vigoare și caietului de sarcini întocmit de Consiliul Județean Covasna, include și baza de date geospațială în format GIS, pe straturi tematice în sistem de proiecție stereografică 1970, ceea ce va permite actualizarea continuă a datelor privind starea patrimoniului construit pe întreaga perioadă de valabilitate a PATJ Covasna.

Documentația prezintă județul din perspectiva patrimoniului construit și a peisajului, cuprinzând capitole ce privesc evoluția istorică a teritoriului județului, însăși de analize privind patrimoniului urban și rural și categoriile de monumente istorice existente, în conformitate cu LMI 2015, susținute de analize privind elemente privind tipologia fondului construit rural și a tramelor stradale din zonele rurale.

Studiul privind problematicii peisajului nu are în prezent o metodologie națională aprobată prin acte normative, fiind realizat în prezenta documentație printr-o analiză structurată pe natura factorilor abiotici, biotici și antropici¹, dar și sensibilitatea lor la schimbările mediului. Factorii menționați în studiu de fundamentare stau la baza analizei peisajului, a delimitării spațiale a claselor de peisaje și evaluării finale a acestora, rezultată în urma integrării spațiale a factorilor precizați.

Documentația PATJ se încheie cu concluziile ce privesc patrimoniul construit și peisajul, prezentând funcțional și spațial probleme și disfuncționalități, dar și un pachet consistent de politici-programme și proiecte ilustrate și spațial ce cuprind măsuri de conservare, reabilitarea, protejarea și promovarea valorilor de patrimoniu cultural, ca bază pentru dezvoltarea socio-economică în general și a turismului cultural în special.

¹ Conform Convenției Europene a Peisajului de la Florența ratificată de Romania prin Legea 451/2002

I. DELIMITAREA OBIECTIVULUI STUDIAT

Documentația aferentă domeniului *Patrimoniu construit și cultural, peisaje* cuprinde:

- (a). Patrimoniul construit protejat (zone istorice rurale și urbane, monumente istorice - clasificarea, tipologia: monumente și situri arheologice, monumente și ansambluri de arhitectură, monumente și ansambluri de artă plastică și valoare memorială, zone istorice rurale și urbane);
- (b). Peisajul cultural al zonei - tipologii (valorile patrimoniului natural, cultural material și imaterial, integrate în peisajul ecologic al județului).

În corelație cu aceste categorii, a fost analizate obiectivele turistice antropice, traseele turistice - culturale și tipologia de turism, în funcție de diferitele categorii de patrimoniu.

Analiza cuprinde date, analize și reprezentări spațiale privind valorile de patrimoniu construit (în conformitate cu LMI 2015), patrimoniul natural și tipologia peisajului cultural din județul Covasna.

Patrimoniul material/construit cuprinde din punct de vedere structural următoarele categorii de monumente în conformitate cu natura acestora, cuprinse în Legea 422/18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice, republicată cu completările și actualizările ulterioare :

- Arheologie - I (situri, așezări, așezări fortificate, necropole);
- Arhitectură - II (fortificații, cetăți, castele, palate, conace, biserici, mănăstiri, clădiri publice administrative, de învățământ, clădiri industriale, case, ansambluri urbane/rurale);
- Monumente de față publică – III;
- Monumente memoriale și funerare -IV (monumente/placă eroi, bust, cimitir, casă memorială, cruce).

Sub-capitolul *Peisaje* se înscrie în conținutul Articolului 6 din Convenția europeană a peisajului, adoptată la Florența la 20 octombrie 2000, ratificată prin Legea nr. 451 din 8 iulie 2002 și publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 536 din 23 iulie 2002.

Identificarea, analiza și evaluarea unităților de peisaj sunt realizate după o metodologie proprie a elaboratorului documentației² considerând factorii existenți ce formează unitățile de peisaj ale județului, identificarea, analiza, vulnerabilitatea la schimbare și evaluarea acestora, în contextul dezvoltării spațiale integrate Capitolele dedicate analizei privind patrimonial construit și peisaje sunt completeate cu hărți realizate cu suport GIS, precizând spațial, în cadrul acestei etape, situația existentă a patrimoniului construit cuprins în LMI 2015.

Din punctul de vedere al structurii conținutului, studiul de fundamentare a fost elaborat conform prevederilor art. 20 din Ordin 233/2016 al MDRAP, abordând următoarele aspecte:

1. Delimitarea obiectivului studiat
2. Analiza critică a situației existente
3. Evidențierea disfuncționalităților și priorități de intervenție
4. Propuneri de eliminare/diminuare a disfuncționalităților
5. Prognoze, scenarii sau alternative de dezvoltare

Din punctul de vedere al organizării documentației, Volumul Patrimoniul Cultural și Peisaje a fost realizat și predat Autorității Contractante în două secțiuni: *Istoric și Patrimoniul Cultural* și separat *Peisaje*. Prezentul document privește secțiunea Istoric și patrimoniul cultural al județului Covasna.

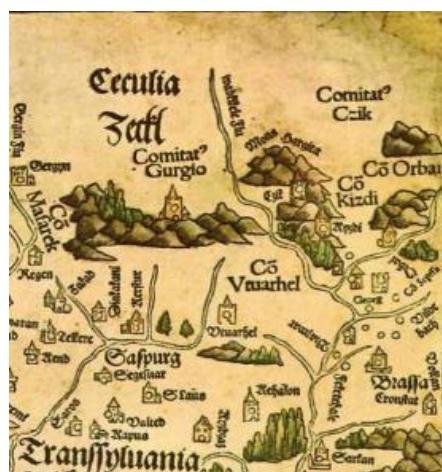
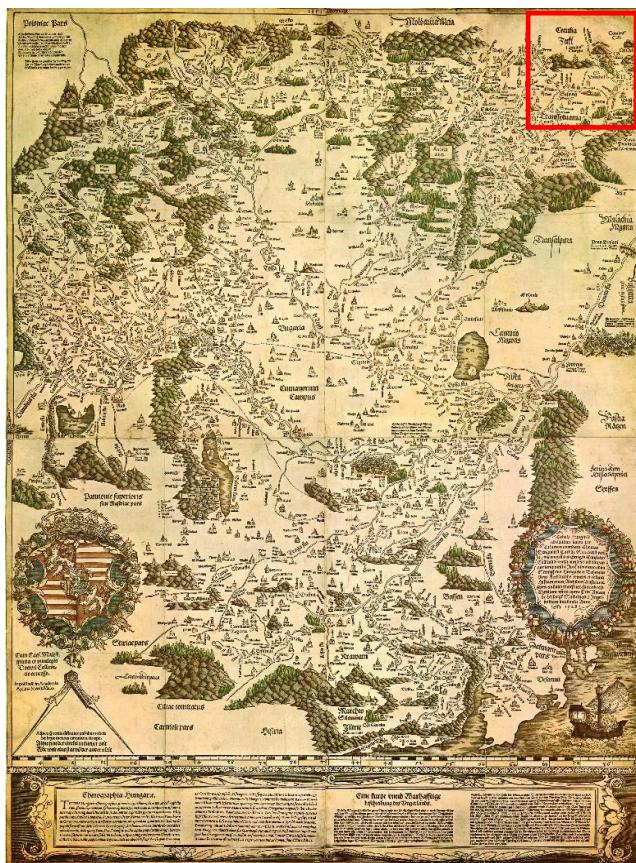
² Notă: În prezent nu există un cadru normativ/metodologie/ghid privind conținutul documentației supusă avizării.

II. PATRIMONIUL CULTURAL. ANALIZA CRITICĂ A SITUAȚIEI EXISTENTE

2.1. SCURT ISTORIC PRIVIND PATRIMONIUL CULTURAL AL JUDEȚULUI COVASNA – HĂRȚI ISTORICE

Componența privind dezvoltarea istorică a teritoriului aduce, în cadrul contextului istoric al dezvoltării teritoriului județului un număr de hărți relevante publicate în decursul secolelor. Studiu prezintă un număr de 12 hărți realizate înainte de anii 1528 - Harta "Tabula Hungarie" până în 1923- "Harta Românească a Ardealului și Bucovinei".

Figura 1 – 1. Harta „Tabula Hungariae” a lui Lazarus realizată înainte de 1528, tipărită la Ingolstadt / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna

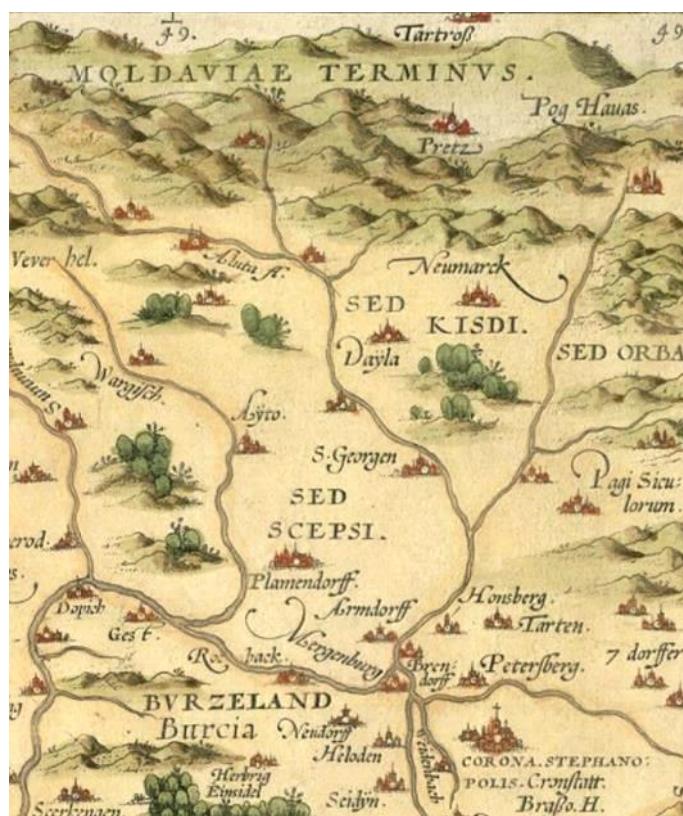
Sursa: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/lazar150.jpg> – Colectia Biblioteca Națională Széchényi din Budapesta

Figura 2 – 1. Johannes Honterus Coronensis, „Chorographia Transylvaniae Sybembürgen”, Basel, 1532 / 2. Detaliu zona actualului judet Covasna

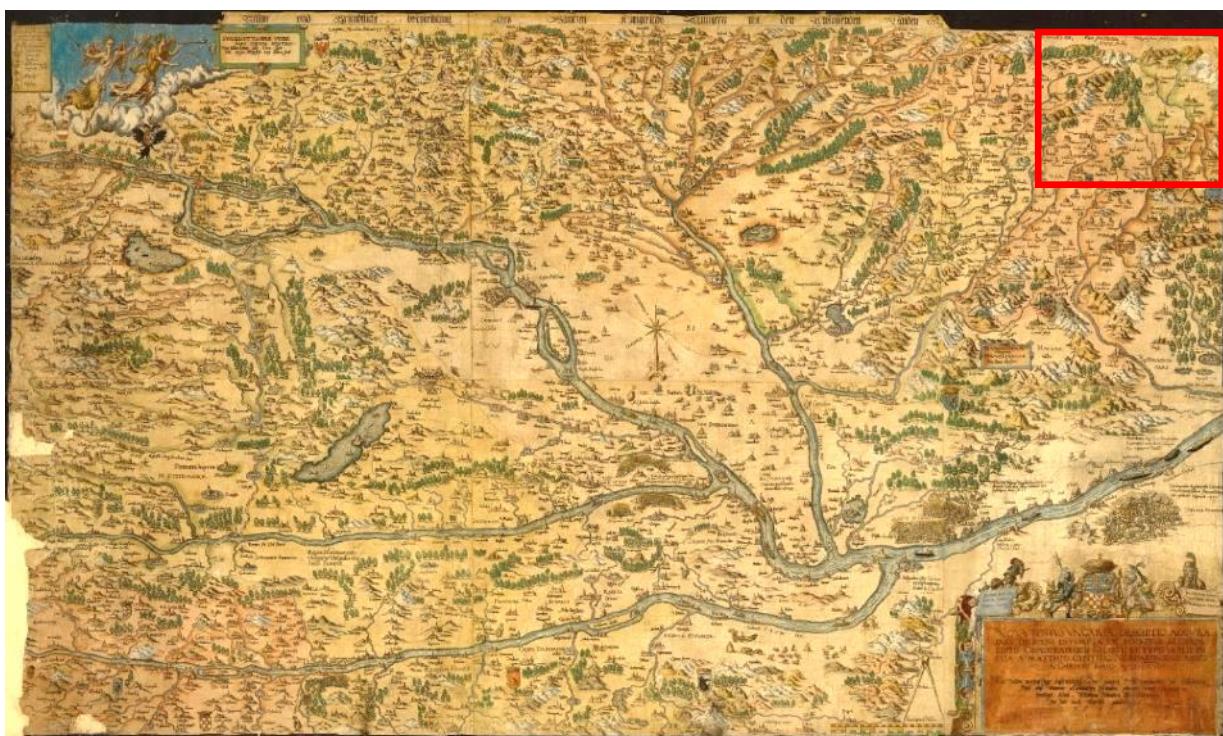
Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Transilvaniei_-_Johannes_Honterus#/media/Fi%C8%99ier:Chorographia_Transylvaniae_Sybemb%C3%BCrgen_1532.jpg
Este în custodia Bibliotecii Naționale Széchényi din Budapesta

Figura 3 – 1. 1566 Johannes_Sambucus, Transilvania, Viena, 1566 (ed. Abraham Ortelius, Antwerpen, 1598) / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna

Sursa: <http://clasate.cimec.ro/Detalii.asp?k=5D624A93C46B43BCB9EF2D02B024628F#gallery>

Figura 4 – 1. 1567 „Nova totius Ungariae”, Matthias Zündt, Nuremberg
/ 2. 1567 Detaliu zona actualului județ Covasna

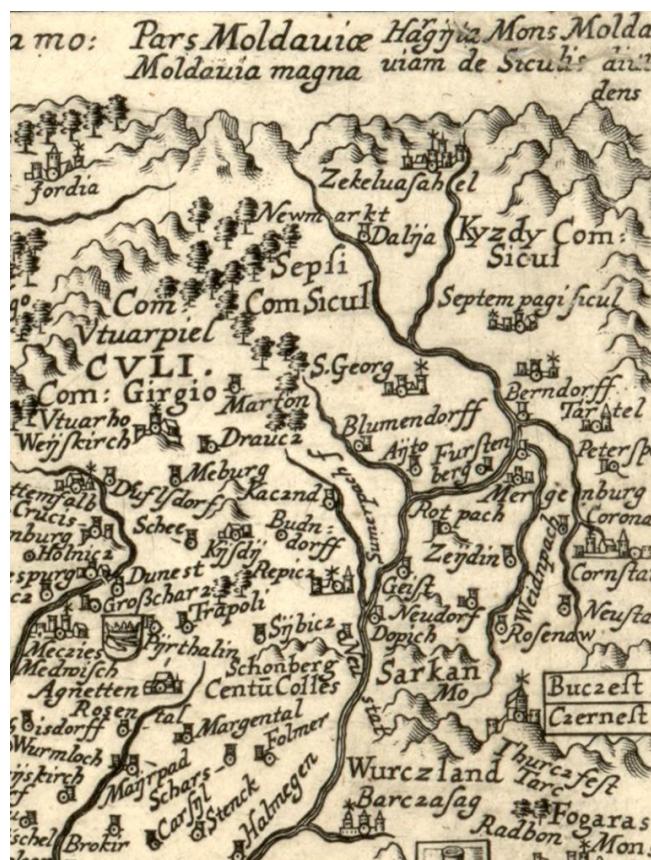
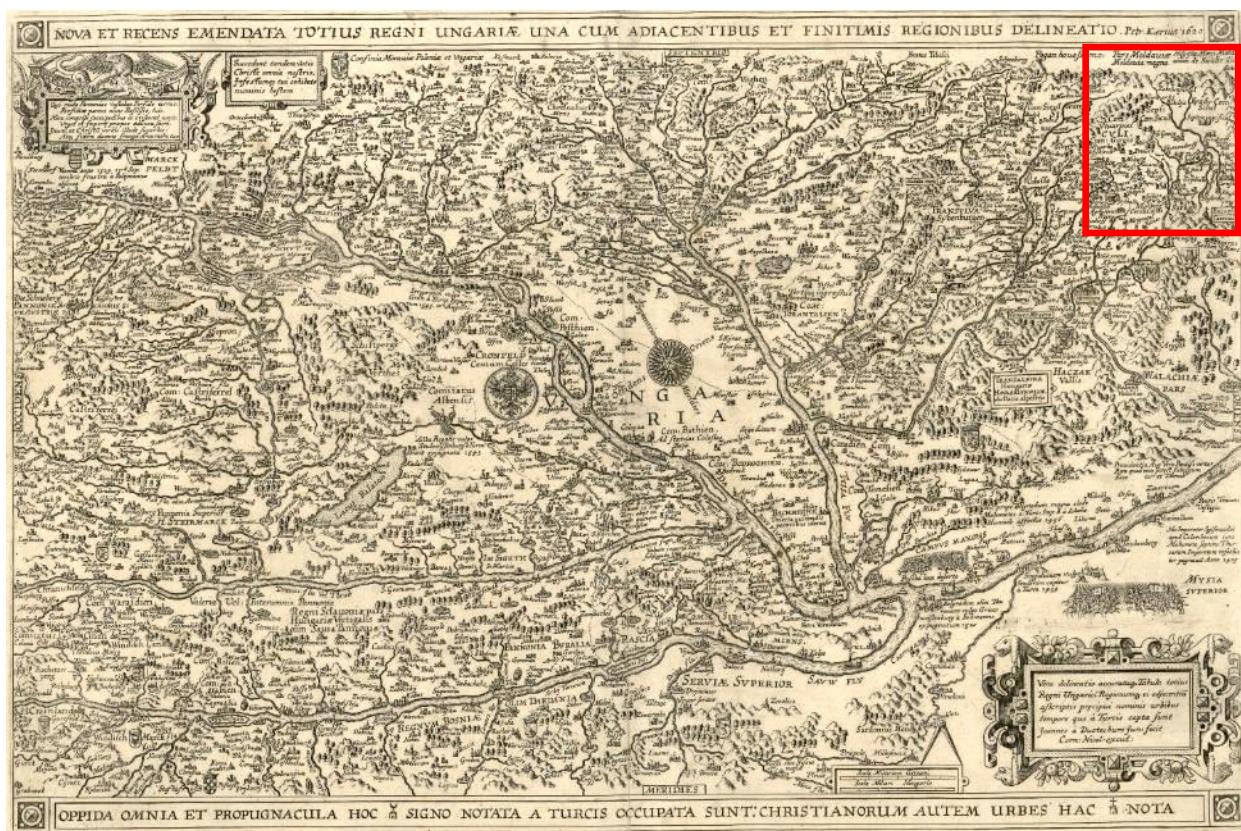
Sursa: <https://hdl.loc.gov/loc.wdl/wdl.6761>
American Geographical Society Library Digital Map Collection

Figura 5 – 1. 1595_Transylvania_per_Gerardum_Mercatorem
/ 2. Detaliul zonei actualului județ Covasna

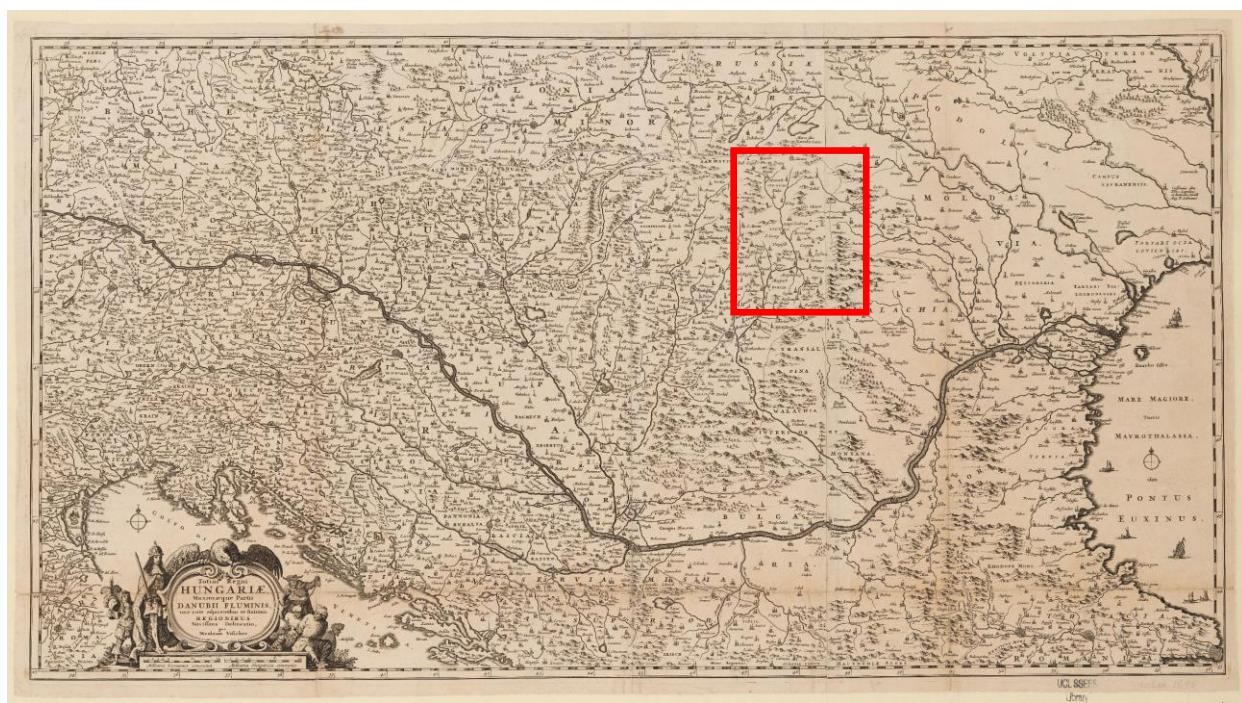
Sursa: http://www.mapywig.org/m/Other_maps/Old_maps/ssees0163_Transylvania_per_Gerardum_Mercatorem-1595.jpg

Figura 6 – 1. Nova et recens emendata totius Regni Ungariæ una cum adiacentibus et finitimus regionibus delineatio, 1620 Pieter van den Keere / 2. Detaliu

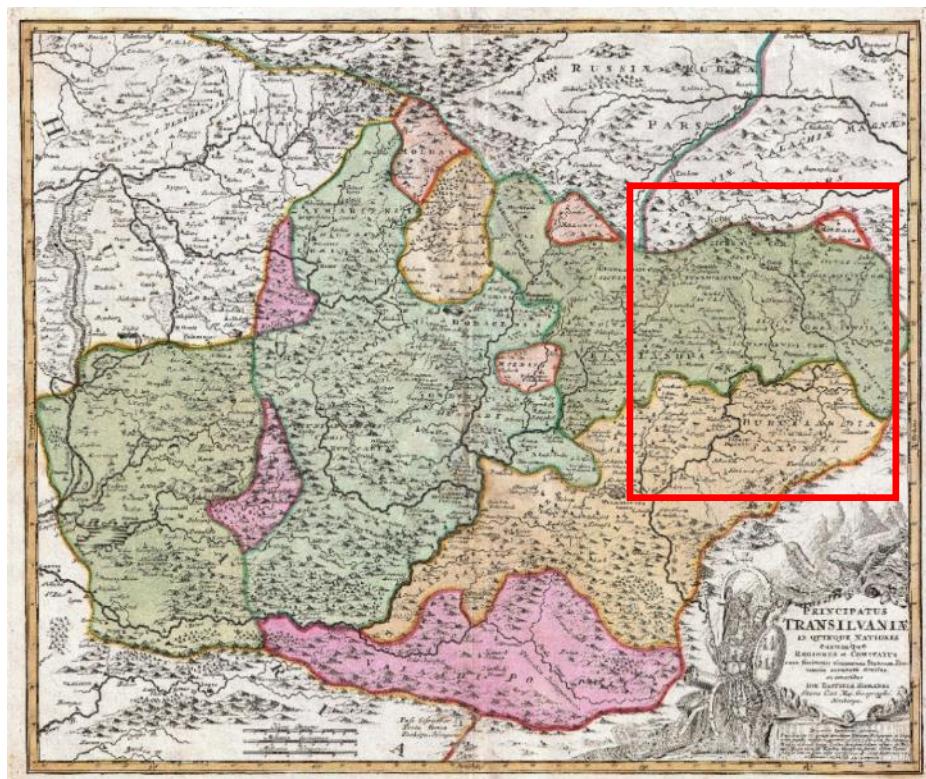
Sursa: <https://www.loc.gov/resource/g6501s.ct004268/?r=0.55,0.046,0.503,0.296,0>
Library of Congress Geography and Map Division Washington

Figura 7 – 1. 1680 „Totius regnis Hungariae” Nicolaus Visser
/ 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

Sursa: http://maps.mapywig.org/m/Other_maps/Old_maps/ssees0184_Totius_regnis_Hungariae_-ca1680.jpg

Figura 8 – 1. Harta Transilvaniei în 1720 desenată de către Johann Baptistae Homann.
Denumirea hărții „Principatus Transilvaniae in quinque Nationes earum’que Regiones es
comitatus cum finitimis vicinorum Statuum Provinciis accuraté divisus”
/ 2. Detaliu cu zona actuală a județului Covasna

Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/1720_Homann_Map_of_Transylvania_%28_Romania_%29_-_Geographicus_-_PrincipatusTransilvaniae-homann-1716.jpg?uselang=ro

Figura 9 – 1. Harta „Carte_particulière_de_la_Hongrie de la Transilvanie de la Croatie et de la Sclavonie”, întocmită de Guillaume de L’Isle, în 1717
/ 2. 1730 Detaliu cu zona actualului județ Covasna

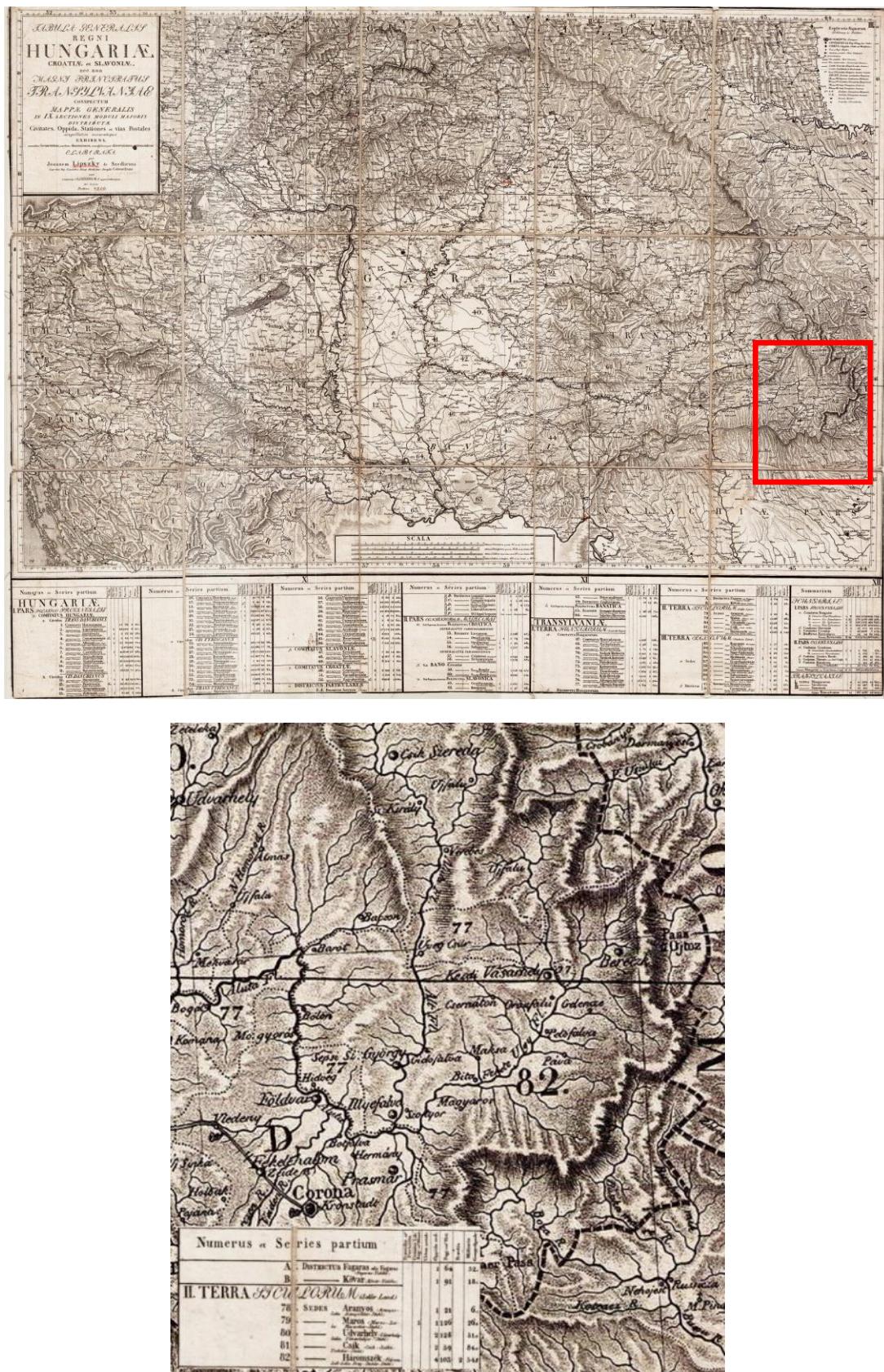
Sursa:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ef/Carte_Particuliere_de_la_Hongrie_de_la_Transilvanie_de_la_Croatie_et_de_la_Slavonie.jpg
Leibniz-Institut für Länderkunde, Leipzig

Figura 10 – 1. Harta „Principaute De Transilvanie Divisee en Cinq Nations Subdivisee en Quartiers et Comtez Divers Memoires et Particulierement de G.C. da Vignola 1705” redactată de Nicolas de Fer / Guillaume Danet în 1724 la Paris / 2. Detaliu cu zona actualului județ Covasna

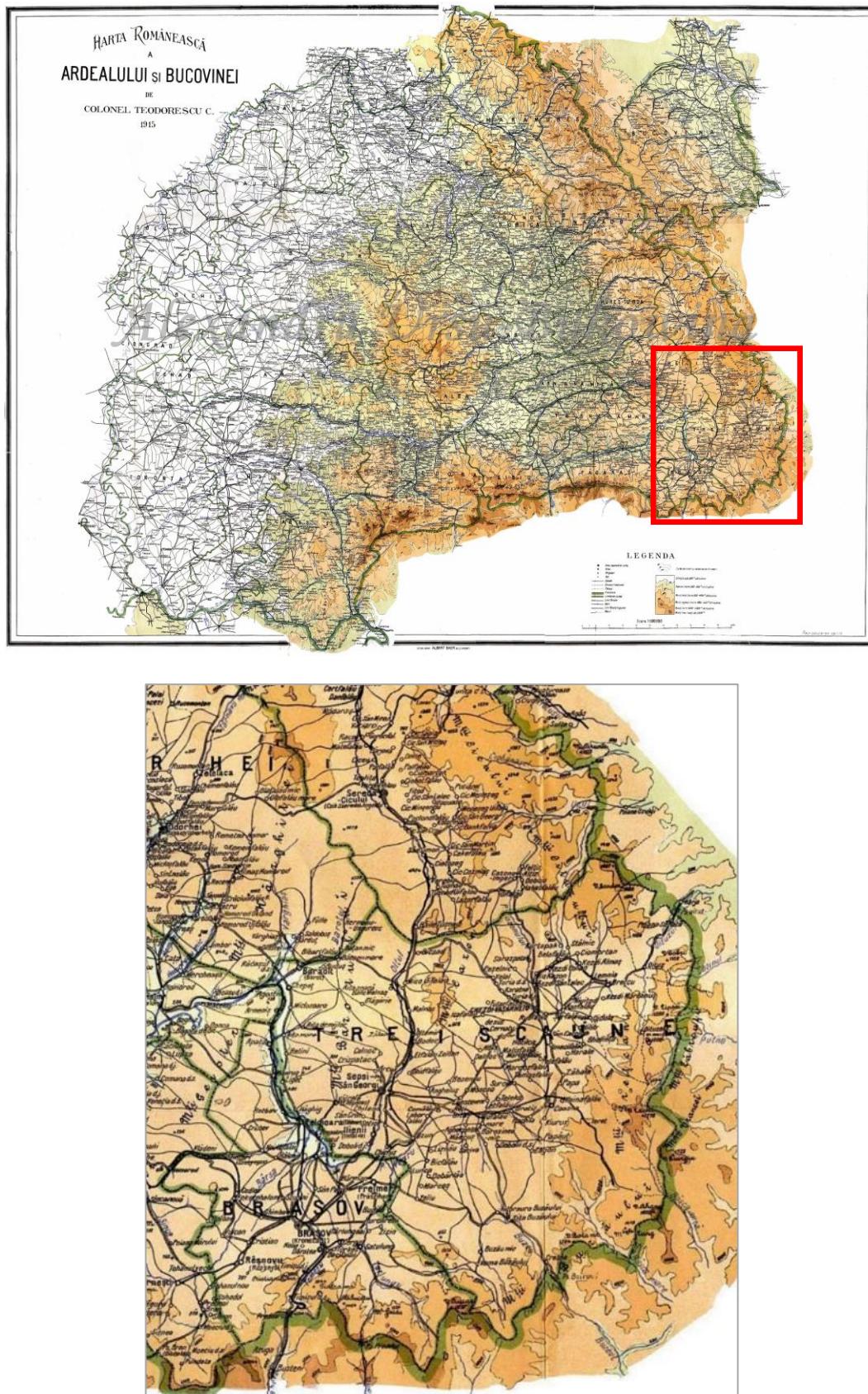
Sursa: <https://www.raremaps.com/gallery/detail/29714/principaute-de-transilvanie-divisee-en-cinq-nations-subdivisee-de-fer-danet>

Figura 11 – 1. Harta ‘Tabula generalis regni Hungariae Croatiae et Slavoniae nec non Magni Principatus Transilvaniae~, întocmită de Janos Lipszky ,1810 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: <http://www.swaen.com/hungarie-lipszky-map.php>

Figura 12 – 1. Harta Românească a Ardealului și Bucovinei întocmit de colonel Theodorescu în 1915 tipărit la Stabilimentul Grafic Albert Baer din București / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ardeal_si_Bucovina.JPG

2.1.1. Istorico-organizarea administrative a județului

Comitatul (în latină comitatus; în maghiară vármegye) a fost teritoriul administrativ de bază al Ungariei încă din vremea regelui Ștefan I, întemeietorul Regatului Ungariei.

Comitatul regal

Din primii ani ai existenței regatului a fost necesară administrarea marilor moșii regale. Administrația a fost organizată în jurul cetăților, în fruntea comitatului regal se afla jupânum (comes) care strângea impozitele regale.

Comitatele de graniță (marchia) erau conduse de jupâni-grănicieri (marchio).

Pădurile au fost controlate de jupânamele silvice, organizate în jurul anilor 1200.

Între secolul al XII-lea și 1876 Comitatele maghiare au fost următoarele:

Belső-Szolnok - Solnocul Interior (cu capitala la Dej)

Doboka - Dăbâca (Gherla)

Fehér - Alba (Alba Iulia)

Hunyad - Hunedoara (Devă)

Kolozs - Cluj (Cluj)

Küküllő - Târnava (Cetatea de Baltă)

Torda - Turda (Turda)

Sașii s-au așezat în Transilvania în jurul anului 1160, la chemarea lui Géza II, în zona dintre Olt și Târnave. Așezările lor s-au extins continuu. În 1224, Andrei II le-a reunit așezările, organizându-le într-un fel de teritoriu autonom cuprins între localitatea Orăștie și zona Trei Scaune (Covasna de azi). În același timp, secuii care locuiau pe acest teritoriu au fost așezați mai spre răsărit, în ținuturile pe care le ocupă azi.

Aceștia trăiau aşadar înainte de anii 1220 de-a lungul Oltului și a Târnavei. Lucru confirmat și de toponimie, căci o parte importantă a numelor de locuri de pe teritoriul săsesc este de origine maghiară.

Așezările din ținutul secuiesc și-au căpătat denumirea nu de la triburi sau persoane, ci de la nume de locuri. Scaunul cel mai important, Udvarhelyszék (scaunul Odorhei), purta numele de Telegdszék (scaunul Tileagd), o așezare cu numele Telegd (Tileagd) neexistând până în zilele noastre decât una singură, cea din comitatul/județul Bihor. (figura 13)

În aceeași situație se află, de pildă, Medgyes (Mediaș), Kézd (Chizd), Sebes (Sebeș), Orbó (Orbo) care, la origine, sunt toponime din actualul ținut săsesc, ele nu se regăsesc ca toponime în actualul ținut secuiesc ci ca denumire de scaune: Sepsiszék/scaunul Șepsi, Kézdiszék/scaunul Chizdi, Orbaiszék /scaunul Orbai. Însemnă că provin din zona unde se întâlnesc aceste toponime, adică din ținutul săsesc.

Prima atestare scrisă a acestei regiuni este registrul zeciuiei papale din 1332-1335. Cele 42 de parohii plătitore de dijmă, cu câte 2-3 sate în fiecare parohie, reprezintă 1/3 din fondul de localități al actualului județ Covasna. Actuala rețea de localități este mai densă în zonele mai joase ale terenului, pe marginea văilor cursurilor majore de apă.

Structura spațială administrativ-militară de mai târziu s-a bazat pe unitățile organizatorice ecclaziastice (decanate) ale Scaunului. Existența administrației publice din Scaun este menționată într-un document din 1406),

Figura 13 – Diocezele din Transilvania în secolul al XIV-lea (extras)

Sursa: <https://hagyatek.cholnoky.ro/wp-content/uploads/2011/10/2M-TOR-841-Erdely14.jpg>

La recensământul fiscal din 1567 al Ținutului Secuiesc, Scaunul Kezdi (Kezdisszék) a fost listat cu 32 de localități, Scaunele Sepsi- și Miklósvár cu 47 de localități, Scaunul Orbai (Orbaisszék) cu 17 sate.

Scaunul Trei Scaune a luat ființă între anii 1562-1583, în urma contopirii celor trei scaune secuiești: Sepsi, Kezdi și Orbai într-unul singur, la sfârșitul secolului al XVI-lea fiind adăugat și Scaunul Micloșoara. Scaunul Trei Scaune avea în fruntea sa un căpitan suprem și un vicecăpitan numiți de principale Transilvaniei, iar după 1691 de Guberniul Transilvaniei. Atribuțiile lor au fost în primul rând militare. Căpitanul suprem împreună cu judele regal luau parte la adunările judiciare scăunele, iar atribuțiile administrative ale căpitanului în multe privințe au fost similare cu cele ale judeului. În anul 1711 se desființea funcțiile de căpitan suprem și de vicecăpitan, judele regal devenind primul funcționar al scaunului. Acesta îndeplinea și funcția de președinte al adunărilor generale și președinte al scaunului general de judecată. Începând cu anul 1613 era ales de membrii adunării generale. După 1691, adunarea generală a scaunului propune trei candidați pentru funcția de jude regal, câte unul din fiecare religie recunoscută (romano-catolică, reformată, unitariană), guberniul numind o singură persoană. Începând cu anul 1790 judele regal era ales de adunarea generală și întărit de guberniu. Fiecare scaun (Kezdi, Sepsi, Orbai și Micloșoara) era condus de un vice jude regal, propus de judele regal și numit de adunarea generală scăunală.

Din secolul al XIX-lea scaunele au avut câte un notar ales de adunarea generală, el devenind slujbaș permanent al scaunului. Notarul încheia procesele verbale ale adunărilor generale scăunele și ale scaunului general de judecată, consemnate în registre, efectua lucrări în serie și păstra arhiva scaunului. Orașele din cadrul scaunului Trei Scaune Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc, Brețcu, Ileni aveau o autonomie proprie fiind scoase de sub jurisdicția administrativă și judiciară a scaunului.

În anul 1784 Iosif al II-lea a desființat complet autonomiile locale din Transilvania, prin înființarea a 11 comitate, printre care și Comitatul Trei Scaune. Începând cu anul 1786 acesta a funcționat cu denumirea Comitatul Trei Scaune unit cu Țara Bârsei și cu o parte din Alba de Sus. În fruntea comitatului se afla un comite suprem și un vicecomite, teritoriul fiind împărțit în trei cercuri: cercul Sepsi (cu șapte subcercuri), cercul Kezdi (cu șase subcercuri), cercul Țara Bârsei (cu șase subcercuri). După moartea lui Iosif al II-lea, măsurile sale sunt abrogate, Scaunul Trei Scaune revenind la vechea organizare, din perioada 1790-1849, acesta funcționând din nou ca un

scaun secuiesc autonom. Așa zisa oficialitate a scaunului era formată din judele regal, cei patru vicejuzi regali și notari.

Până în anul 1764 scaunul Trei Scaune nu a avut un sediu, adunările generale fiind ținute în diverse localități din cadrul scaunului. Cu ocazia înființării Tablei Continue a Scaunului Trei Scaune s-a fixat ca sediu satul Cernatul de Jos (în scaunul Kezdi). În anul 1874 odată cu înființarea Comitatului Trei Scaune sediul a fost mutat în localitatea Chilieni (scaunul Sepsi), iar de acolo, în anul 1785, în orașul Sfântu Gheorghe (scaunul Sepsi). În anul 1829 sediul Scaunului Trei Scaune a fost fixat în mod definitiv, la Sfântu Gheorghe.

Voievodatul Transilvaniei a existat până în 1526, când a fost declarat Principatul Transilvaniei. În 1765, Principatul a fost ridicat la rangul de Mare Principat. În 1848, Marele Principat al Transilvaniei a reunit cu Regatul Ungariei. După instituirea Imperiul Austro-Ungar (Dualismul austro-ungar), autoritățile maghiare de la Budapesta au decis imediat, în 1867, desființarea scaunelor secuiești, iar în locul lor au apărut mai multe comitate (vármegyék). La reforma administrativă de după 1870 s-a confirmat redistribuirea secuilor integrați în mai multe comitate alături de alte etnii, secuii nemaiavând privilegiul autonomiei în noile comitate. Scaunele secuiești au rămas desființate de administrația ungară și în 1876 la reforma administrativă, în locul lor teritoriul fiind reîmpărțit în comitate (járások).

În această perioadă, factorii care au influențat dezvoltarea scaunului Trei-Scaune au fost exploatarea forestieră și prelucrarea, creșterea animalelor și, într-o măsură mai mică, producția vegetală. Așezările situate favorabil și mai ușor accesibile s-au dezvoltat mai repede, iar populația lor a crescut. Rolul economic, social, comercial și administrativ al celor două târguri situate pe principalele linii de transport, Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc, a devenit mai important. Cu excepția zonelor montane mai înalte și a bazinelor intermontane mai mici (Întorsurii, bazinul Komando), majoritatea așezărilor din secolul al XX-lea existau deja în secolul al XVI-lea.

În perioada lui Iosif al II-lea (1785), suprafața celor Trei Scaune este aproape de două ori mai mare decât înainte. În plus față de teritoriile Sepsi, Kezdi și Orbai, scaunul filie Casin (Kászon) care forma partea sud-est a Scaunului Ciuc, partea de sud-est a Scaunului Odorhei, fostul scaun filie Brăduț (Bardóc) și teritoriul județului Brașov de mai târziu aparțineau teritoriului Trei Scaune.

În anul 1829 sediul Scaunului Trei Scaune a fost fixat în mod definitiv, la Sfântu Gheorghe.

Prin restructurarea Imperiului Habsburgic ca Imperiu Austro-Ungar, se desființează în 1876 Marele-Principat al Transilvaniei, în noua organizare administrativă regăsindu-se următoarele comitate (se remarcă apariția Comitatului Trei Scaune):

Alsó-Fehér – Alba de Jos (cu capitala la Aiud)

Beszterce-Naszód – Bistrița-Năsăud (Bistrița)

Brassó - Brașov (Brașov)

Csik – Ciuc (Miercurea Ciuc)

Fogaras - Făgăraș (Făgăraș)

Háromszék – Trei Scaune (Sfântu Gheorghe)

Hunyad – Hunedoara (Devă)

Kisküküllő – Târnava Mică (Diciosânmartin / Târnăveni)

Kolozs - Cluj (Cluj)

Maros-Torda - Mureș-Turda (Târgu Mureș)

Nagy-Küküllő – Târnava Mare (Sebeș)

Szeben - Sibiu (Sibiu)

Szolnok-Doboka – Solnoc-Dăbâca (Dej)

Torda-Aranyos – Turda-Arieș (Turda)

Udvarhely – Odorhei (Odorheiu Secuiesc)

Administrația regiunii a fost reorganizată semnificativ după revoluția și războiul de independență din 1848-1849. În cadrul acestuia, Cele Trei Scaune, "extinse" cu scaunul filie Brăduț aparținând Scaunului Odorhei, a copletat raionul Sfântu Gheorghe. Localitățile sunt împărțite în 4 subdistricte (Ozun, Târgu-Secuiesc, Boroșneul Mare, Aita Mare). Este interesant faptul că întreaga rețea de așezări a județului Covasna de astăzi aparținea la acel moment istoric districtului Sfântu Gheorghe; Teritoriul districtului acoperă în mare parte teritoriul județului de astăzi. Fosta zonă a Comitatului Alba Superior, situată la N de "istoricul" Trei Scaune, aparține pentru prima dată unei unități administrative cu centrul la Sfântu Gheorghe în timpul administrației militare austriece³.

În sec. XVIU-XIX se cunosc mai multe încercări de desființare a scaunelor secuiești, prima dată în cadrul reformelor iosefini, apoi după înăbușirea revoluției și războiului de independență de la 1848-1849. În 1861 se revine la vechiul sistem de autoguvernare locală, însă după compromisul austro-ungar din 1867 începe polemica referitoare la posibilele soluții de modernizare a sistemului administrativ-teritorial. Comitatele moderne se vor forma până la urmă în 1876, dar granițele lor se vor definitiva abia în anul următor.

În cadrul reorganizărilor administrative efectuate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o serie întreagă de așezări și-au pierdut statutul juridic urban, altele au căpătat un nou tip de statut urban, iar unele dintre ele au devenit centrele unităților administrative reorganizate. Diviziunea politică a țării s-a schimbat treptat după recensământul din 1869.

Comitatul Trei Scaune, (în maghiară Háromszék vármegye, în germană Komitat Háromszék), a fost o unitate administrativă a Regatului Ungariei, care a funcționat în perioada 1876-1920. Capitala comitatului a fost orașul Sfântu Gheorghe. Scaunul Trei Scaune era format din trei scaune secuiești, așa numite scaune-filie sau plase (járás): Kézdiszék (Târgu Secuiesc), Orbaiszék (Covasna) și Sepsiszék (Sfântu Gheorghe) la care se adaugă Micloșoara (Miklósvári járáss). Comitatul Trei Scaune, înființat în 1876, când structura administrativă a Transilvaniei a fost schimbată, a fost forma organizatorică a teritoriului până în anul 1920.

Plasa, ca subunitatea administrativă în cadrul Scaunului Trei Scaune, apare în anul 1871, când teritoriul scaunului respectiv a fost împărțit în sase plase. De-a lungul anilor s-au produs modificări în ceea ce privește numărul și compoziția plaselor. Astfel, în anul 1876, odată cu înființarea Comitatului Trei Scaune, pentru o mai bună organizare a teritoriului au fost înființate opt plase, iar în anul 1895, pe teritoriul scaunului respectiv, s-au organizat doar patru plase: Sepsiszentgyörgy, Kézdi, Orbai și Micloșoara.

În 1918, urmată fiind de confirmarea Tratatului de la Trianon din 1920, comitatul, alături de întreaga Transilvanie istorică, a devenit parte a României.

După Unirea Transilvaniei cu România, teritoriul acestui comitat a fost inclus în județul Trei Scaune, păstrându-se vechea denumire a regiunii. Prin Legea de unificare administrativă din anul 1925, cele 97 comune rurale ale județului Trei Scaune, au fost grupate în următoarele cinci plase: Baraolt, Ozun, Sf. Gheorghe, Covasna și Tg. Secuiesc, (planșa 03, planșa 04). Localitățile din plasa Buzău Ardelean, care până în 1925, au aparținut de județul Trei Scaune, după această dată, au fost incluse în componența județului Brașov. Fiecare plasă avea în fruntea ei un pretor.

³ Elekes Tibor - schimbări în rețeaua și administrația localităților din județul Covasna, din 1332 până în prezent, comunicare susținută în cadrul celei de-a II-a Conferințe de Geografie, Szeged, 2004

Pretorul, aflat în subordinea directă a prefectului, reprezenta agentul puterii centrale în teritoriu, urmărind executarea hotărârilor consiliului și ale delegației județene și îndeplinind și alte atribuții stabilite prin legi și regulamente. Pretorul era șeful poliției de plasă. În această calitate, el se îngrijea de prevenirea delictelor și de menținerea ordinii și siguranței publice.

În 1938 a avut loc o reformă administrativă în urma căreia au fost înființate ținuturi când Județul Trei Scaune a aparținut de Ținutul Argeș.

În 1940, aproape tot județul a fost transferat înapoi în Ungaria, împreună cu restul Transilvaniei de Nord, în urma celui de-al doilea Tratat de la Viena; mici părți a fost adăugat județului Putna și județului Brașov.

În Regat se desființează în 1940 Rezidențele Regale și se organizează prefecturile de județe, se desființează ținuturile care erau unități administrative-teritoriale descentralizate și a redat județelor personalitate juridică, instituind o administrație bazată pe principiul desconcentrării. Județele redeveneau însă doar circumscripții administrative, fără organe deliberative (consiliu județene) caracteristice descentralizării..

În perioada 1940-1944, această regiune a fost ocupată de Ungaria, în urma Dictatului de la Viena, cea mai mare parte a teritoriului județului Trei Scaune a trecut, timp de patru ani, sub administrația statului ungur, păstrându-se împărțirea județului, în patru plăși. Teritoriul Comitatului Trei Scaune se regăsește azi în județele Covasna, Brașov, Bacău. După eliberarea teritoriului, în toamna anului 1944, s-a revenit la vechea împărțire administrativă a teritoriului județului Trei Scaune în cinci plase, Baraolt, Ozun, Sf. Gheorghe, Covasna și Tg. Secuiesc.

În prezent Județul Covasna din punct de vedere administrativ are două municipii, **Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc**, trei orașe, **Baraolt, Covasna și Întorsura Buzăului**, 40 de comune, **Aita Mare, Arcuș, Barcani, Bâțani, Belin, Bixad, Bodoc, Boroșneu Mare, Brateș, Brăduț, Brețcu, Catalina, Cernat, Chichiș, Comandău, Dalnic, Dobârlău, Estelnic, Ghelința, Ghidfalău, Hăghig, Ilieni, Lemnia, Malnaș, Mereni, Micfalău, Moacșa, Ojdula, Ozun, Poian, Reci, Sânzieni, Sita Buzăului, Turia, Valea Crișului, Valea Mare, Araci, Vârghiș, Zagon, Zăbala**.

În 1950 are loc marea reformă administrativă de inspirație sovietică teritoriul fiind împărțit în raioane și regiuni, plasele își încetează activitatea, ca urmare a Legii nr. 1/1950, adoptată de Prezidiul Marii Adunări Naționale. Trei Scaune devine parte a regiunii Stalin.

În 1952 este înființată Regiunea autonomă maghiară formată din 10 raioane. Târgu Mureș, Reghin, Gheorgheni, Toplița, Ciuc, Odorhei, Sâangeorgiu de Pădure, Cristuru Secuiesc (începând din 1956), Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc.

Articolele 19-21 din Constituția publicată la data de 27 septembrie 1952 definesc noua unitate administrativă ca „teritoriul locuit de o populație compactă maghiară secuiască”, și precizează că regiunea are o „conducere administrativă autonomă, aleasă de populația Regiunii autonome”. Deși legile RPR, hotărârile și dispozițiile organelor centrale ale statului român rămâneau obligatorii pe teritoriul RAM, potrivit articolul 21, RAM ar fi avut dreptul la un statut elaborat de Sfatul Popular Regional și supus spre aprobare Marii Adunări Naționale.

În 1950 are loc marea reformă administrativă de inspirație sovietică teritoriul fiind împărțit în raioane și regiuni. Orașul Târgu Secuiesc devine parte a regiunii Stalin, raionul Târgu Secuiesc.

În 1952 este înființată Regiunea autonomă maghiară formată din 10 raioane. Orașul Târgu Secuiesc devine parte a raionului Târgu Secuiesc.

Reforma administrativă din 1968 a făcut parte din planul politico-economic elaborat pentru crearea unui sistem economic mai eficient prin desființarea sistemului regiunilor și înființarea unor structuri administrative mai mici, județele.

Reforma administrativă din 1968 restabilește forma administrativă a județelor, Orașul Târgu Secuiesc devine parte a județului Covasna. Această formă administrativă se menține până în prezent, fiind în curs unele propunerile de optimizare a organizării administrativ-teritoriale a României.

Formarea statului național unitar după Primul Război Mondial, reforma electorală din decembrie 1918, dezvoltarea învățământului, unificarea monetară din 1920 și unificarea sistemului administrativ și legislativ, adoptarea unei noi Constituții în 1923, marchează intrarea României într-o nouă etapă a evoluției sale.

Regimul administrației locale în perioada regimului comunist a fost unul din cele mai centralizate, fapt reflectat în modul de organizare a administrației și mai ales a controlului asupra acesteia.

După 1989 în urma schimbărilor politice structurale, a regimului politic, a bazele politico-juridice, economice, a sistemul social-politic, este adoptată în 1991 o nouă Constituție care, la rândul ei, este revizuită în 2003 în acord cu transformările socio-economice și culturale ale României. Aceasta reglementează printre altele administrația publică centrală de specialitate și administrația publică locală, stabilind principiile conducerii social-politice exercitate de autoritățile publice.

În condițiile Constituției teritoriul țării este organizat în comune, orașe și județe, unele orașe fiind declarate municipii. În cadrul programului pentru aderarea la Uniunea Europeană, în anul 1998, consiliile județene din România s-au asociat în opt regiuni de dezvoltare, organisme fără personalitate juridică. Județul Covasna face parte din Regiunea Centru care este alcătuită din județele Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș și Sibiu.

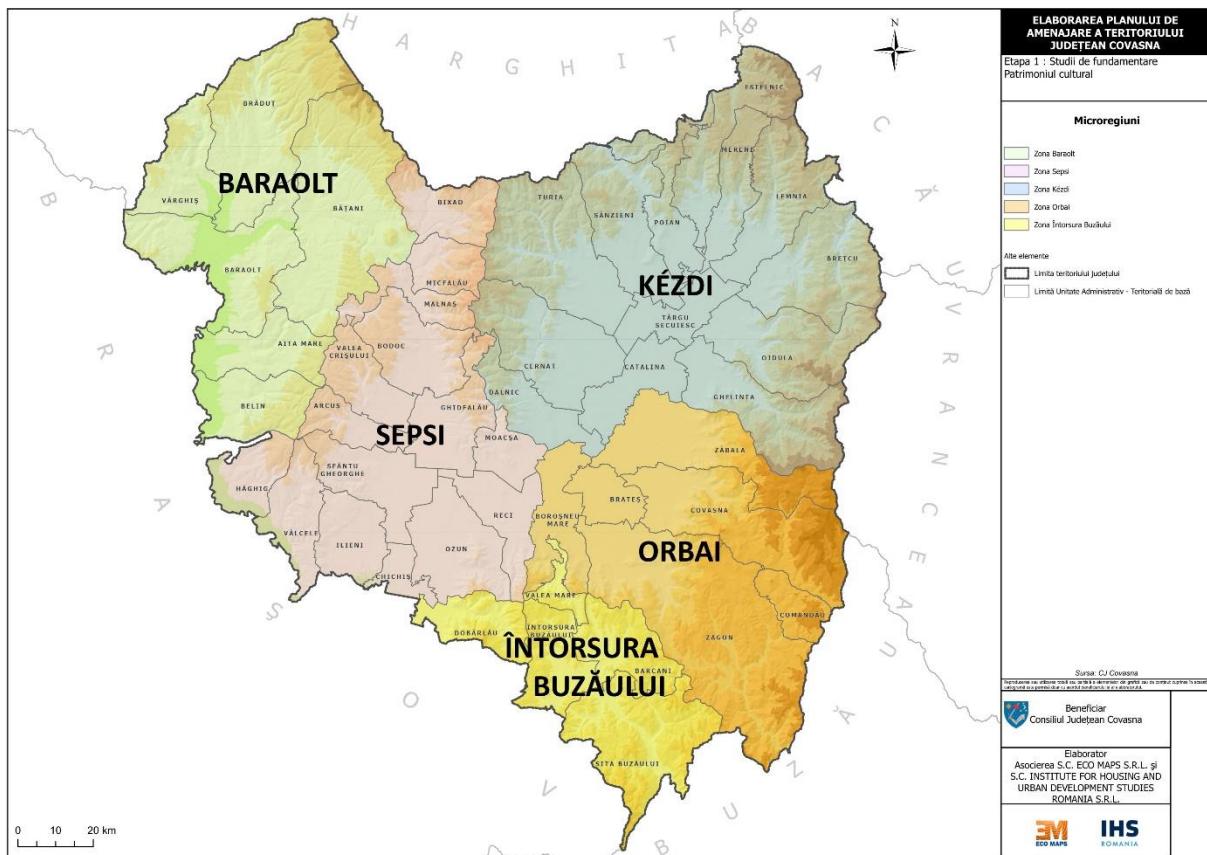
Conform prevederilor constituționale la nivelul județului funcționează:

- Instituția prefectului, prefectul fiind reprezentantul guvernului pe plan local;
- Consiliul local, prin care se realizează autonomia locală în comune și în orașe;
- Consiliul județean, care este autoritatea administrației publice pentru coordonarea activității consiliilor comunale și orășenești, în vederea realizării serviciilor publice de interes județean;
- Primarul comunei, orașului sau municipiului, este autoritatea executivă a colectivităților locale care îndeplinește, în același timp, și rolul de reprezentant al statului în unitatea administrativ-teritorială în care este ales.

Unitățile administrativ-teritoriale ale județului Covasna:

- **Comuna.** Județul Covasna are un număr de 40 de comune, cuprinzând 110 localități;
- **Municipii.** Sunt 2 municipii, Sfântu Gheorghe, cuprinzând 3 localități și Târgu Secuiesc, cuprinzând 2 localități;
- **Orașe.** Sunt 3 orașe, Baraolt, cuprinzând 6 localități, Covasna, cuprinzând 2 localități, Întorsura Buzăului, cuprinzând 4 localități.

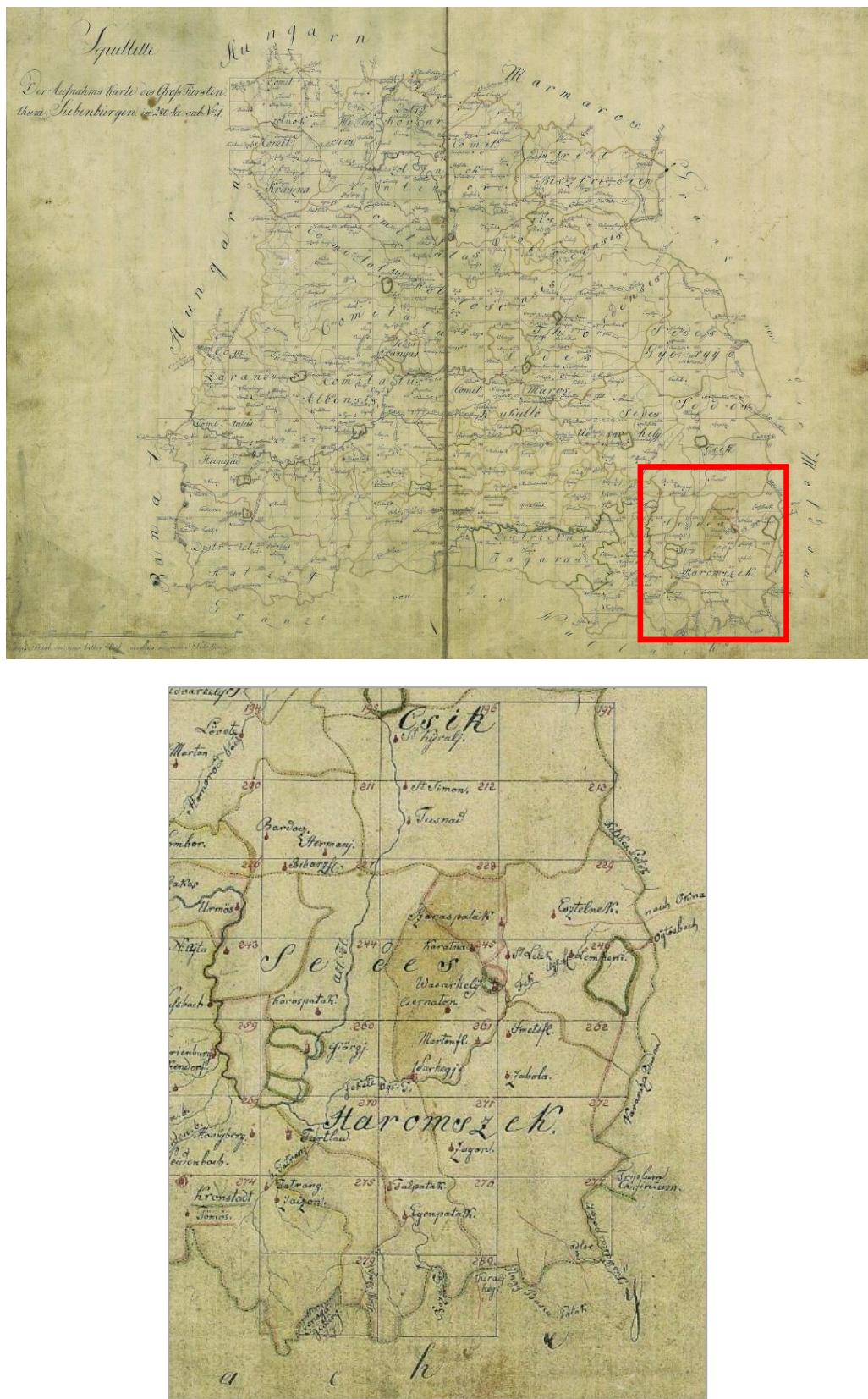
Figura 14 – Harta microregiunilor județului Covasna

Sursa: CJ Covasna

Microregiunile nu au rol administrativ, ele definesc arii culturale constituite istoric de la momentul așezării secuilor pe granița de est a Regatului Maghiar.

Figura 15 – 1. Squelette Der Aufnahms Karte des Grofs Fursten Thurm Siebenburgen in 280sei
(Prima ridicare topografică a armatei austriace) 1769
/ 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

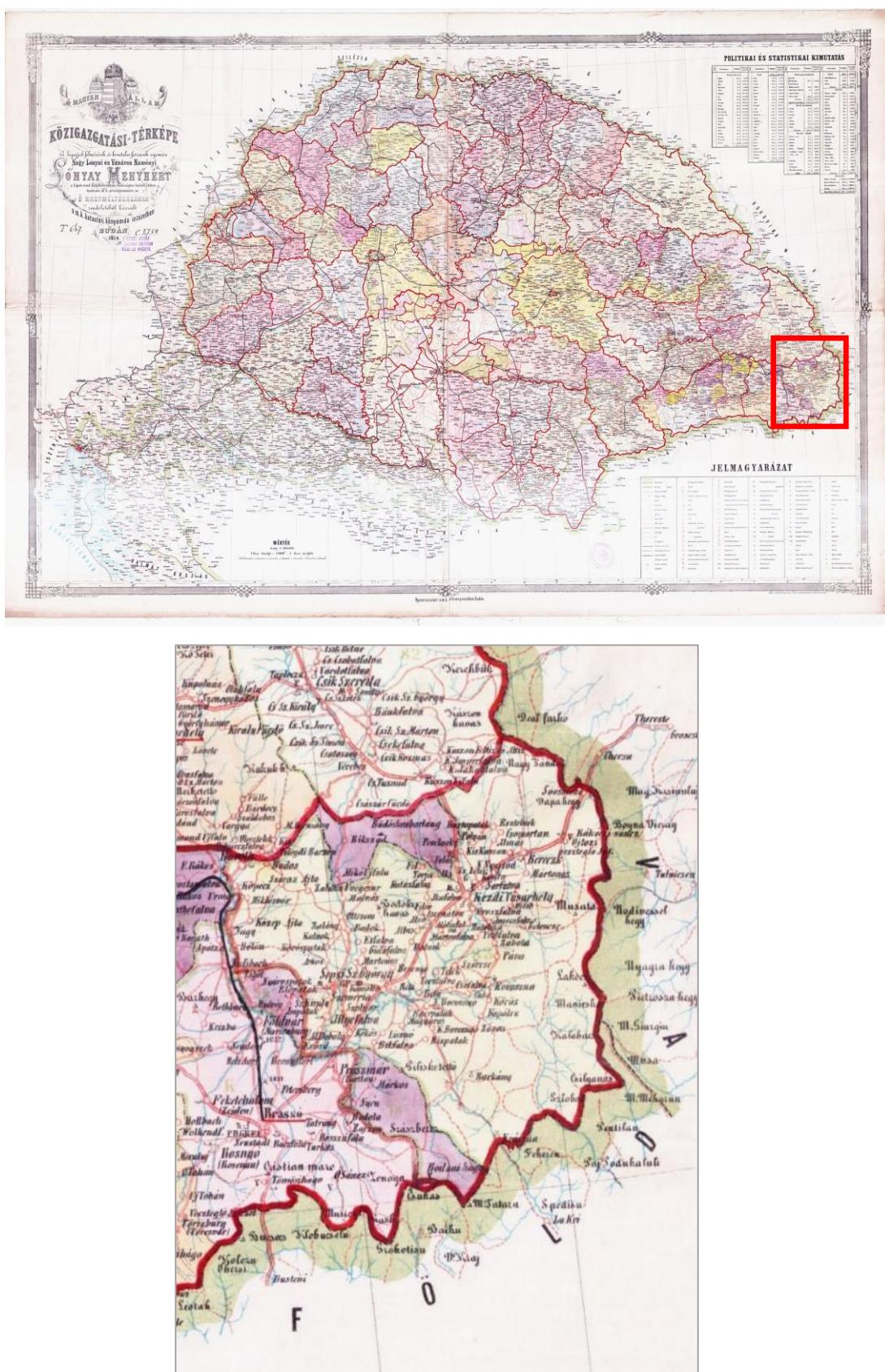
Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/GrandDuchyOfTransylvania_Josephinische_Landaufnahme.jpg

Figura 16 – 1. Nouvelle Carte du Royaume de Hongrie de Croatie de Slavonie et de Transylvanie, 1792 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: <http://86.120.37.125/files/cholnokymedmaps/08-0817.jpg>

Figura 17 – 1. Magyar Állam Közigazgatási térképe (Harta Administrativă a Statului Maghiar)
Institutul Cadastrului Coroanei Maghiare, Buda, 1870 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: <https://hagyatek.cholnoky.ro/terkeptar/digitalizalt/torzs33/>
Universitatea „Ferenc József”, Institutul de Geografie

Figura 18 – 1. Post und Generalcharthe des Königreiches UNGARN von Siebenburgen, Croatién und Slavonien, der K.K. Militärer-Grenze, so wie von der Bukowina, 1872
/ 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: <http://cholnokymaps.gis-it.ro/>
Universitatea de Știinte „Ferencz Jozsef”, Institutul de Geografie

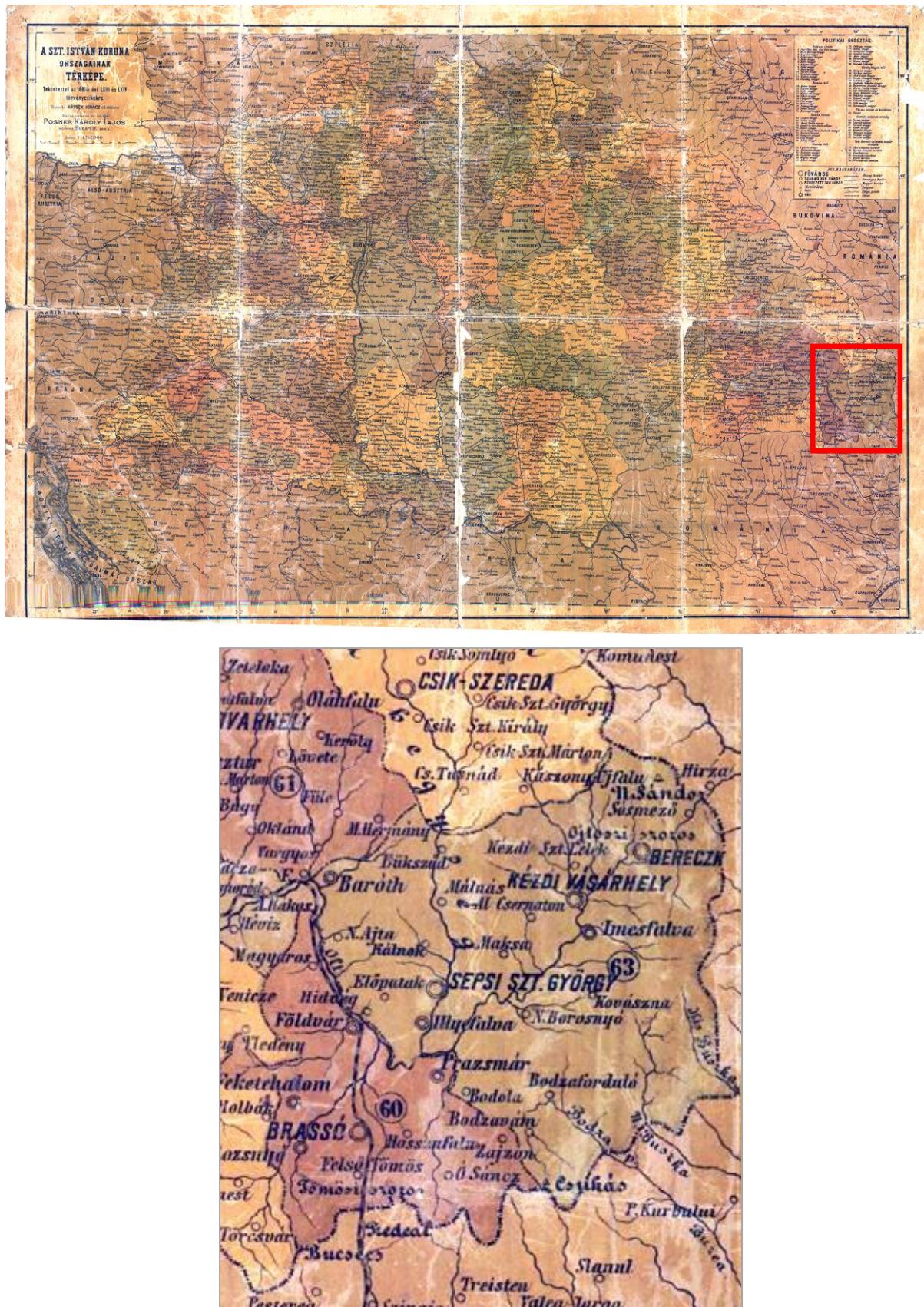
Figura 19 – Harta „Háromszék megye közgazgatási térképe” (Harta administrativă a ludeștilui Trei Scaune), întocmită de Hátsek Ignácz, Reditura Rautmann Frigyes, Budapest, 1880, detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: <http://cholnokymaps.gis-it.ro/>

1. Plasa Kezdi de Sus
2. Plasa Kezdi de Jos
3. Plasa Orbai
4. Plasa Sepsi de Sus
5. Plasa Sepsi de Jos
6. Plasa Micloșoara

Figura 20 – 1. Harta „A Szt. István Korona országainak térképe” (Harta țărilor Coroanei Sfântului Ștefan), întocmită de Hátsek Ignácz, Budapest, 1883
/ 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: <http://cholnokymaps.gis-it.ro/>

Figura 21 – 1. Harta „Erdély Egyházmegye a XIV-ik század elején” (Diocesele din Ardeal la inceputul sec. al XIV-lea), întocmită de Ortvay Tivadar si Hrubánt László, Budapest, 1883 / 2. Detaliu cu actualul județ Covasna

Sursa: <https://hagystek.cholnoky.ro/wp-content/uploads/2011/10/2M-TOR-841-Erdely14.jpg>
Universitatea de Știință „Ferencz József”, Institutul de Geografie

Figura 22 – Harta „Haromszek varmegye” (districtul Trei Scaune),
Institutul Geografic Maghiar, 1900

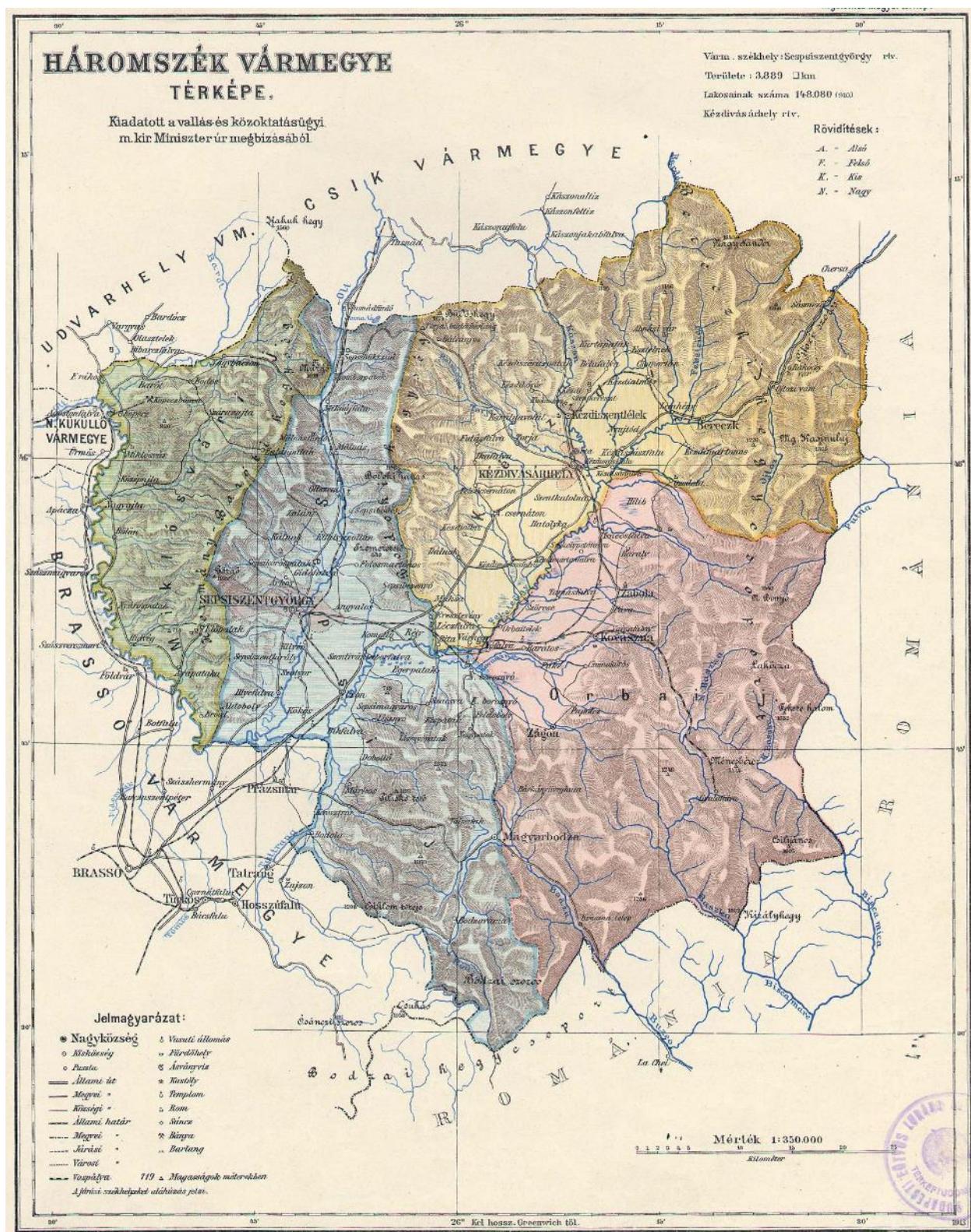
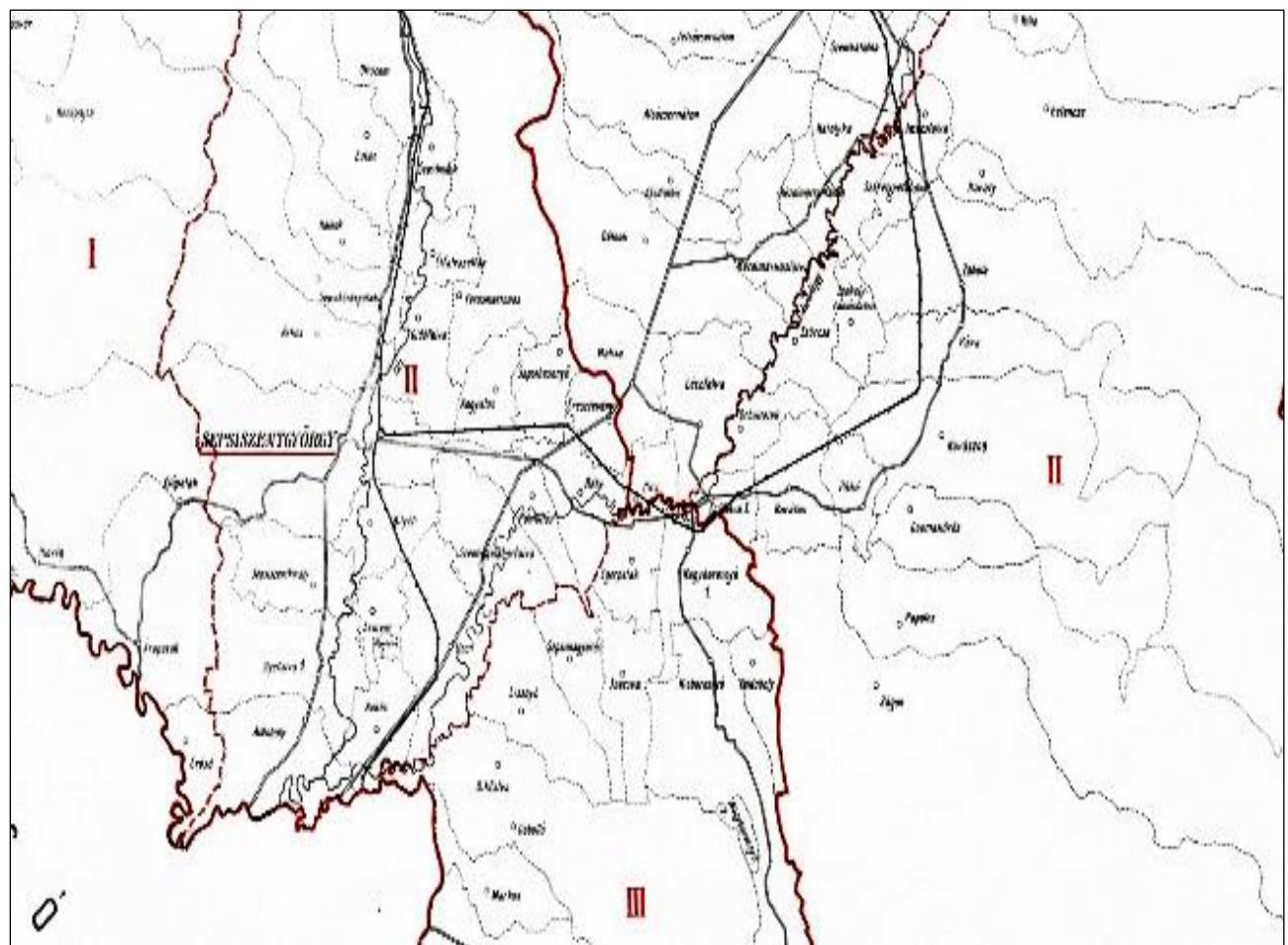

Figura 23 – Harta „Háromszék vármegye földadókataszteri beosztásának átnézeti vázlata”
(Schiță clasificărilor cadastrale pentru impozitul funciar),
Tipografia Regală Maghiară de Stat, 1912

Sursa: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/1231/>
Hadtörténeti Intézet és Múzeum (Institutul și Muzeul de Istorie Militară)

Figura 24 – Harta „Județul Trei-Scaune după noua împărțire administrativă”, Institutul Cartografic „Unirea”, Brașov, 1925

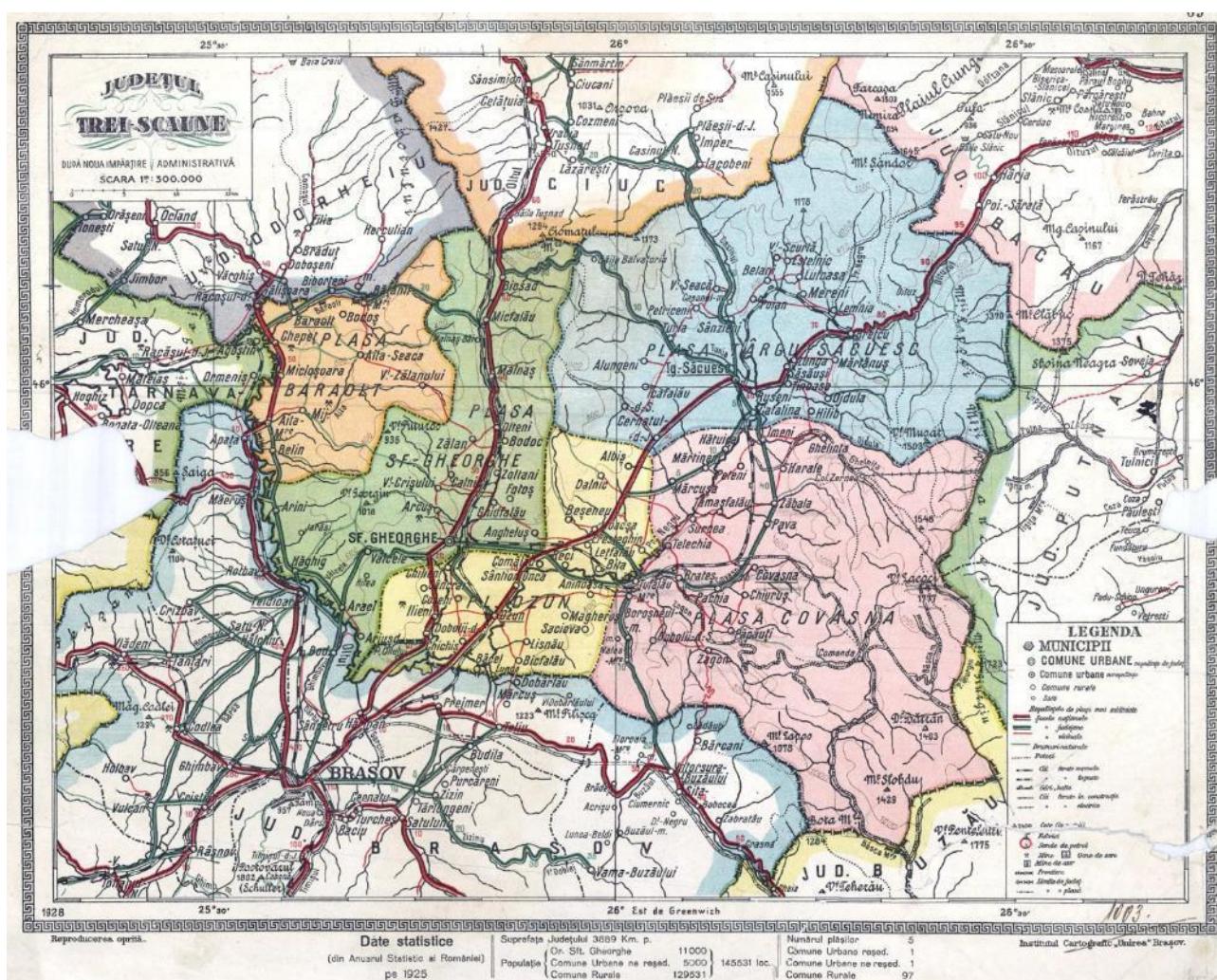
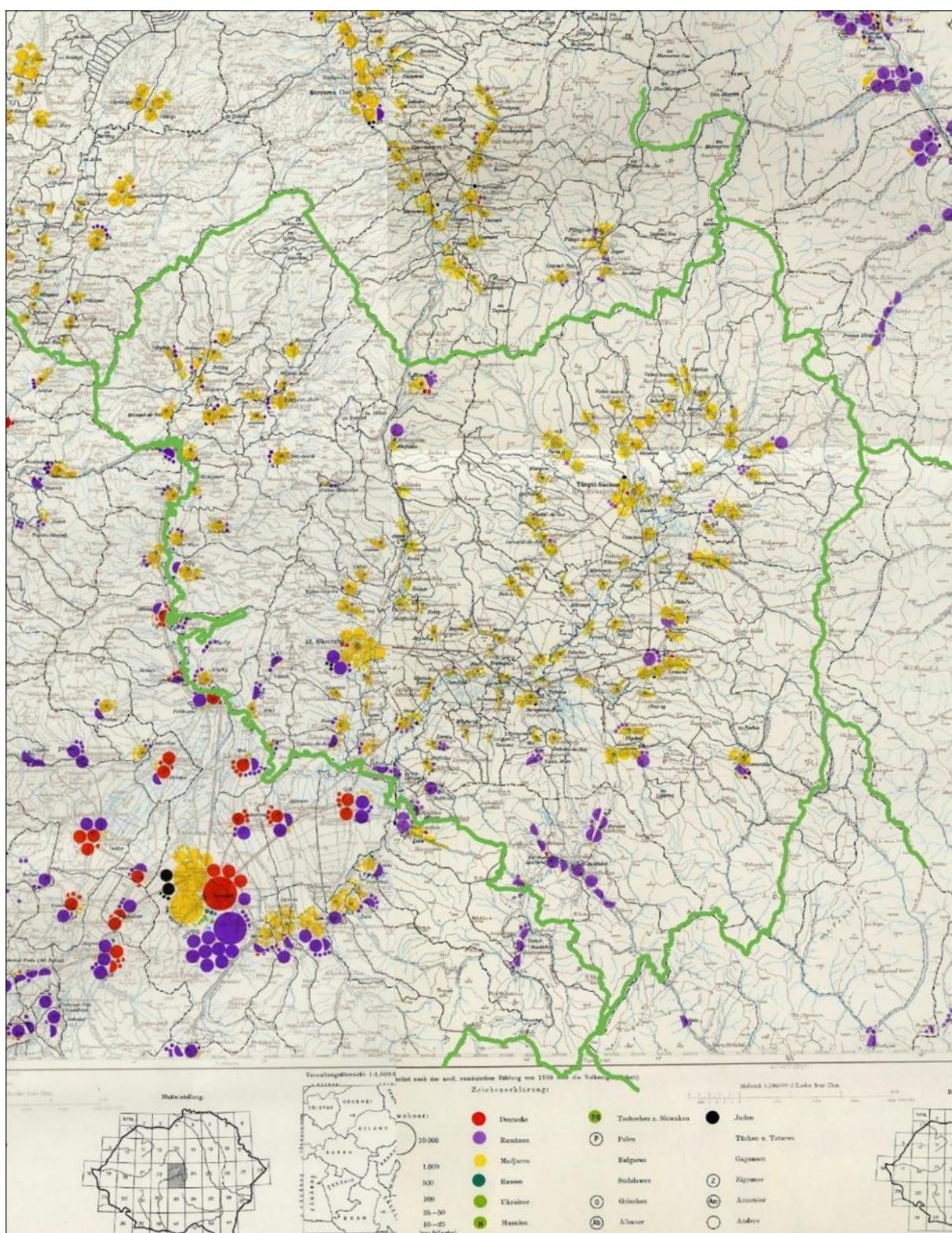

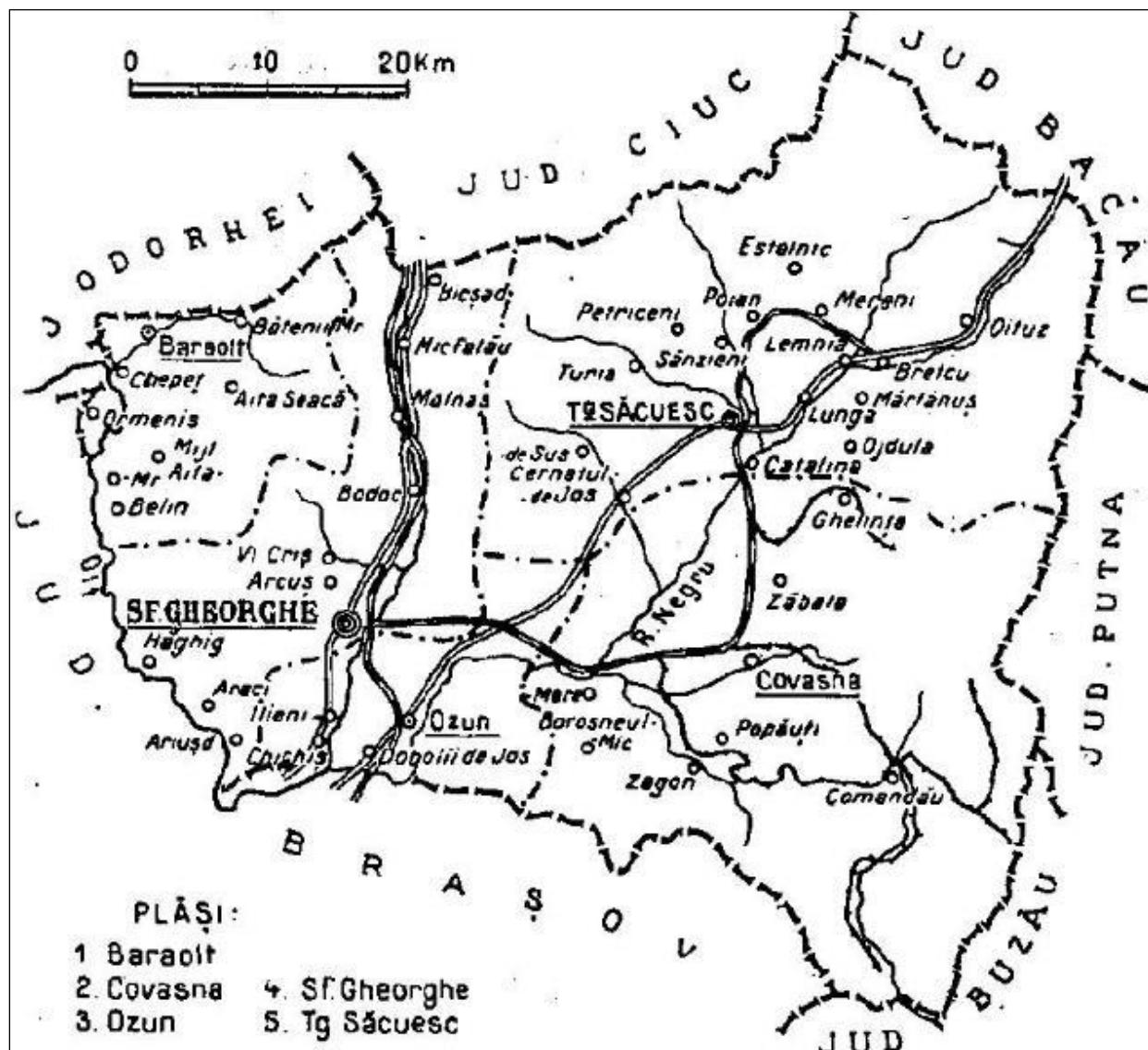
Figura 25 – Harta „1930 Planul german privind componența etnică”,
Rasse-und Siedlungshauptamt, 1930

Sursa: <http://pop-stat.mashke.org/romania-ethnic-maps-1930/>;

În perioada 1938-41, oficial german pentru “rasă și transferuri de populație” (Rasse-und Siedlungshauptamt) a realizat o serie de hărți etnice a statelor central și sud-est europene, printre care și România. În cazul României este prezentată situația conform rezultatelor Recensământului din 1930. Suportul cartografic este dat de hărțile topografice austriece din 1910 (scara 1:200.000).

Figura 26 – Harta județului interbelic Trei Scaune, Regatul României (1938)

Sursa: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/1938_map_of_interwar_county_Trei_Scaune.jpg

Această hartă a fost publicată în: Dimitrie Gusti, Constantin Orghidan, Mircea Vulcănescu, Virgil Leontie – «Enciclopedia Română» (Imprimeria Națională, București, 1938-1943)

2.1.2. Evoluția urbanistică a județului Covasna

Dispunerea localităților în județ

În cazul județului Covasna localitățile s-au constituit ca amplasament pe unele criterii ce pot fi ușor identificate:

- Principalele cursuri de apă;
- Principalele căi de comunicație;
- Caracteristicile reliefului.

Cursurile de apă cele mai importante sunt Oltul și Râul Negru.

Oltul străbate județul de la nord la sud, între munții Baraoltului și Bodocului, în parcursul său superior. În aval de Dobolii de jos traseul este de la sud la nord până la Baraolt, ocolind Munții Baraoltului. Acest traseu este însoțit de numeroase localități, printre care și municipiul reședință de județ Sfântu Gheorghe.

Traseul Râului Negru străbate prin centrul ei Depresiunea Târgu Secuiesc, pe malurile lui fiind așezate numeroase localități, pe tot parcursul județean al acestuia.

Căile de comunicație principale sunt:

- DN 12 care străbate județul pe direcția nord-sud și care este însoțit de
- Calea ferată Brașov-Deda;
- DN 11 Brașov-Obești;
- DN 121A Boroșneu Mare-Sita Buzăului-Buzău
- Calea ferată Sfântu Gheorghe-Covasna-Târgu Secuiesc-Brețcu.

Toate aceste căi de comunicație au oferit oportunitatea stabilirii localităților din depresiunea Târgu Secuiesc, cele rutiere fiind drumuri comerciale medievale care au asigurat legătura dintre Transilvania și Moldova pe de o parte și pe de alta, prin Pasul Buzăului, cu Muntenia.

Caracteristicile reliefului

Relieful și cursurile de apă sunt elemente determinante pentru asigurarea stabilității unei așezări umane. Teritoriul județului este marcat de prezența lanțurilor muntoase ale Munților Harghita și Baraoltului, în partea de nord și de vest a județului, Munții Bodocului, în centrul județului, pe direcția nord-sud, Munții Nemirei, Vrancei și Siriului la est și sud.

Localitățile s-au așezat la baza munților, în relație cu căile de comunicație și cu principalele cursuri de apă și principali afluenți ai acestora, folosind terenurile mai joase ale Depresiunii Târgu Secuiesc, Depresiunii Baraolt, a văii Oltului și Buzăului.

Urbanizare

Funcția administrativă a contribuit în mare măsură la urbanizare, ea a fost una din funcțiile primordiale, care a stat la baza formării și ascensiunii localităților, majoritatea așezărilor urbane vechi fiind totodată și reședințe de scaun, unde au fost ținute adunările scaunelor, scaunele de judecată etc.

Și în cazul scaunelor secuiești, dar și a celor din actualul județ Covasna, alături de funcția de târg, se pare, funcția administrativă a fost printre funcțiile primordiale și cele mai importante pentru apariția și dezvoltarea așezărilor urbane de pe teritoriul scaunelor secuiești. Paul NIEDERMAIER⁴ prin studiul centrelor administrativ-teritoriale inițiale ale Transilvaniei și a constatat că rețeaua orașelor a fost influențată decisiv de distanța, care se putea parcurge călare

⁴ Paul Niedermaier – „Evoluția rețelei de orașe în Transilvania medievală, în, Historia Urbana tom I 1993/1. P. 21.

într-o zi (60 km), iar acest etalon „era important și pentru dimensionarea unor unități administrativ-teritoriale”.

La aproape toate târgurile din Secuime - se observă și în planimetria lor funcția primordială de târg. Cele mai multe au o piață centrală spațioasă: Târgu Mureș (Marosvásárhely), Târgu Secuiesc (Kézdivásárhely), Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy), Miercurea Nirajului (Nyárádszereda), Gheorgheni (Gyergyószentmiklós).

Structura cea mai interesantă dintre aceste orașe o are Târgu Secuiesc⁵. Aici se observă și cel mai pregnant funcția inițială de târg, care a fost motivul fondării lui. Teritoriul târgului a fost defalcat din cel al comunei Turia, după cum arată și denumirea inițială a târgului Târgul Turiei (Torjavására). Înființarea unui târg în locul respectiv era indicată de așezarea favorabilă, în centrul scaunului Kézdi, la întâlnirea mai multor drumuri, dar mai ales drumul principal, care ducea de la Brașov prin pasul Oituz spre Moldova. Așezarea a constat inițial din piață centrală, locul de desfășurare a târgului, iar pe cele patru laturi ale pieței erau stabilite loturile de mărime egală ale primilor coloniști. Așezarea se asemăna cu cele săsești, care au fost tot așa împărțite în loturi egale. În primele izvoare au fost amintiți și Hospites în localitate, iar existența în trecut a satului Szászfalva (ex. Zazffalva, ’satul sasului’, 1567), unificat între timp cu Tg. Secuiesc pare de asemenea să indice că inițial aici s-au stabilit și sași, ceea ce n-ar fi exclus cunoascând importanța comerțului cu Moldova practicat de brașoveni prin pasul Oituz.

Ceea ce conferă specificul orașului Târgu Secuiesc sunt aşa numitele „curți”, care au fost cândva caracteristice orașelor meșteșugărești transilvăneni și care în celealte orașe au dispărut datorită dezvoltării și sistematizării. Ele au rezistat timpului numai în Târgu Secuiesc, câteva urme existând și în Odorhei Secuiesc. La păstrarea lor a contribuit atât conservatorismul locuitorilor. Un caz semnificativ privind conservatorismul locuitorilor este legat de incendiul din 1834, care a distrus piața centrală și trei sferturi din localitate. Autoritățile au făcut un plan și au promis un ajutor de 100.000 florini pentru reconstrucții cu condiția reîmpărțirii parcelelor și sistematizarea orașului, dar magistratul și locuitorii n-au fost de acord și au refăcut orașul în stilul vechi.

Stilul specific provine din faptul că parcelele sunt foarte lungi și înguste. În partea dinspre piață au fost construite casele și atelierele, iar în spate clădirile care țineau de gospodărie, în spate fiind și ieșirea spre grădină și câmp. La începutul secolului cele două străzi paralele cu laturile mai lungi ale pieței centrale erau numite „de după grădină” (Nyugati kertmege, Keleti kertmege). Cu timpul înmulțindu-se familiile au fost construite case de-a lungul parcelei într-un singur sir. De sub fiecare poartă dinspre piață pornea câte o străduță îngustă de 2-4 m cu 10-12 case, care erau denumite după familia care locuia acolo. În 1960 încă mai existau 71 de asemenea „curți”. Dacă primele case, cele cu fațada spre piață, erau de la sfârșitul secolului al XIX-lea construite din piatră și cu etaj, cele din curți aveau numai parter și erau case mici din cărămidă sau în majoritatea cazurilor din lemn. Casele erau construite numai pe o singură parte a curții, intercalându-se cu cotețuri, magazii de lemn, parcela pe partea cealaltă era mărginită de spatele caselor din curtea vecină sau de gard; în fiecare curte existau și 2-3 fântâni.

La Sfântu Gheorghe biserica-cetate a îndeplinit rol de apărare. La Sfântu Gheorghe centrul inițial a fost în vecinătatea cetății și numai odată cu extinderea localității centrul s-a mutat la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea în locul actual, în urma mutării târgului.

Din secolul al XIX-lea au fost construite tot mai multe clădiri solide, din piatră, în localitățile mai importante, chiar cu etaj, deși majoritatea caselor erau încă din lemn și cu acoperiș de șindrilă sau paie. Au început să se construiască noi clădiri administrative.

⁵ Judit Pál – „Urbanism, sistematizare, servicii comunala în orașele secuiești, înainte de primul război mondial”

În anul 1930 a fost construit sediul scaunului Trei Scaune în Sfântu Gheorghe, o clădire în stil clasicist cu un etaj, destul de imponantă mai ales datorită situației pe un platou deasupra pieței centrale.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost reorganizată paza localităților. În 1830 magistratul din Sf. Gheorghe raporta că a introdus straja de noapte de câțiva ani, iar la Brețcu zi și noapte existau 6 paznici dintre provinciali, care se schimbau la fiecare 24 de ore. La Târgu Secuiesc paza s-a instituit din 1829, de când erau angajați 6 paznici, care strigau și ora; 3 erau de servicii de la ora 21 până la 24, ceilalți de la 24 la 4 dimineața.

O problemă serioasă pentru orașe și târguri în această perioadă au constituit incendiile, având în vedere faptul că majoritatea clădirilor erau încă din lemn. Cea mai afectată localitate a fost Târgu Secuiesc, unde din cauza stilului de construcții și a tramei stradale pericolul incendiilor era mult mai mare. Incendiul mare din 1834, care a distrus 421 clădiri din 558 și a cauzat o pagubă de peste 1 milion de florini. Dar nici atunci autoritățile n-au putut să împiedice locitorii să reconstruiască casele de lemn pe vechile parcele.

La Sfântu Gheorghe cu privire la deseile incendii magistratul împreună cu comandamentul regimentului de husari au controlat în 1839 toate casele din târg și au ordonat ca în decurs de un an toate acoperișurile din paie să fie schimbate cu șindrilă. În a doua jumătate a secolului au fost înființate în toate orașele asociații de pompieri voluntari.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea a început amenajarea stațiunilor, a locurilor de recreere și divertisment. În a doua jumătate a secolului importanța acestor stațiuni și locuri de recreere a crescut odată cu generalizarea modului de viață urban. Lângă orașe s-au dezvoltat mici stațiuni, care serveau la odihnă și distrația orășenilor la sfârșitul săptămânii sau în timp de vară, astfel de stațiune fiind Șugaș (Sugás) lângă Sfântu Gheorghe.

O mărturie importantă în ce privește dezvoltarea urbană a târgurilor, este cea a lui Orbán Balázs, autorul monumentalei lucrări „Descrierea secuimii” spune despre Sfântu Gheorghe că are una din piețele cele mai largi din Transilvania, chiar mai mare decât cea din Cluj. În jurul pieței au fost construite câteva clădiri impozante, printre care el amintește sediul scaunului, spitalul „ca un palat”, primăria construită între 1854-56 găzduind un cazinou, sală de baluri și mai multe magazine, casele ofițerilor regimentului de graniță și „Bazarul” în construcție. La Târgu Secuiesc Balázs Orbán prezenta structura interesantă a „curților”, care pe atunci existau peste tot în localitate, nu numai în jurul pieței centrale. În ulicioare erau case cu parter, dar găsea peste tot curățenie, ordine și „semne ale bunăstării”. Piața centrală era înconjurată cu câteva case frumoase cu etaj, iar în partea vestică în „strada nouă” erau casele frumoase ale ofițerilor fostului regiment de graniță.

Din descrierile lui Orbán Balázs reiese că la începutul perioadei dualiste aspect urban într-o măsură mai mare sau mai mică aveau, Târgu Secuiesc și Sfântu Gheorghe, din județul Trei Scaune, Tg. Mureș, Odorhei Secuiesc, Gheorgheni, și parțial Cristuru Secuiesc. Restul localităților nu s-au deosebit, sau numai într-o măsură mică, de sate. Aspectul urban era o manifestare, deci, a nivelului general de dezvoltare al localităților, nu întâmplător cele cu funcții multiple și cu o economie mai dezvoltată au avut și aspect mai urban. Perioada cea mai dinamică a fost însă epoca dualismului, mai ales ultimele trei decenii înainte de izbucnirea primului război mondial. Atunci au început cu adevărat lucrările de sistematizare, au fost pavate și asfaltate străzile, au fost amenajate trotuare, au apărut străzi noi, au fost plantați copaci, au fost create parcuri, au fost luate tot mai mult în considerație cerințele igienice, a fost reglementată curățenia străzilor și a locurilor publice, au fost construite abatoare, băi publice, au fost făcute lucrări de asanare și de regularizare a râurilor, construite noi poduri, s-a extins iluminatul străzilor, iar la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru au apărut și uzinele comunale, au fost introduse curentul electric, apa și canalizarea.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, un factor de dezvoltare al orașelor a fost calea ferată. De-a lungul arterelor mai importante, și mai ales în nodurile de cale ferată se produce un avânt industrial și o evoluție urbană deosebite. După realizarea rețelei de căi ferate, în producția de mărfuri a ținuturilor izolate se constată un regres. La începutul secolului, zona Erdővidék, situată la hotarul dintre județele Trei Scaune și Odorhei, zonă mai izolată de calea ferată transportând grânele din acest ținut la Brașov și Scaunul Odorhei, surplusul de venituri, adică beneficiul e îngrijit de cheltuielile de transport. În zone ca aceasta și în altele asemănătoare, proporția gospodăriilor producătoare de mărfuri era substanțial mai mică decât în ținuturile străbătute de calea ferată.

Dintre factorii de evoluție urbană, se cer menționate mediul natural și, eventual, și rolul administrației. Avântul deosebit al cătorva așezări s-a datorat unor factori existenți în imediata lor apropiere, de natură să înlesnească apariția implantărilor industriale.

Astfel de factori au fost, în Banat și regiunea Hunedoarei, cărbunele, în zona secuiască minereul de fier, pe versanții Carpaților în general lemnul, în alte ținuturi alte bogății naturale, ca sarea ori aurul.

Odată cu ameliorarea transporturilor, materiile prime erau, în majoritatea cazurilor, prelucrate nu pe loc, ci în orașele mai mari din împrejurimi, deja existente. În aceste localități, creșterea populației chiar dacă nu a înregistrat proporții spectaculoase, dar locuitorii care trăiau de pe urma activității industriale și a circulației.

După 1867, în ținuturile răsăritene ale țării, proporția orășenilor cu ocupații de natură industrială și de comerț era foarte scăzută, în nu puține cazuri neatingând nici 10% (Sfântu Gheorghe). În mai multe orașe ale Transilvaniei, proporția acestor categorii ale populației a atins în anul 1910 o valoare de 30-40% (Sfântu Gheorghe).

Dezvoltarea industrială din epoca dualismului a determinat, pe de o parte, punerea bazelor industrializării orașelor (în scopul satisfacerii într-o proporție tot mai importantă a nevoilor locale) și, pe de altă parte, apariția unor industrii și unități industriale de interes regional.

Orașele moderne reclamă existența serviciilor comunale, care au fost introduse treptat începând cu sfârșitul secolului XIX, dar mai ales la începutul secolului XX. În această perioadă existența lor este și un important indiciu de urbanizare al localităților.

Ca un semn al modernizării, începând cu anii '80-'90 lumina electrică introduce pe rând și în ținuturile transilvănenе. Orașele își construiesc unul după altul uzinele electrice ca întreprinderi orășenești, dar un obicei răspândit era și concesionarea acestora. De cele mai multe ori, concesionarul era Întreprinderea de electricitate Ganz SA (Sfântu Gheorghe, Cluj, Odorheiu Secuiesc).

La Sfântu Gheorghe construcția instalației de apă a început în 1899. Lumina electrică a fost introdusă în 1907, când străzile au fost iluminate cu 200 de becuri.

Dezvoltarea infrastructurii a mărit diferența dintre localități, în timp ce orașele s-au dezvoltat, grupul localităților care și-au pierdut statutul urban n-au mai păsit pe acest drum, și-au păstrat caracterul rural. Acești indicatori sunt foarte importanți, deci, referitor la nivelul de urbanizare al localităților. În frunte se situa reședințele de județ din secuime, urmate de cele două orașe - Târgu Secuiesc și Gheorgheni -, iar localitățile din categoria târgurilor în involuție erau la foarte mare distanță de primul grup. Este de remarcat stagnarea relativă a orașului Târgu Secuiesc, care n-a devenit reședință de județ din cauza războiului vamal și din motive economice, cu toate că în prima jumătate a secolului era printre cele 3 orașe cu aspect cel mai urban, la sfârșitul secolului XIX și va fi depășit de Sfântu Gheorghe unde s-a luat hotărârea că deoarece drumurile sunt extrem de importante, este necesară repararea și asfaltarea acestora. În anul 1880 au fost puse

bazele parcului din piața principală: atunci s-au finalizat lucrările de terasamente pentru realizarea celor două alei și au fost plantați castanii. Piața principală a orașului a fost înfrumusetată trotuarele asfaltate, porțiunile frumoase și confortabile de 5 metri lățime au devenit locul preferat de plimbare a publicului.

Este de la sine înțeles că străzile care urmau să fie deschise nu aveau nici proiect, cu atât mai puțin buget. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea însă, un proiect ar fi fost considerat o curiozitate; în celelalte orașe, aceste lucrări deveniseră deja profesioniste.

În principal în cele trei decenii de dinaintea Primului Război Mondial orașele din secuime și-au căpătat înfățișarea, cunoscută și astăzi, aceste mici orașe (atât cât a rămas în urma „sistematizării” de dinainte de 1989). Majoritatea clădirilor publice au fost construite atunci într-un stil eclectic, care definește și astăzi peisajul orașului.

Schimbări impresionante s-au petrecut în epocă la nivelul circulației urbane. Omnibusul a rămas, și la începutul secolului, cel mai răspândit mijloc de transport. Pe locul secund, se situa calea ferată cu vehicule acționate cu aburi.

La începutul secolului XX au apărut noi mijloace de transport care s-au dezvoltat treptat. Urbanizarea a însemnat răspândirea treptată a stilului de viață urban în orașe dar nu și în mediul rural.

Urbanizarea a adus schimbări esențiale și în ce privește serviciile medicale. S-au construit cabinețe medicale, spitale (Sfântu Gheorghe).

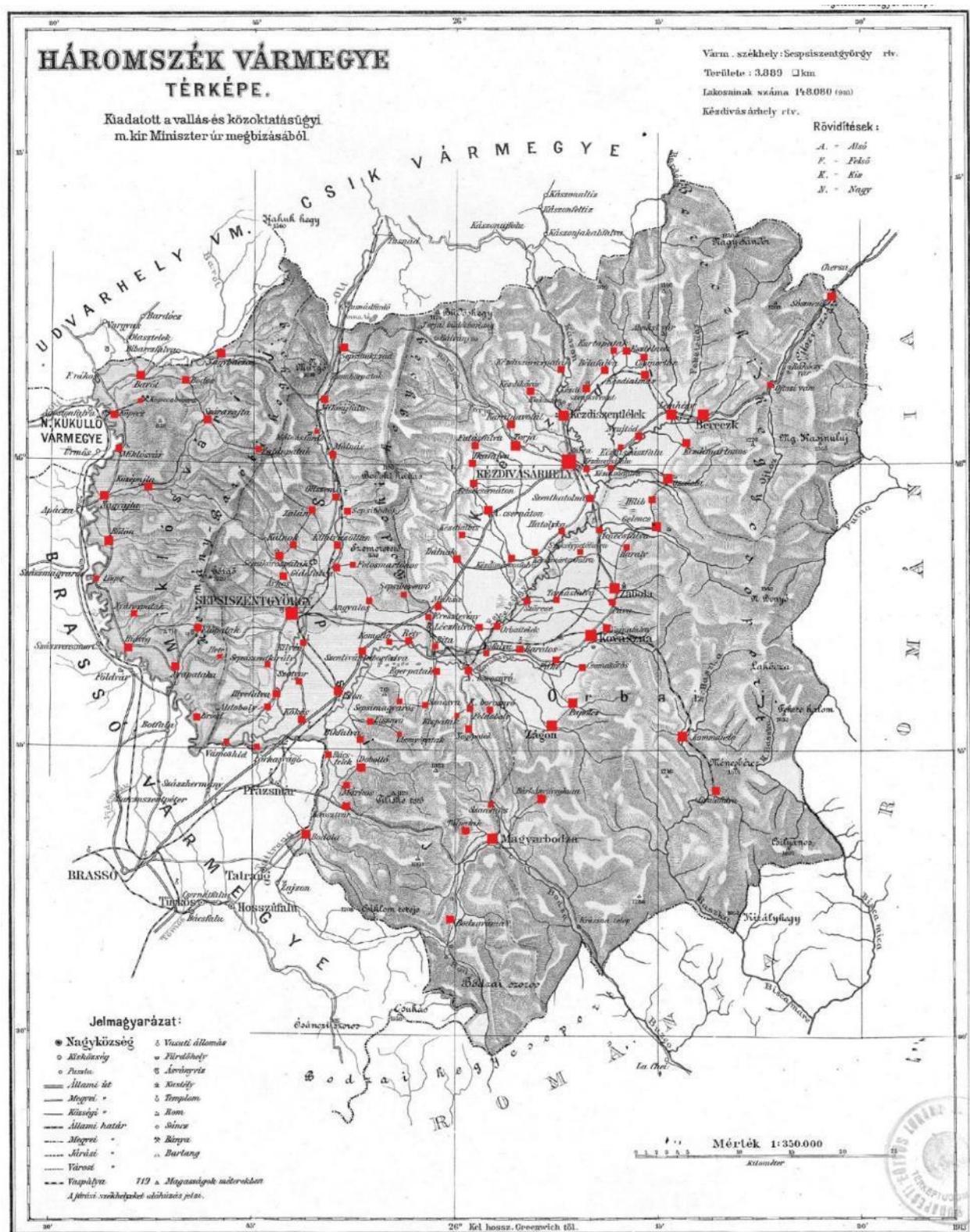
Sistemul de instituții culturale al orașelor a cunoscut o prefacere radicală în fiecare dintre orașele unde exista autoguvernare s-a înființat câte un teatru permanent (Miercurea Ciuc, Sfântu Gheorghe, Deva, Orăștie, Mediaș, Sibiu, Dej, Turda, Odorheiu Secuiesc).

În orașele mai dezvoltate, diferența poate fi observată devreme: spre deosebire de zona rurală, școlile, nivelul mai ridicat de alfabetizare indică existența Conștiinței educaționale; conștiința de sine urbană a inclus și alfabetizarea și un nivel superior de educație. Cu toate acestea efectul urbanizării este iradiat spre zonele rurale care nu își pot permite dezvoltări la nivelul orașelor dar folosesc oferta de educație a acestora, colegele din Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc fiind puternice focare de educație pentru arii întinse în jurul acestora.

Legislația din deceniile V-VIII ale secolului XIX a desființat definitiv privilegiile de grup și diferențele jurisdicției concurente care caracterizaseră aceste localități de secole. Dezvoltarea lor în decenile următoare se încadrează în cadrul mai general al dezvoltării orașelor transilvănene, deși apar mici diferențe din cauza dezvoltării mai slabe a provinciilor răsăritene în general. Ceea ce era caracteristic orașelor secuiești era persistența unor trăsături care deja dispăruseră în vest datorită modernizării anterioare. Aceste fenomene aparent anacronice includ apariția târzie a breslelor și faptul că aceste bresle au continuat să funcționeze ca asociații industriale până foarte târziu. Acest lucru explică și rolul important pe care meșteșugurile l-au jucat în economia acestor orașe (de exemplu, Târgu Secuiesc). O altă trăsătură comună a orașelor din estul și sudul Transilvaniei este că, în contextul structurii lor economice premoderne, acestea au fost puternic afectate de războiul tarifar dintre Imperiu și România.

Secol XX este marcat de reglementarea activității în domeniul urbanismului și amenajării teritoriului. Domeniul urbanismului și amenajării teritoriului este reglementat prin legislație încă din perioada interbelică, cu diverse încercări chiar de la începutul secolului al XX-lea.

Figura 27 – Harta „Háromszék térképe” (Harta Trei Scaune), Institutul Geografic Maghiar, Budapest, 1913

Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/H%C3%A1romsz%C3%A9k_County

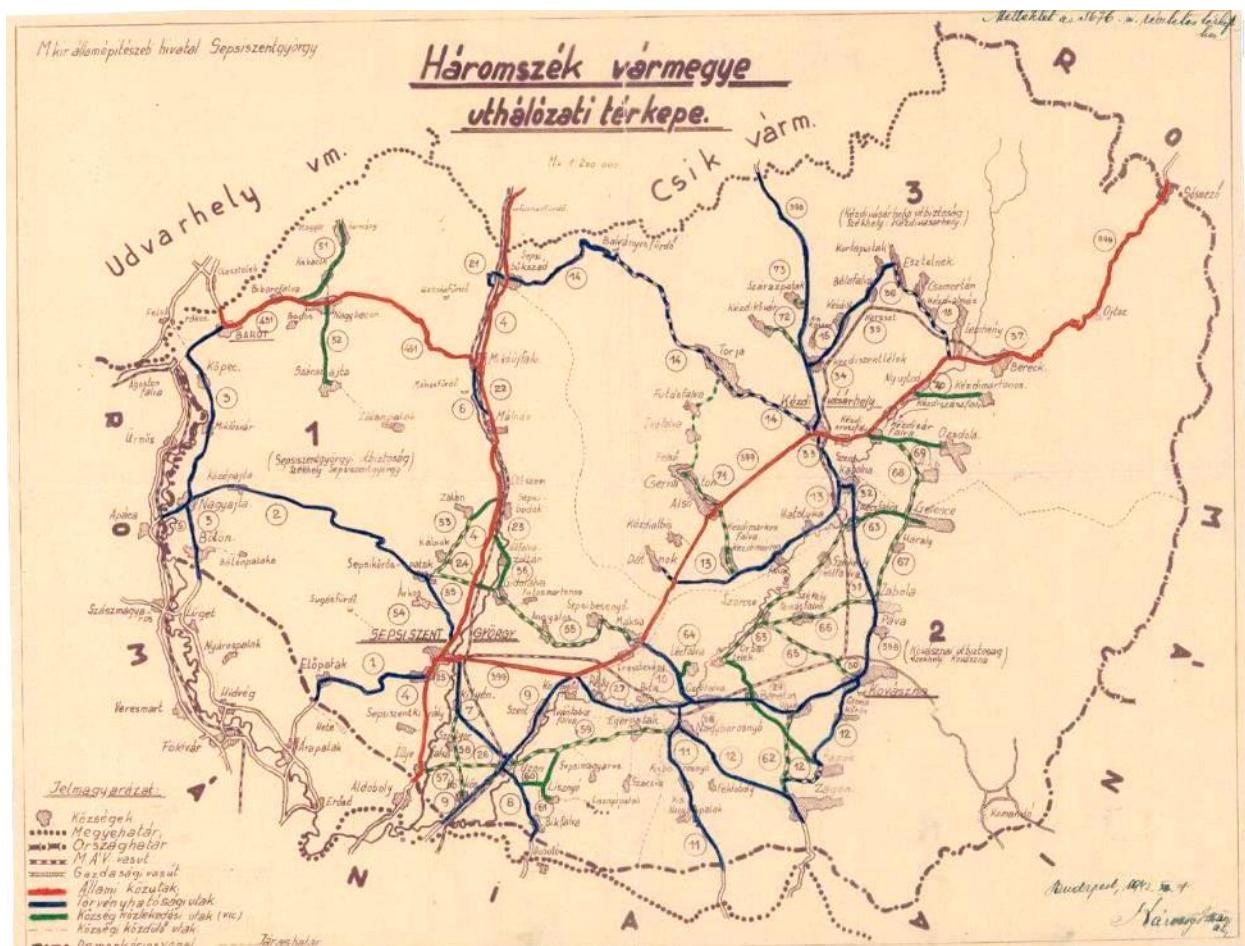
Figura 28 – Harta „Dispoziția aşezărilor în raport cu relieful”

Sursa: <https://www.sepsiszentgyorgy.info/images/stories/tekeptar/haromszek/haromszek.jpg>

Localitățile sunt dispuse cu precădere în depresiuni și pe văile principalelor râuri, Oltul și Râul Negru.

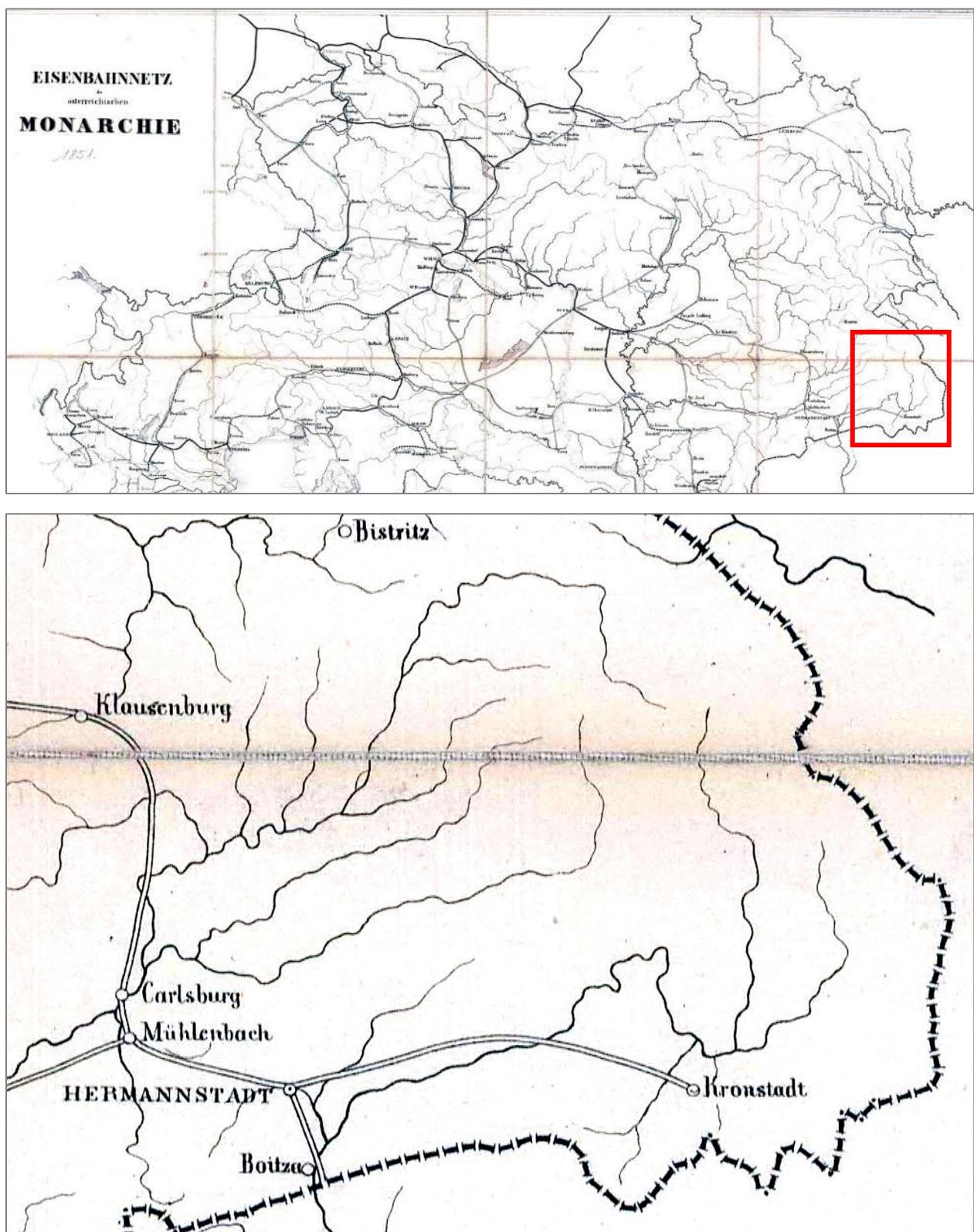
Figura 29 – Harta „Rețeaua rutieră în județul Trei Scaune”, Institutul Regal Maghiar de Stat pentru Construcții, Sfântu Gheorghe, Tipografia Jokai, 1943

Sursa: [https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/33851
?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEIaWVYXJjaHktMSkifQ](https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/33851/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEIaWVYXJjaHktMSkifQ)

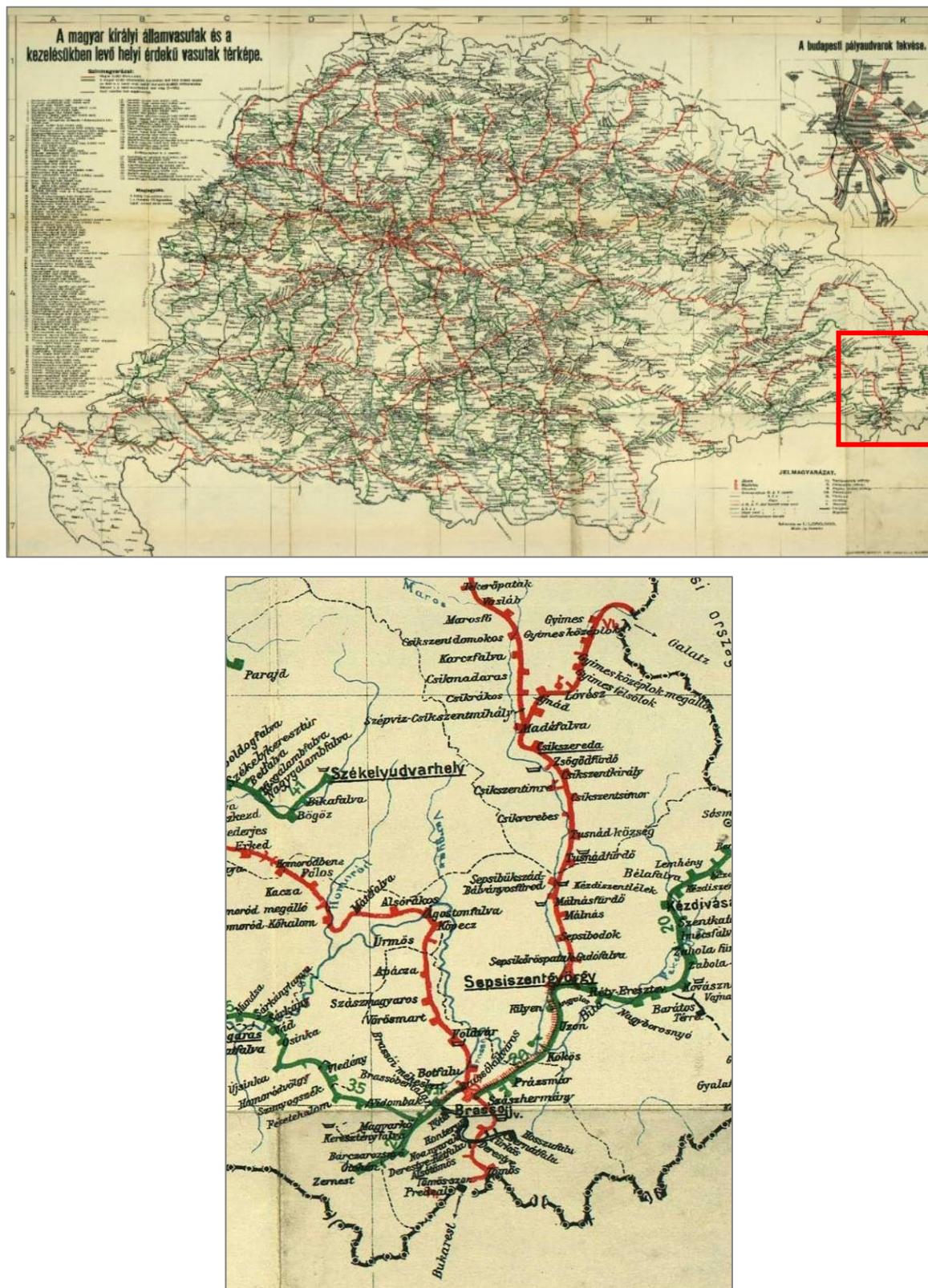
Institutul și Muzeul de Istorie Militară, Budapesta

Figura 30 – 1. Harta „EISENBAHNETZ der osterreichischen MONARCHIE”, (Rețeaua de căi ferate de pe teritoriul monarhiei austriece); / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

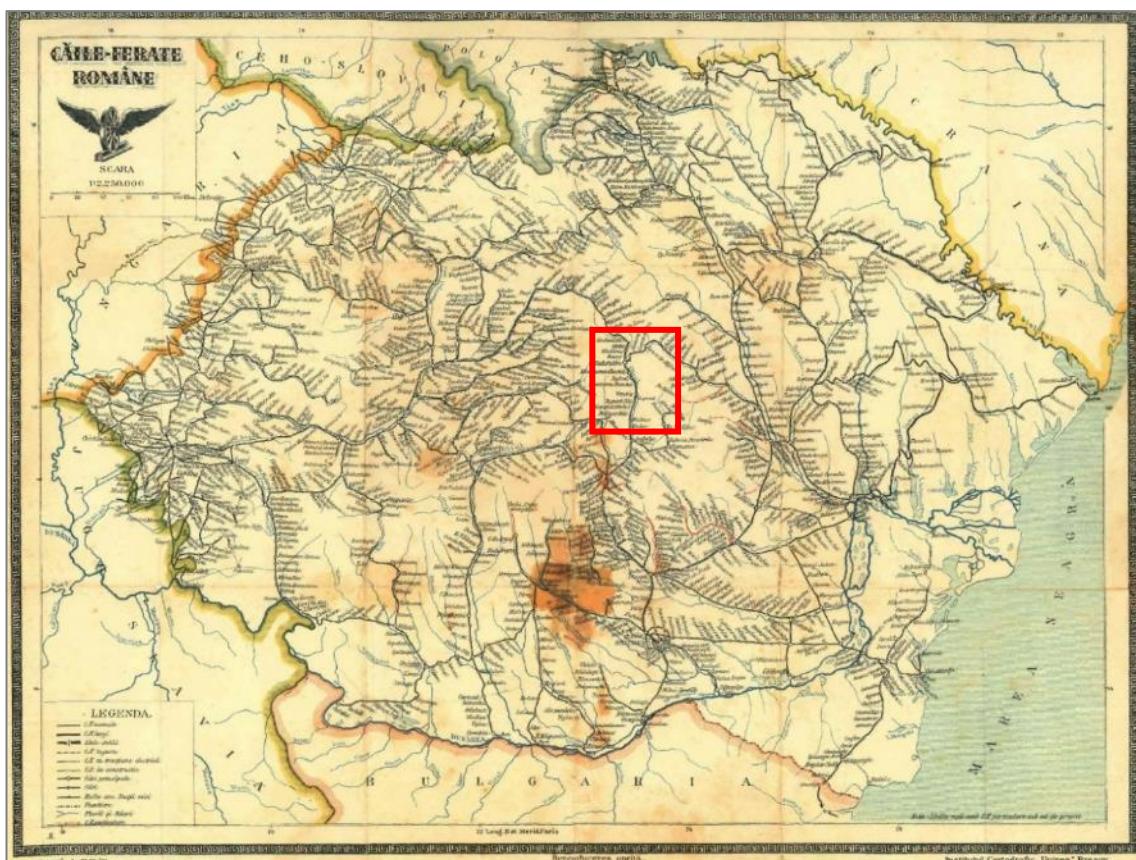
Sursa: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/2297/view/?bbox=438%2C-3215%2C6680%2C-491>

Figura 31 – 1. Harta „A magyar királyi államvasutak és a kezelésükben levő helyi érdekű vasutak”, (Rețeaua de căi ferate de stat ale Regatului Maghiar și căile ferate de interes local aflate în administrare); Institutul Cartografic Klösz György si fiul, 1914
/ 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

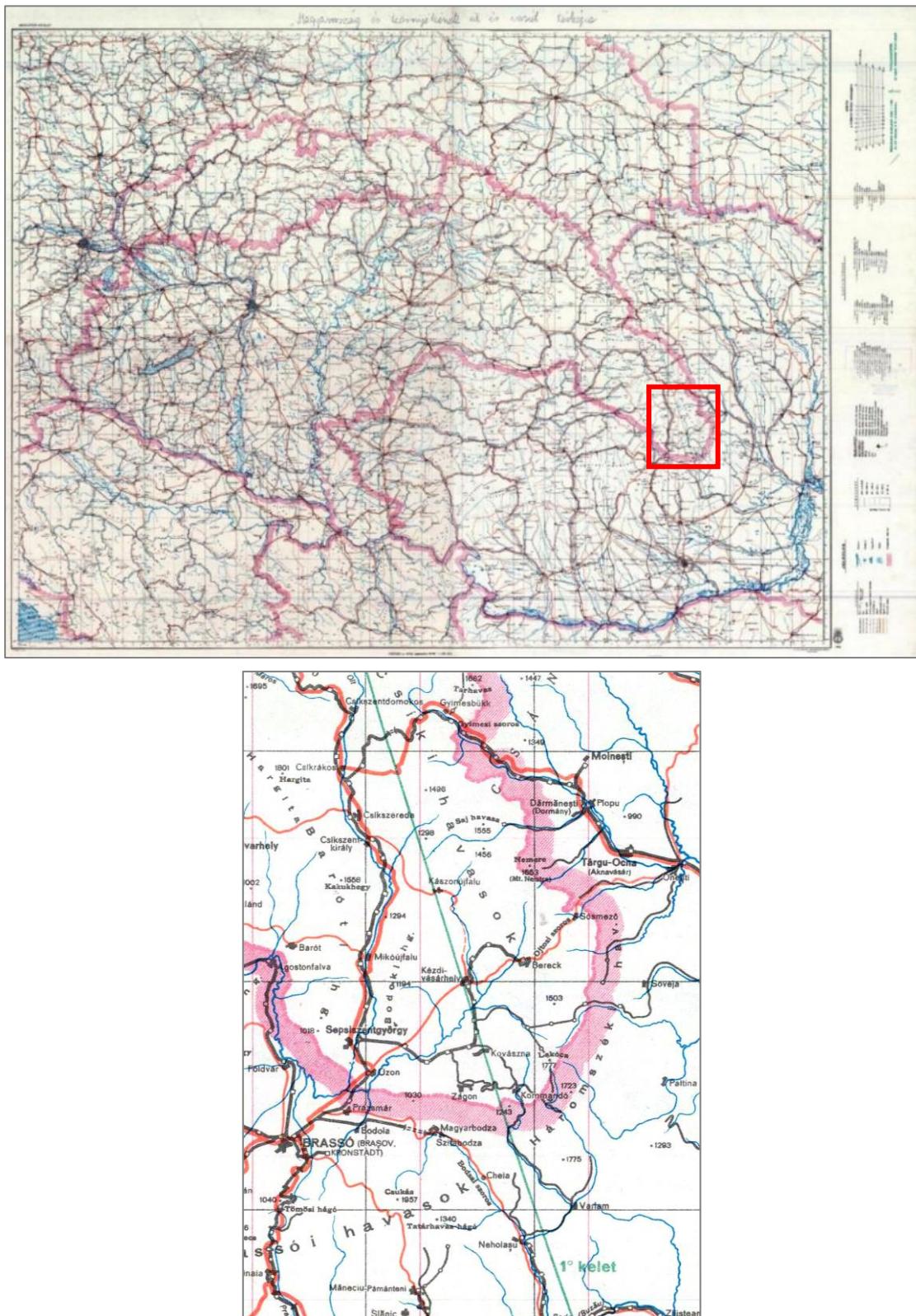
Sursa: <https://vasutallomasok.hu/terk/MAVterkep.jpg>

Figura 32 – 1. Harta „CĂILE FERATE ROMÂNE”, Institutul cartografic „Unirea”, Brașov, 1921; / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

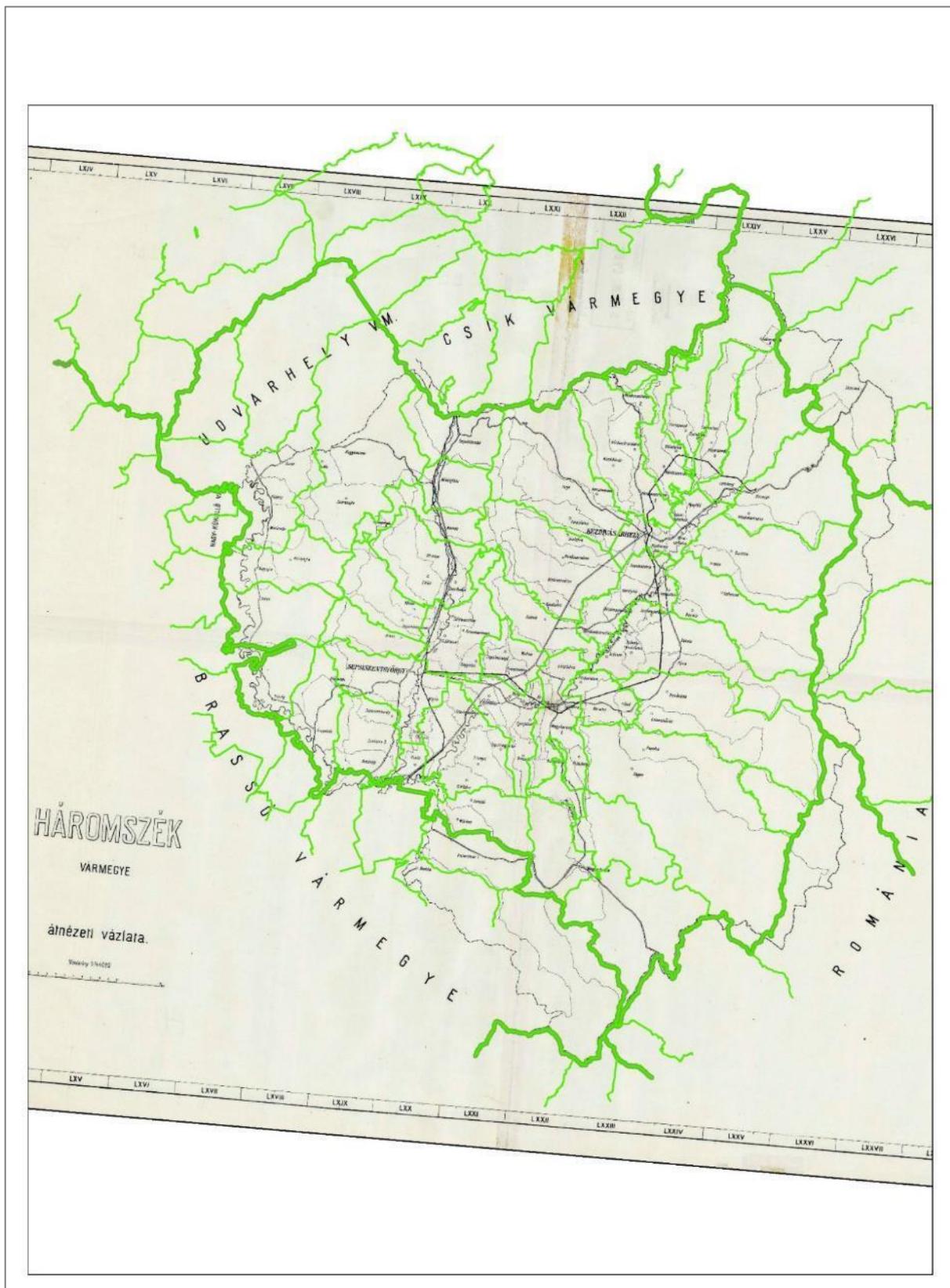
Sursa: <https://vasutallomasok.hu/terk/MAVterkep.jpg>

Figura 33 – 1. Harta „Magyarország és környékének út és vasút térképe”, (Harta drumurilor și căilor ferate ale Ungariei și vecinilor) Institutul Cartografic Militar al Regatului Maghiar, Budapesta, 1942; / 2. Detaliu zona actualului județ Covasna

Sursa: <https://vasutallomasok.hu/terk/MAVterkep.jpg>

Figura 34 – Analiza comparativă privind dinamica teritoriului în perioada 1762 - 2023

Sursa: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/1231/>

2.1.3. Arhitectura, programe arhitecturale

Biserici din județul Covasna

Biserica reformată fortificată Ilieni

În de-a lungul graniței sudice a Transilvaniei s-a construit în Evul Mediu un întreg sistem defensiv, din a cărui verigă estică făcea parte biserica-fortificată din Ilieni.

La începutul secolului al XIV-lea, așezământul era considerat una dintre cele mai semnificative localități din regiunea Trei Scaune. Cu ocazia recensământului de taxe din anul 1567, s-au numărat 62 gospodării. Cu această evidență, Ilieni se număra printre cele mai populate localități din acea perioadă, explică rangul de oraș-târg, pe care îl avea.

Biserica unitariană fortificată Aita Mare

Biserica fortificată de la Aita Mare este un monument arhitectural gotic din secolul al XV-lea. Sanctuarul poligonal este ornamentat cu o boltă gotică cu nervuri construite în relief, nervurile acesteia fiind sprijinite pe console decorate. Biserica păstrează multe elemente din perioada gotică, portaluri, ferestre ogivale. Biserica este fortificată cu un zid înalt de apărare întărit cu două bastioane de tip italian, turnul de acces este pe latura de nord a incintei.

Biserica „Sfântul Emeric”, Ghelința

Unul dintre cele mai valoroase monumente ale județului Covasna este biserica Sfântul Emeric din Ghelința, construită în secolul al XIII-lea, purtând caracteristici stilistice aparținând stilului romanesc, gotic, renascentist și baroc. Clădirea simplă a bisericii este înconjurată de un zid prevăzut cu un turn ale cărui pasaje de ieșire și intrare se deschid înspre nord-vest și sud-est. Biserica are trei clădiri anexe. Biserica din Ghelința adăpostește un ansamblu pictural de o valoare excepțională care datează din secolul al XIV-lea, ilustrând secvențele Legendei Sfântului Iacob, care se află în partea vestică a bisericii, două picturi ale ciclului cristologic – Evadare în Egipt precum și Infanticidul din Bethleem. Înspre nord, vizitatorii pot vedea două secvențe, care reprezintă încoronarea Mariei, precum și moartea sa. În partea superioară a peretelui nordic se văd secvențele Legendei Sfântului Ladislau, iar dedesubt au fost pictate secvențele Patimilor. Peretele sudic este decorat cu compoziția intitulată Judecata de Apoi, înfățișându-i pe Fecioara Maria și Ioan Botezătorul, iar între ei se află figura lui Isus judecând. În dreptul său se află imaginea paradisului, în timp ce partea dreaptă este ocupată de cea a infernului. Legenda Sfântei Ecaterina, rar reprezentată în iconografia transilvăneană, se află în partea de jos a acestui perete.

Biserica reformată Ghidfalău

Biserica reformată fortificată medievală, situată la marginea de vest a localității Ghidfalău, pe malul drept al râului Olt, la nord de Sfântu Gheorghe, este unul dintre monumentele cele mai de seamă ale regiunii. Se presupune că prima biserică a satului a fost construită în secolele XIII-XIV, cu un sanctuar de formă semicirculară. O mărturie a existenței acestei biserici timpurii este nava bisericii de astăzi, cu ferestre înguste în stil romanic, rămase neschimbate. Reconstrucția în stil gotic a sanctuarului a avut loc la sfârșitul secolului al XV-lea sau la începutul secolului al XVI-lea. Biserica păstrează fragmente de pictură valoroasă cuprinzând scene din Legenda Sfântului Ladislau, Sf. Gheorghe în luptă cu balaurul, nașterii lui Hristos, închinarea împăraților, uciderea pruncilor din Betleem, intrarea în Ierusalim și Cina cea de Taină.

Biserică Reformată – Calvină, Târgu Secuiesc

Aspectul centrului istoric al orașului este definit de masiva Biserică Reformată – Calvină, una din cele mai mari biserici din Ardeal (cu o capacitate de 1.000 de locuri). A fost ridicată în stil baroc și neoclasicist între 1770-1782, pe locul unei biserici de lemn de la începutul secolului al XVII-lea. A fost o biserică fortificată. În timpul marelui incendiu din 1834 s-au distrus turlele și structura

acoperișului, fiind reconstruite în patru ani, iar turla de la intrarea vestică s-a ridicat în 1846. Prima orgă a bisericii a fost realizată în 1757 de un meșter necunoscut. Orga de azi datează din 1861, fiind opera vestitului constructor de orgi, Kolonics Istvan, stabilit în orașul Târgu Secuiesc.

Biserica Romano – Catolică "Sfânta Treime", Târgu Secuiesc

Construcția barocă a bisericii catolice a fost începută în 1701, pe locul unei biserici de lemn, mutată din Estelnic. Piatra de temelie a fost depusă în 1722, construcția ei a durat peste șapte decenii. A fost sfântită în 1796 în onoarea Sfintei Treimi. De atunci a fost de mai multe ori deteriorată de cutremure, distrusă de incendii. A fost renovată integral în 1996. În cripta de sub sacristie se odihnesc rămășițele pământești ale dreptcredinciosului și fondatorului de școală Nagy Mózes.

Biserica de lemn „Sf. Nicolae”, Bilbor

Biserica ortodoxă din lemn, construită în 1795-1797 în onoarea lui Sf. Nicolae, este situată în partea de est al orașului și a fost realizată de meșteri din Bucovina.

Biserica a fost sfântită în 1837 de către episcopul român, Lemeny János. Obiectele de mobilier ale bisericii sunt valoroase, printre altele, picturile murale - cele zece icoane vechi, care sunt capodopere ale picturii naive. În același timp în interiorul bisericii se găsesc mai multe obiecte de neprețuit, cum ar fi candelabru sculptat din lemn de tei, cele patru cruci ceremoniale, sau icoanele care îl înfățișează pe Sf. Nicolae.

Mănăstirea minoriților din Târgu Secuiesc

Este un ansamblu de monumente istorice construite în anul 1740, în stil baroc, iar în anul 1828 a fost ridicată latura clădirii dinspre strada care este lipită de Biserica Romano-Catolică "Sfânta Treime".

Tabel 1 – Biserici fortificate din județul Covasna

BISERICI FORTIFICATE			
COMUNA	LOCALITATE	BISERICA FORTIFICATĂ	COD LMI/2015
AITA MARE	Aita Mare	Ansamblul bisericii unitariene	CV-II-a-A-13117
ARCUȘ	Arcuș	Ansamblul bisericii unitariene fortificate	CV-II-a-A-13127
BELIN	Belin	Ansamblul bisericii unitariene	CV-II-a-A-13140
BODOC	Bodoc	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13150
OZUN	Bicfalău	Ansamblul bisericii reformate	
OZUN	Ozun	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-B-13243
CERNAT	Albiș	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13121
CERNAT	Cernat	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13175
DALNIC	Dalnic	Ansamblul bisericii reformate	
ESTELNIC	Estelnic	Ansamblul bisericii reformate	
GHIDFALĂU	Ghidfalău	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13218
ILIENI	Ilieni	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13228
LEMNIA	Lemnia	Ansamblul bisericii rom-cat "Sf. Mihail"	CV-II-a-A-13234
MOACȘA	Moacșa	Ansamblul bisericii reformate	
SFÂNTU GHEORGHE	Sfântu Gheorghe	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13090
SÂNZIENI	Sânzieni	Ansamblul bisericii rom-cat "Sf. Duh"	CV-II-a-A-13266
ZĂBALA	Zăbala	Ansamblul bisericii reformate	CV-II-a-A-13328

Sursa: LMI 2015

Clădiri publice

Fostul sediu al scaunelor, Sfântu Gheorghe⁶

Fostul sediu al scaunelor, care a fost construit în 1832 în stil neoclasic cu banii nobilimii din Trei Scaune, și cu munca militarilor și ai șerbilor. Este probabil cea mai prestigioasă și mai semnificativă clădire din punct de vedere istoric din Trei Scaune, iar faima sa este cel mai bine hrănita de afirmația istorică atribuită lui Áron Gábor: „Va fi tun!”. În timpul Revoluției Maghiare din 1948-49, această clădire a fost sediul Comisiei de Apărare din Trei Scaune, iar în sala de ședințe a avut loc o întâlnire la mijlocul anului 1848, în timpul căreia fabrica de tunuri secuiești s-a angajat să fabrice tunuri în termen de două săptămâni. Din 1974 găzduiește Biblioteca Județeană „Bod Péter”.

Linia Bazarului⁷

În 1867, în interesul urbanizării crescânde și în spiritul Monarhiei, Consiliul orașenesc Sfântu Gheorghe a hotărât ca pe latura nordică a pieței centrale, viitorul Parc Elisabeta, realizat între 1880 și 1893, să se construiască o „casă de vânzători” sau „bazar” cu un etaj, destinată unei hale de târg pentru industria mică. În 1893, un ceasornic din Budapesta numit Müller, a instalat un orologiu în turnul romantic al clădirii neoclasicice, care a fost ridicată între 1869 și 1872. Cu toate acestea, industriașii din oraș nu au primit cu entuziasm unanim această inovație și, deși parterul a fost ocupat în curând, au fost reținuți în a folosi primul etaj. Astfel, începând cu 1874, spațiile valoroase au fost folosite de către oraș ca școală superioară de fete, iar apoi în 1878 a fost transformat într-o școală civică de fete. După schimbarea administrației, începând cu 1923, timp de aproximativ o jumătate de secol, etajul clădirii a fost folosit ca tribunal județean. Mult mai târziu, din 1978 până în prezent, pe acelaș etaj a fost înființată galeria de artă.

Realizări ale arhitectului Kós Károly⁸

Timp de aproximativ o jumătate de secol, Károly Kós a proiectat clădiri publice și private în Sfântu Gheorghe. În această perioadă, au fost construite în total 15 clădiri Kós, astfel că, din punct de vedere numeric și al importanței, reședința județului Covasna este orașul care prezintă în cea mai mare măsură activitatea arhitecturală a lui Kós.

Prima operă este clădirea simbolică a Muzeului Național Secuiesc, care a fost renovată în 2023. De asemenea, arhitectul a fost însărcinat de Biserica Reformată să realizeze trei proiecte. Printre acestea se numără clădirea de pe strada Kőrösi Csoma Sándor, care găzduiește în prezent clasele primare ale Colegiului Reformat, destinată și inițial ca școală - cunoscută timp de decenii sub numele de Casa Pionierilor și mai târziu ca și Casa elevilor -, fosta Școală Profesională Kós Károly, destinată inițial ca liceu reformat pentru fete, și casa mortuară a bisericii cetate reformată.

Curțile orașului, Târgu Secuiesc

Orașul Târgu Secuiesc s-a dezvoltat în jurul târgului de formă alungită și trapezoidală. Primilor coloniști li s-au împărțit parcele egale situate în vecinătatea pieței centrale. Astfel, cu ocazia târgurilor ei puteau să-și etaleze mărfurile direct în piață, în fața casei sau atelierului propriu. Până în prezent s-au păstrat în două cercuri aceste parcele înguste, astăzi numite curți, care dău caracterul aparte al structurii urbanistice din Târgu Secuiesc. Majoritatea curților pornește din piață, dar ulterior s-a format și un inel secundar de curți, acesta din urmă fiind însă mai puțin regulat. Curțile sunt de fapt alei înguste, având lățimea între 2–4 m și lungimea variind între 25–180 m. Formarea curților se explică probabil prin modul de viață al meșteșugarilor, precum și prin legea succesororală secuiască. Denumirea veche a curților, indică de fapt numele familiei proprietare. După 1851, odată ce s-a schimbat legea succesororală secuiască, și denumirile vechi au început să fie înlocuite treptat prin numerotarea curților. În zilele noastre sirul curților se încheie prin Curtea nr. 73.

⁶ <https://visitcovasna.com/ro/places/>

⁷ <https://visitcovasna.com/ro/places/>

⁸ idem

Casa de Cultură Vigadó, Târgu Secuiesc

Pe latura nord-vestică a centrului istoric se află Casa de Cultură “Vigadó”, construită în anii 1902-1904 în stil eclectic. Din planul central al fațadei clădirii imponante se evidențiază un rezalit, cu închidere de timpan, al căruia axă principală este împodobită cu stema orașului din anul 1902. Are o sală de teatru cu 400 de locuri și o sală de conferințe de 150 de locuri.

Conace, castele din județul Covasna

Conace din Cernat.

Cernat este comuna în care se găsesc nu mai puțin de 12 conace aparținând familiilor Damokos, Bernáld,

Conacul „Damokos Dénes” este în centrul satului, în prezent aici funcționează Primăria comunei Cernat. Conacul a fost construit probabil la sfârșitul secolului al 17-lea, începutul secolului al 18-lea și extins în 1821 când s-au construit două încăperi suplimentare una la latura de sud-est, iar alta la latura de vest a clădirii. Arhitectura clăsirii poartă amprenta barocului transilvănean, elementele definitorii fiind porticul axat pe intrarea principală, volumul caracteristic al acoperișului, ancadramentele gologorilor de fereastră.

Conacul „Damokos Mihály” este situat la nr. poștal 334 și se află în proprietate privată. Arhitectura conacului este de factură clasicistă, cu feresterele având sprâncene orizontale profilate și un portic pe patru stâlpi masivi ce susțin un fronton triunghiular.

Conacul „Damokos-Eperjesi” este situat la nr. poștal 321 și se află în proprietate privată. Arhitectura conacului este de factură empire-clasicistă, cu feresterele având sprâncene orizontale profilate și un portic pe doi stâlpi masivi ce susțin un fronton triunghiular cu muchii profilate.

Conacul Damokos Gyula este situat la nr. poștal 330 și se află în proprietate publică, găzduiește Muzeul „Haszmann Pál”. Arhitectura conacului este de factură clasicistă, elementul care reprezintă un accent arhitectural este porticul de intrare cu fronton triunghiular.

Conacul „Bernáld” este situat la nr. poștal 679 și se află în proprietate privată. Elementele caracteristice stilului baroc căruia îi aparțin sunt gologorile de ferestre și ușile conacului bordate cu ghirlande decorative din tencuială, camerele cu tavan plan ornate cu decorații din stucătură, camerele dinspre partea de vest a conacului boltite, ceasul solar cu numere romane, amplasat pe fațada principală, frontonul pridvorului aflat în axul fațadei principale care asigură totodată accesul la pivniță.

Conacul Farkas-Konnáth, este situat la nr. poștal 62A și se află în proprietate publică. Clădirea neoclasică are un portic proeminent, a căruia timpan este susținut de doi stâlpi groși. Celelalte elemente decorative sunt pierdute, inclusiv acoperișul inițial.

Conace din Ozun

În Ozun există mai multe conace și castele construite în secolul XVIII. (castelul Beldi-Mikes, conacul Ujvarossy-Agoston, conacul Temesvary etc.), care poarta semnele barocului popular, ale stilului rococo și empire.

Castelul Mikó, Olteni

Castelul situat în nordul aşezării Olteni, pe terasa Oltului, este un exemplu complex al arhitecturii clasicismului târziu din Ținutul Secuiesc.

Caracterul de unicat al castelului este conferit de seria picturilor murale realizate pe baza unui program iconografic unitar și relativ bine conservat.

Conac Horvath – Deak, Telechia

Accesul în incinta conacului se face printr-o poartă care reprezintă unul din cele mai frumoase exemple de arhitectură barocă târzie din Transilvania.

Nucleul inițial al conacului construit în sec. al XVIII-lea a suferit modificări în timp. Construcții cu dublu tract este precedată pe fațada principală de un portic cu un timpan baroc.

Castelul Daniel, Vârghiș

Castelul Daniel din Vârghiș și parcul dendrologic care îl înconjoară este cel mai cunoscut monument istoric din nordul depresiunii Baraolt.

Cea mai veche parte a ansamblului, sala cu tavan plan a clădirii principale, precum și o încăpere prevăzută cu boltă casetată, datează de la sfârșitul secolului XVI. La mijlocul secolului XVII., Daniel Ferenc a mărit suprafața clădirii cu mai multe încăperi, pe partea vestică. El a construit, probabil, și corridorul de apărare situat în partea de nord, astăzi fiind încorporat în corpul clădirii. Castelul a devenit renomăt mai ales pentru numeroasele ornamente renascentiste sculptate care apar pe fațada sudică a clădirii. Pe parcursul secolului XX., castelul a primit noi elemente. În jurul anului 1920, Daniel Ferenc a atașat un bastion rotund la colțul nordic al aripii, construit în stil clasic, iar în 1937 au fost terminate ultimele lucrări de extindere ale castelului. Cu această ocazie s-a construit porticul deschis orientat spre vest, la colțul căruia se află o clopotniță mică. Tot atunci a fost construit, sub îndrumarea lui Keöpeczi Sebestyén József, și porticul etajat din nord, evocând atmosfera epocii renascentiste.

Conacul Mikes-Szentkereszty, Zagon

Clădirea este considerată casa natală a lui Mikes Kelemen (1690–1761). Clădirea a căpătat însășiarea de astăzi în 1903, după transformările efectuate de Szentkereszty Zsigmond. Blocul clădirii sub formă de dreptunghi și acoperișul înalt au păstrat caracteristicile secolelor XVII–XVIII, dar intrarea mică de la frontispiciul clădirii a fost înlocuită cu un portic mai mare cu coloane.

Cu ocazia restaurării fostului Castel Szentkereszti, s-a descoperit o grindă decorată cu rozete, pe care, pe lângă inițialele B:M și E:D, era gravat și anul 1632, demonstrând faptul că acest castel, construit în stil renașterii și transformat mai târziu, a fost edificat de familia Mikes.

Castelul Mikes, Zăbala

Castelul Mikes de la Zăbala este amintit pentru prima oară de Mikó Miklós la 2 februarie 1629 când la o nuntă a participat principalele Bethlen Gábor. În secolul al XVIII-lea, s-a ținut de multe ori între zidurile acestei clădiri adunarea generală a Comitatul Trei Scaune. Castelul și-a primit forma actuală în 1867, când la comanda contelui Mikes Benedek, clădirea a fost supraetajată cu o mansardă, unde s-au realizat camere de locuit. Astfel, și porticul s-a înălțat la trei niveluri care oferă clădirii o imagine aparte. Fotografii din anii 30 surprin în jurul castelului o grădină engleză cu pâraie, lacuri, alei, teren de tenis, terase și grupuri de flori.

Castelul Apor, Turia

Castelul Apor din Altorja este o clădire monument în stil renascentist târziu din secolul al XVII-lea, care a fost remodelată în secolul al XIX-lea într-un stil clasicist.

Construcțiile lui Lázár Apor au dus la crearea unui conac compus din trei camere de subsol, o bucătărie și o cămară, care și-au păstrat forma până la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Cele mai valoroase încăperi din punct de vedere artistic-istoric, au picturi murale din secolul al XVII-lea, dintre care unele au supraviețuit în stare relativ bună: pe lângă bogate ornamente vegetale transilvănene, există figuri alegorice, scene de vânătoare, scene de luptă și o familie.

Neprețuitele tablouri murale pictate pe tencuiulă uscată sunt poate cele mai vechi și mai bine conservate tablouri de acest fel din întreg bazinul carpatic.

Numărul mare al conacelor de pe teritoriul scaunului Trei Scaune, valoarea arhitecturii acestora fiind mărturie a unei perioade lungi de timp, acoperind astfel o lungă succesiune de stiluri reprezentă o particularitate culturală care situează județul într-o poziție unică pe teritoriul Transilvaniei. Cele 165 de castele și conace existente pe teritoriul județului sunt fundamental dezvoltării unui turism cultural valoros.

Tabel 2 – Lista conacelor și a castelelor din județul Covasna

CONACE / CASTELE			
COMUNA	LOCALITATE	CONAC	COD LMI/2015
AITA MARE	Aita Mare	Conacul Dónáth	CV-II-a-B-13116
VÂLCELE	Araci	Conacul Damokos	CV-II-m-B-13126
ARCUȘI	Arcuști	Castelul Szentkereszty	CV-II-a-A-13128
BĂTANI	Bătanii Mici	Conacul Benedek	CV-II-m-A-13136
OZUN	Bicfalău	Conacul Simon	CV-II-a-A-13146
OZUN	Bicfalău	Conacul Dénes	CV-II-m-A-13147
OZUN	Bicfalău	Conacul Vén-Ábrahám	
OZUN	Bicfalău	Conacul Zsigmond	
CĂTĂLINA	Catalina	Conacul Sinkovits	CV-II-m-A-13161
CERNAT	Cernat	Conacul Bernald	CV-II-a-B-13178
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos Dénes	CV-II-m-A-13173
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos Gyula	CV-II-a-A-13169
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos János	CV-II-m-A-13172
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos Mihály	CV-II-m-A-13171
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos-Cséh	CV-II-m-A-13170
CERNAT	Cernat	Conacul Damokos-Eperjesi	CV-II-m-A-13168
CERNAT	Cernat	Conacul Farkas	CV-II-m-B-13166
CERNAT	Cernat	Conacul István Sándor	CV-II-m-B-13174
CERNAT	Cernat	Conacul Kelemen	CV-II-m-B-13176
CERNAT	Cernat	Conacul Molnár	CV-II-a-B-13177
CERNAT	Cernat	Conacul Végh	CV-II-m-B-13162
SFÂNTU GHEORGHE	Chilieni	Conacul Székely-Pótsa	CV-II-m-B-13192
DALNIC	Dalnic	Conacul Beczásy	CV-II-a-B-13203
DALNIC	Dalnic	Conacul Gaál	CV-II-m-B-13201
DALNIC	Dalnic	Conacul Hadnagy	CV-II-a-B-13200
ILIENI	Dobolii de Jos	Conacul Hollaky	CV-II-m-A-13208
ILIENI	Dobolii de Jos	Conacul Reznek	CV-II-m-B-13207
BRĂDUT	Filia	Conacul Ferencz-Boda	CV-II-a-A-13215
GHELIȚA	Ghelinta	Conacul Jancsó	CV-II-m-B-21055
HĂGHIG	Hăghig	Conacul Mikó	
HĂGHIG	Hăghig	Conacul Nemes	CV-II-a-B-13221
ILIENI	Ilieni	Conacul Bakó	CV-II-m-B-13227
ILIENI	Ilieni	Conacul Bornemisza	CV-II-m-B-13226
ILIENI	Ilieni	Conacul Séra	CV-II-m-A-13225
CĂTĂLINA	Imeni	Conacul Cserey	CV-II-a-A-13230
BARAOLT	Micloșoara	Castelul Kálnoky	CV-II-m-A-13241
MOACȘA	Moacșa	Conacul Benke	
BODOC	Olteni	Castelul Kálnoky	CV-II-m-A-13241
OZUN	Ozun	Castelul Béldy-Mikes	CV-II-m-A-13244
OZUN	Ozun	Conacul Pünkösdi	CV-II-m-B-13245
OZUN	Ozun	Conacul Ujvárosy-Ágoston	CV-II-m-B-13248
MOACȘA	Pădureni	Conacul Babós-Forró	CV-II-m-B-13251
SÂNZIENI	Petriceni	Conacul Pótsa	CV-II-m-B-13254
RECI	Reci	Conacul Antos	CV-II-m-B-13259
SÂNZIENI	Sânzieni	Conacul Könczey	CV-II-m-A-13269
SÂNZIENI	Sânzieni	Conacul Tamás	CV-II-m-B-13268
ZĂBALA	Tamașfalău	Castelul Thury-Bányai	CV-II-m-A-13272
BRĂDUT	Tâlișoara	Castelul Daniel	CV-II-m-A-13271
BRATEŞ	Telechia	Conacul Horváth	CV-II-a-A-13296
BOROŞNEU MARE	Tufalău	Conacul Veress	CV-II-m-A-13301
TURIA	Turia	Conacul Apor	CV-II-a-A-13299
VALEA CRIȘULUI	Valea Crișului	Castelul Kálnoky	CV-II-m-A-13305
VÂRGHIȘ	Vârghis	Castelul Daniel	CV-II-a-B-13316
VÂRGHIȘ	Vârghis	Conacul Imecs	CV-II-a-B-13324
ZAGON	Zagon	Conacul Mikes-Szentkereszty	CV-II-a-A-13326
ZĂBALA	Zabala	Castelul Mikes	CV-II-a-A-13331
GHIDFALĂU	Zoltan	Conacul Benkő-Zágony	CV-II-m-B-13335

Sursa: LMI, 2015

Cetăți

Fortificațiile din secolele XIII–XVIII din județul Trei Scaune pot fi împărțite în următoarele categorii⁹:

1. Cetăți cu incintă simplă, cu sau fără turn de poartă, folosite în secolul al XIII-lea ca fortificații de pază a rutelor comerciale;
2. Castre romane ruinate, întărite cu palisade și turnuri de lemn, folosite înaintea invaziei mongole în completarea sistemului de cetăți din piatră, dar și ca reședințe nobiliare. După secolul al XV-lea, aceste fortificații sunt utilizate în special ca cetăți de refugiu;
3. Cetăți nobiliare prevăzute cu donjoane, centre ale unor domenii, cu o perioadă de funcționare de scurtă durată (cel mult două secole);
4. Cetăți de graniță prevăzute cu turnuri, construite începând cu secolul al XV-lea, adaptate deja la utilizarea armelor de foc, care au funcționat până aproape de epoca modernă. Din secolul al XVII-lea, ele sunt completate cu mici fortificații, care au avut rolul de a stopa contrabanda transfrontalieră;
5. Cetăți bastionară, reprezentate de o singură fortificație, al cărui rol principal a fost păstrarea ordinii în teritoriu.

Cetatea Balvanyos

Este situată pe un vârf de munte la nord-vest de Turia, la întâlnirea Munților Turieci cu Munții Bodoc. În izvoare scrise din sec. 13-14. este menționat mai întâi cu denumirea de Balwanus (în 1291), apoi în 1308 ca Balvanus. În opinia unor cercetători, castelul Bálványos a fost ridicat după marea invazie mongolă. Prin explicarea toponimului (Bálvány însemnând „Idol”) se poate presupune construirea cetății în sec 11+12 de către Apor Szilamér după ce i-a învins pe păgâni, să intors aici pentru a se închinde zeilor antici. Castelul era alcătuit dintr-un zid de incintă oval, un turn patrat pe latura de nord și cisterna asociată. Castelul a fost odată protejat atât de zidurile interioare cât și de cele exterioare ale castelului.

Cetatea Ika

La marginea satului Cernatu de Sus, mai sus de confluența pâraielor Mare și Ika care se revarsă în pârâul Cernat, se află Turnul ciunt de la Cernat, mai cunoscut sub denumirea de cetatea Ika. Cea din urmă denumire a intrat în conștiința publică datorită lui Orbán Balázs, care a asociat această cetate cu eroul legendar pe nume Ika. creasta de munte îngustă și stâncoasă era încoronată de o fortăreață medievală, lungă de 200 m și lată de 10 m, în formă mult alungită. La cele două capete interioare ale zidului se aflau două turnuri cu plan rotund, dintre care, în prezent, există doar ruinele turnului din sud, având o înălțime de 13 m. Arheologii Muzeului Național Secuiesc consideră că cetatea a fost construită între secolele XIII–XIV.

Cetatea Rákóczi

Ruinele Castelului Rákóczi se înalță la nord-vest de Oituz, cea mai estică așezare a județului Covasna, pe malul drept al pârâului Oituz, deasupra drumului național care leagă Brașovul de Bacău. Ruinele, care au fost lăsate în urmă de largirea drumului și de gazoductul de înaltă presiune care trecea prin ele, ocupă terasa în pantă ușoară de sub Dealul Rakottás. Castelul a fost descris în literatură ca o cetate cu o curte pătrată și turnuri la colțuri, aşa cum apare în planurile istorice, de exemplu planul din 1750-1751 aflat la Kriegsarchiv, I.C.VI. 1-3-414, Viena, plan aflat în anexă.

Cetatea Várhegy

Este ultima cetate medievală, ridicată pe un mamelon, care se înalță cu 20 m deasupra luncii Râului Negru, în hotarul localității Leț. Fortificația patrulateră, de 65×65 m, a fost dotată pe fiecare colț

⁹ BORDI ZSIGMOND LÓRÁND – Fortificații din secolele XIII–XVIII, în ACTA TERRAE FOGARASIENSIS II, Editura ALTIP 2013, p. 107,

cu un bastion, fiind una dintre cele mai moderne fortificații ale regiunii. A fost construită după anul 1562, la ordinul principelui Ioan Sigismund Zápolya.

Cetatea Székelybánya

Cetate ridicată pe o movilă (cota 550 m) cu orientarea nord-sud, mărginită de Pârâul Negru. Descrie un plan aproximativ rectangular (60 x 60 m). A avut o fază de lemn, cu palisade, reconstruită apoi în piatră. Pe colțuri au existat bastioane cu plan triunghiular și laturi arcuite. A fost ridicată ori reînnoită în urma răscoalei secuilor din anul 1562. La 1675 se menționează ca fiind în stăpânirea familiei Nemes. Aceeași familie i-a folosit pietrele pentru a ridic un castel pe latura de vest a vechii cetăți.

Cetatea Haiducilor

Singura fortificație care se poate lega de autoritățile imperiale austriace, este o fortificație de mici dimensiuni, numită Cetatea Haiducilor, ridicată pe creasta Munților Nemira, sub vârful Ghiepar. Aceasta are o formă triunghiulară, cu laturile de 16 metri, fiind întărită cu un șanț de apărare de aceeași formă, lat de 6 – 7 m și adânc de 1 – 2 m. Din puținele informații, se poate stabili că cetatea a fost ridicată către sfârșitul secolului al XVII-lea, fiind folosită până pe la jumătatea secolului al XVIII-lea.

Tabel 3 – Lista fortificațiilor din județul Covasna

CETĂȚI / FORTIFICAȚII - JUDEȚUL COVASNA			
COMUNA	LOCALITATE	FORTIFICAȚIE	COD LMI/2015
BARAOLT	Biborțeni	"Cetatea Tiborc" neolitic, sec. 12-13	CV-I-s-A-13041
BIXAD	Bixad	Cetatea „Piatra Șoimilor” sec. 13	CV-I-s-B-13045
BIXAD	Bixad	„Cetatea Vápa” sec. 13-14	CV-I-s-A-13044
BODOC	Bodoc	Fortificație „Vârful Comorilor” sec. 13-14	CV-I-s-A-13046
BODOC	Olteni	„Cetatea Fetei”	CV-I-s-A-13072
BOROŞNEU MARE	Boroșneul Mic	„Cetatea Viezurei”	CV-I-s-A-13048
BOROŞNEU MARE	Leț	Cetatea Székelybánya sec. 13-14, 16	
BOROŞNEU MARE	Leț	Fortificație "Várhegy"	CV-I-m-A-13062.01
BREȚCU	Brețcu	„Cetatea Veneturné”	CV-I-s-A-13050
BREȚCU	Oituz	Șanțuri de apărare 1854-1855	CV-I-m-A-13071.02
BREȚCU	Oituz	„Cetatea Rakoczi”, sec. 15	CV-I-s-A-13071
BREȚCU	Brețcu	„Cetatea Lupului”	
CERNAT	Cernatu de Sus	Cetatea Ika” sec. 14	CV-II-m-A-13163
CERNAT	Cernat	Fortificație, "Vârful Ascuțit"	CV-I-m-A-13056.01
COVASNA	Covasna	"Cetatea Zânelor"	CV-I-s-A-13058
LEMNIA	Lemnia	„Cetatea Haiducilor” sec. 17-18	
MALNAŞ	Malnaș	„Cetatea Heret” sec. 13	
MERENI	Mereni	„Cetatea Mereni” sec 12-13	
MERENI	Lutoasa	„Cetatea Ciuchian”	CV-I-s-A-13063
OZUN	Bicfalău	Cetatea „Csigavar” sec 13-14	
OZUN	Lisnău	„Cetatea Turcilor” sec.	
RECI	Saciova	Cetate, sec. 12	
SFÂNTU GHEORGHE	Sfântu Gheorghe	„Cetatea Cocostârcului”	CV-I-s-B-13029
SFÂNTU GHEORGHE	Sfântu Gheorghe	Cetatea Sfântu Gheorghe	CV-II-a-A-13090
SITA BUZĂULUI	Crasna	Șanțuri de apărare 1878	
TURIA	Turia	„Cetatea Balvanyos” sec. 14	CV-II-m-A-13297
TURIA	Turia	"Cetatea Turia"	CV-I-s-A-13081
VÂRGHIŞ	Vârghiș	Cetatea Rika „Turnul de est”	
VÂRGHIŞ	Vârghiș	„Turnul de vest”	

Sursa: LMI, 2015

Gospodăria rurală

Parcela - În secuime terenul care se construiește nu este prea spațios, spațiul trebuie economisit, curtea nu se utilizare pentru cultivare. Casa nu este de obicei construită la linia străzii (ca la sași), dar în fața fațadei stradale a casei, se află o grădină largă de flori se extinde până la gardul de la stradă care niciodată nu este opac. Intrarea în casa nu se face niciodată de pe stradă, ci se deschide spre curte. Dacă lotul este îngust, hambarul este situat la capătul lotului, vizavi de poarta mare, iar poarta hambarului este și poarta de intrare în grădină sau livadă.

Casa – De obicei se amplasează pe o latură a parcelei, spre curte, pe toată lungimea casei sau doar pe o porțiune a ei, fiind prispa. Dimensiunea fiecărei camere variază doar în anumite limite. Aproape că nu există case mai înguste de cinci metri și mai late de opt metri pentru că dimensiunile grinzelor acoperișului și experiența constructorului de case limitează creșterea lățimii. Lungimea casei este mai puțin limitată.

Imobilul este de obicei pe parter. Prin aceasta, se deosebește de tipurile de case de munte elvețiene, italiene, unele germane și franceze, unde din cele mai vechi timpuri casa tipică a satului a fost construită cu două etaje.

Lemnul a fost folosit ca material de construcție de către secui încă din cele mai vechi timpuri. În trecut, pereții casei erau întotdeauna asamblați din bârne de pin decojite sau din bârne de stejar cioplite cu securea îmbinate astfel încât capetele lor să iasă la colțuri.

În prezent, construcția din cărămidă și piatră este nai răspândită, dar în trecut, construcțiile din piatră erau tipice în Trei Scaune și sau în Scaunul Odorhei, adiacente zonelor de locuire săsească.

Acoperișul casei tradiționale era acoperit cu șindrilă. În trecut, era o șindrilă de formă mai mare decât cea de azi, care era bătută în cuie de lemn cu cuie de lemn. În multe regiuni, țigla de format mic, cu capătul ascuțit (forma săsească) a fost folosită destul de des.

Pridvorul casei de lemn cu stâlpi din lemn sculptat, parapetul este din scânduri cu un model traforat; casa de piatra are pridvorul cu coloane de zidărie și parapet de zidărie.

Fațadele – sunt demne, cu o structură simplă, onestă, realizată cu materiale puține fără decorații inutile. Nimic nu este gratuit sau ostentativ pe fațade, totul este folosit economic și funcțional.

Asemenea exemple de arhitectură funcțională sunt din ce în ce mai rare, aici un rol important îl are regulamentul de urbanism care trebuie să identifice specificul fiecare zone pentru a reglementa construirea în aşa fel încât să se stabilească în limitele cere să asigure o încarare firească a noilor construcții în fondul construit existent.

Arhitectura industrială

Morile

Dintre ramurile industriale, dezvoltarea industriei lemnului a fost facilitată de cantitatea mare de lemn, care a fost prelucrat de cele 80 de gături mai mici pe lângă gături mari ale asociației I. Transilvania de prelucrare a lemnului.

Pe râurile județului erau cca. 300 de mori mai mici. Două mori de apă de pe valea Pârâului Mare, din cele 32 existente cândva, sunt funcționale ca relicve ale istoriei industriale.

Există zeci de mori de apă în Covasna, de exemplu la Sânzieni, la Lemnia, Valea Seacă, Cernat, dar doar câteva dintre ele sunt în funcțiune.

„Ansamblu tehnic – Plan înclinat de la Covasna-Comandău”.

Planul înclinat a fost instalat în 1889, în octombrie, într-o zonă ce poartă numele de „Valea Zânelor”. Fabrica de prelucrare a lemnului, cu tot ce a însemnat ea, a funcționat 110 ani, fiind

închisă definitiv în data de 17 octombrie 1999. Pe locul actualei comune Comandău era vechea graniță dintre România și Imperiul Austro-Ungar unde funcționa și un post de grăniceri „Grenzkommando”.

Proprietar al uriașului domeniu forestier din zonă (la acea vreme parte a Austro-Ungariei) era baronul Gyula Zathureczky care a vândut drepturile de exploatare a celor 9000 de hectare de pădure, în 1882, unui om de afaceri din Pesta, David Horn.

Horn a inaugurat prima fabrică de exploatare și prelucrare primară a lemnului, pe care a numit-o „Gyula”, după proprietarul pădurii. A adus muncitorii, „Colonia” crescând rapid la peste 1.000 de locuitori, din nouă etnii. Aveau școală, spital și chiar cazino.

Pentru a reuși aprovisionarea cu bușteni și transportul cherestelei, David Horn a construit în 1889 o cale ferată cu ecartament îngust (760 mm) între Comandău și Gara Covasna unde era depozitul central. Diferența de nivel dintre stații este de 327 m, o lungime de 1236 m. Funcționarea se baza pe principiul planului înclinat folosind platforme legate una de celalătă și un sistem complex de scripeți. Forța gravitațională era folosită pentru punerea în mișcare a vagoanelor, cel de sus, încărcat cu material lemnos, îl punea în mișcare pe cel de jos. Procesul era controlat la cabina de frânare din partea superioară a planului înclinat.

„Fabrica de țigarete”, Sfântu Gheorghe

Profilul arhitectural specific și structura de rezistență a clădirilor din complexul fabricii au făcut ca acestea să fie înscrise în rândul monumentelor istorice ca „Monument al Tehnicii”.

În 1920, fabrica a fost inclusă în Regia Monopolurilor Statului, urmând o nouă etapă de modernizare, trecând de la producția țigărilor de foi la producția de țigarete.

Primăria municipiului Sf. Gheorghe a achiziționat fostul complex industrial de tutun din localitate, pentru a-l transformă într-un centru cultural și turistic.

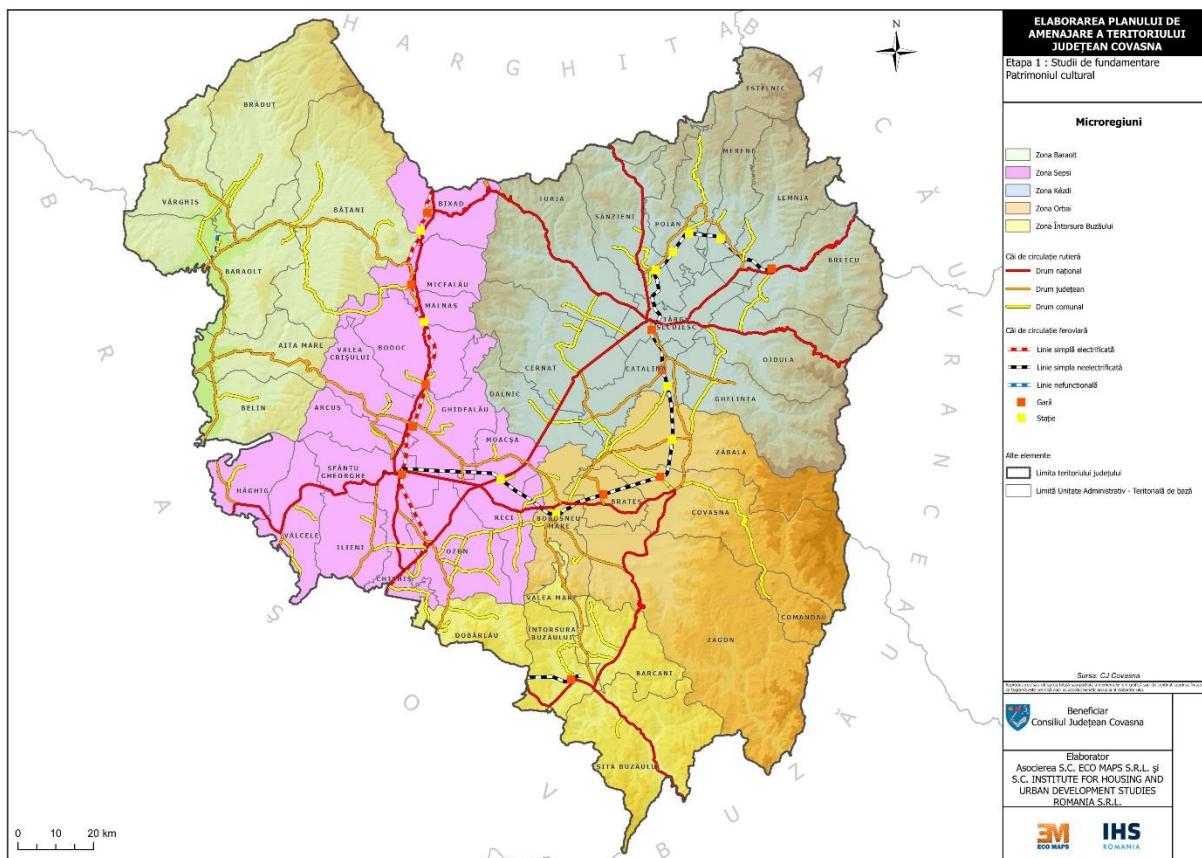
„Furnalul de la Bodvai”

Bodvaj, situat în apropierea localității Herculian. Locul are importanță memorială datorită faptului că aici Gabor Aron a turnat primele tunuri folosite în războiul pentru independență.

Uzina Bodvaj, care a început să funcționeze în 1831, a fost fondată de Antal Zakariás din Gheorghieni, care era de origine armeană. Exploatarea la Bodvaja a fost oprită în toamna anului 1897, dar minereul extras a fost încă folosit până în primăvara anului 1905. După cel de-al Doilea Război Mondial, a început restaurarea minei și a topitoriei, iar producția a fost reluată la Bodvaj. Exploatarea a fost oprită în martie 1951 pe motiv că minereul s-a epuizat. Di fosta fabrică nu a rămas decât construcția unui furnal.

2.1.4. Unitățile Administrativ Teritoriale din fostul Scaun Sepsi – Sfântu Gheorghe

Figura 35 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Sepsi – Sfântu Gheorghe

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Sfântu Gheorghe

Arcuș, Bixad, Bodoc, Chichiș, Ghidfalău, Hăghig, Ilieni, Malnaș, Micfalău, Moacșa, Ozun, Reci, Valea Crișului, Vâlcele

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT SFÂNTU GHEORGHE,

Localități componente Sfântu Gheorghe, Chilieni, Coșeni

SFÂNTU GHEORGHE, Municipiu reședință de județ.

Atestare documentară – 1332, Zeciuiala papală

Istoric

Sepsiszentgyörgy (magh.); Sankt Georgen (ger.)

În absența izvoarelor scrise, se cunosc puține despre perioada anterioară secolului al XIII-lea, dar din denumirile locurilor - Vojkán, Debren, Piliske etc. se poate deduce existența unei așezări bulgaro-slave.

Numele așezării a fost menționat pentru prima dată în 1332 în registrul zeciuiei, Sfântu Gheorghe (Sepsiszentgyörgy) a fost unul dintre satele cele mai mari. Din secolul al XV-lea, numărul documentelor referitoare la oraș crește treptat.

Nu poate fi stabilită documentar data dobândirii statutului de oraș. Participarea atât a lui Sigismund de Luxemburg în 1427, cât și a lui Iancu de Hunedoara în 1448 la sesiunile legislative desfășurate la adunarea din Scaunul Sepsii, (Sepsiszék) de la Sfântu Gheorghe atestă faptul că această așezare a fost de multă vreme sediul scaunului.

Totuși, primul document în care este numit fără îndoială „oppidum” (orășel-târg) datează din 1461.¹⁰

Denumirea acestei așezări are o origine cultică, este un nume comun dat localităților în secolele XII-XIII. Totodată în scaunul Trei-Scaune este frecventă toponimia provenită din nume de persoane. Prefixul unității administrative - Sepsiszék - a fost adoptat pentru a o deosebi de celelalte așezări numite Szentgyörgy. Denumirea de Sepsii conform unor ipoteze ale istoricilor face rapel la zona Sebeș¹¹, teritoriul din care provine grupa de secui care a întemeiat scaunul Sepsii.

A doua jumătate a secolului al XVII-lea și prima treime a secolului al XVIII-lea a fost o perioadă nefavorabilă dezvoltării orașului. După 1658 și 1661, populația a scăzut foarte mult. Așezarea, care abia și-a revenit, a fost lovită de ocupația militară austriacă, care a fost urmată de Războiul curuților, iar apoi marea secetă și ciuma din 1717-18 au împiedicat întărirea economică a locuitorilor orașului, sporind sărăcirea și distrugerea generală.

În 1861 este ales pentru prima dată un primar și un consiliu local. În anii următori a fost construită prima fabrică de textile și au fost fondate Muzeul Național Secuiesc, orfelinatul și spitalul.

În anul 1880 înglobează satul Szemerja care devine cartier al orașului.

Simultan cu înființarea județului Covasna, în 1968 Sfântu Gheorghe a primit titlul de municipiu, respectiv de atunci a devenit și reședință de județ.

Evoluție administrativă

Dreptul municipalității de a fi independent de scaun a fost unul dintre cele mai semnificative privilegii ale orașului. Orașul a avut autonomie din momentul în care a câștigat statutul de oraș (secolul al XV-lea), dar abia în secolul al XVII-lea a obținut independența completă față de scaun. Autoguvernarea s-a consolidat doar treptat, deoarece conducerea scaunului a încercat să împiedice

¹⁰ Kádár Gyula, „Tanulmányok Székelyföld történetéből (város, népesség, iskola)” (Studii de istorie a Ținutului secuiesc, oraș, populație, școala, trad. IK), editura Scribae Kádár, Sfântu Gheorghe, 1996;

¹¹ szebesi, având semnificația „cei de la Sebeș” (IK);

exercitarea acesteia. István Báthori - voievodul Transilvaniei - decide asupra disputei dintre scaun și oraș în documentul din 23 septembrie 1492, prin care readuce orașul Sfântu Gheorghe sub jurisdicția scaunului.

Funcția de judecător al orașului a existat din momentul în care a fost ridicat la statutul de oraș. Prima înregistrare în care este menționat judecătorul orașului: scrisoarea de privilegiu regal din aprilie 1525.

În 1625 orașul obține dreptul la autoguverare prin privilegiul acordat de prințul Gabriel Bethlen prin care orașele din scaunul Trei-Scaune sunt complet independente de scaun. Orașele Sepsiszentgyörgy, Illyefalva, Kézdivásárhely, Bereck nu mai sunt subordonate conducătorilor scaunului, ci sunt direct dependente de puterea

Decretul Mariei Terézia emis în 1764 îi obligă pe secui la serviciul obligatoriu de grănicer și a desemnat orașul Sfântu Gheorghe drept sediu al regimentului de graniță de husari. Obligația de pază a frontierei a impus poveri asupra populației, dar ca efect pozitiv au apărut instituțiile care au asigurat acest lucru, iar urbanizarea localității a putut începe.

Până în 1850, pe teritoriul actual al orașului au fost trei așezări, iar până în 1880 două așezări: Sfântu Gheorghe-oraș, Sfântu Gheorghe-sat și Szemerja, înglobat în anul 1880, azi fiind un cartier din partea de sud a orașului.

Recensământul din 1881 menționează două tipuri de orașe în Ținutul Secuiesc: șase orașe cu consilii organizate și un oraș regal liber. În 1891, existau doar 25 de orașe cu autoritate legală (doar Târgu Mureș în sud-estul Transilvaniei) și 106 orașe cu consilii organizate, Sfântu Gheorghe fiind unul dintre acestea.

În prezent Municipiul Sfântu Gheorghe este administrat de un primar și un consiliu local compus din 21 consilieri.

Municipioalul Sfântu Gheorghe este situat în colțul de sud-est al Transilvaniei, în Carpații Orientali, în bazinul Oltului Superior, în Depresiunea Brașovului. Orașul este situat pe o suprafață de 10 kilometri pătrați, fără a include municipalitățile Chilieni, Coșeni și Băile Sugás.

Între 1952 și 1960, Sfântu Gheorghe a făcut parte din Regiunea Autonomă Maghiară, iar în 1960 a fost repartizat la Regiunea Stalin. Orașul a devenit municipiu în 1968, când România a fost împărțită în noi diviziuni teritoriu-administrative și județul Covasna a fost constituit. În prezent, municipiul Sfântu Gheorghe este reședința județului Covasna.

Evoluție arhitecturală

Particularitatea orașului care a determinat dezvoltarea sa ulterioară este caracterul administrativ. Cu toate acestea, apropierea orașului regal liber vecin, Brașov, a avut un efect inhibitor asupra dezvoltării economice a orașului. A rămas un oraș târg cu aspect de sat până la mijlocul secolului al XIX-lea. Centrul vechi al orașului se afla în imediata apropiere a bisericii reformate fortificate în jurul actualei piețe Kálvin, de unde centrul de greutate al așezării s-a mutat în cursul secolului al XIX-lea în vecinătatea pieței noi, parcul de astăzi.

Noul centru al orașului începe să se dezvolte în jurul pieței de zece hectare. La începutul secolului al XIX-lea a fost construit clădirea clasnicistă, Casa cu arcade, urmat de altă construcție clasnicistă a sediului scaunului în 1832. Astăzi, clădirea adăpostește biblioteca județeană. În colțul de sud-vest al parcului se află primul spital din județ, care a fost construit între 1851 și 1853 și a fost numit după împăratul Franz Joseph. În partea de nord-est a pieței se ridică clădirea Primăriei și a

teatrului de azi. Latura de nord este flancată de clădirea Bazarului, galeria de artă de azi, dar și clădirea eclectică a Colegiului Székely Mikó.

În timp ce zona din jurul pieței principale s-a dezvoltat rapid în conformitate cu conceptul urbanistic modern al primarului Ferenc Gödri, zona din jurul bisericii castelului și-a păstrat caracterul rural. Eforturile de modernizare de la începutul secolului al XX-lea sunt întruchipate de imobilele generoase în stil Art Nouveau ale fabricii de tutun.

În primele decenii ale secolului, activitatea de arhitect proiectant a lui Károly Kós din Sfântu Gheorghe a fost decisivă pentru peisajul urban. Clădirea Muzeului Național Secuiesc, pe care el însuși l-a clasificat drept unul dintre proiectele sale cele mai de succes care, cu turnul său zvelt acoperit cu plăci smâlțuite colorate, a devenit una dintre emblemele orașului. După planurile lui Kós, lângă sediul scaunului a fost construit și liceul de fete Mikó Székely, căruia i s-a atașat ulterior o altă aripă. Planurile lui Kós pentru clădirile publice din Sfântu Gheorghe au fost realizate doar parțial, cum ar fi spitalul public și primăria, rămas în stadiu de proiect. Angajarea intensivă a lui Károly Kós se încadrează în cadrul aspirațiilor de urbanizare ale lui Ferenc Gödri, precum și în continuarea acesteia, care a fost, din păcate, întreruptă de izbucnirea Primului Război Mondial. Din anii șaptezeci, orașul se betonează cu blocurile tip. Populația se înmulțește, fabricile și ansamblurile de locuințe înconjoară centrul orașului, iar imaginea centrului orașului suferă schimbări semnificative. Au fost create o serie de clădiri publice, care până acum nu s-au putut integra organic în mediul construit, fiind cazul noul cămin cultural și la piața din fața lui.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează ca o așezare cu o poziție centrală, cu o populație redusă, care are statut urban și oportunități economice modeste (comerț, industrie de tip casnic, cu bresle de meșteșugari, mai târziu cu câteva companii mici), în care mijloacele de trai ale majorității populației – până la primul război mondial – era asigurată de agricultură.

Tipul de oraș, statutul său juridic, locul său între orașe poate fi stabilit și înțeles prin plasarea în sistemul politic al epocii.

Din punct de vedere economic, orașele transilvănene din secolul al XVII-lea pot fi clasificate în patru grupe:

- Capitala Alba Iulia (Gyulafehérvár);
- a doua grupă sunt orașele mari (Cluj, Oradea, Târgu Mureș);
- a treia grupă include orașele miniere de sare Dej, Turda, Ocna Sibiului, Cluj, Sic);
- a patra grupă include micile orașe-târg.

Din punctul de vedere al statutului lor juridic s-au distins trei categorii de orașe:

- primul tip include orașele regale libere (Clujul, Târgu Mureș);
- o altă grupă de orașe erau orașele nobile care aveau obligația să servească în armată, dar nu plăteau taxe.
- a treia grupă o formează orașele-târg. Orașele din secuime pot fi clasificate în această categorie, inclusiv Sfântu Gheorghe. Se deosebeau de tipul anterior prin faptul că plăteau taxe, dar nu serveau în armată decât în cazul unei amenințări și se aflau sub jurisdicția Scaunului.

Decretul Mariei Terézia emis în 1764 a avut efect pozitiv asupra dezvoltării orașului, au apărut instituțiile care au asigurat acest lucru, iar urbanizarea localității a putut începe.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Fostul sat Szemerja își datorează numele Fecioarei Maria căreia i-a fost dedicată biserică din localitate. Satul medieval, catolic la început a cunoscut schimbările din vremea Reformei, alegând în cele din urmă religia unitariană, dar din 1624 au trecut din nou la cultul reformat.

Înființarea în 1854 a Asociației pentru lectură și apoi a cazinoului în 1955 au fost suportul pentru susținerea vieții culturale. În 1889 este înființată Asociația pentru femei având obiectivele de caritate ca principală sarcină. În 1874 a fost fondată o tipografie, iar în 1882 a început să funcționeze tipografia Jókai. În 1874 a apărut ziarul „Nemere”, mutat din Brașov la Sfântu Gheorghe, rolul de informare a populației a fost preluat de „Székely Nemzet” în 1883, iar din 1906 până în 1944 de „Székely Nép”.

În prezent orașul Sfântu Gheorghe dispune de numeroase instituții și asociații culturale:

Teatrul Andrei Mureșanu, Teatrul Tamási Áron, Centrul Cultural Arcuș, Biblioteca județeană Bod Peter, Muzeul Carpaților Răsăriteni, Centrul Cultural Județean Covasna, Casa de Cultură Kónya Ádám, Muzeul Național Secuiesc, Casa cu arcade,

Conform recensământului populației din anul 2021 municipiul are o populație de 50 080 locuitori din care 34% sunt reformați, 28,3% romano-catolici, 16% ortodocși, 5,2% unitarieni, 1,1% evanghelici, restul de alte confesiuni, atei, sau cere nu au declarat confesiunea.

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

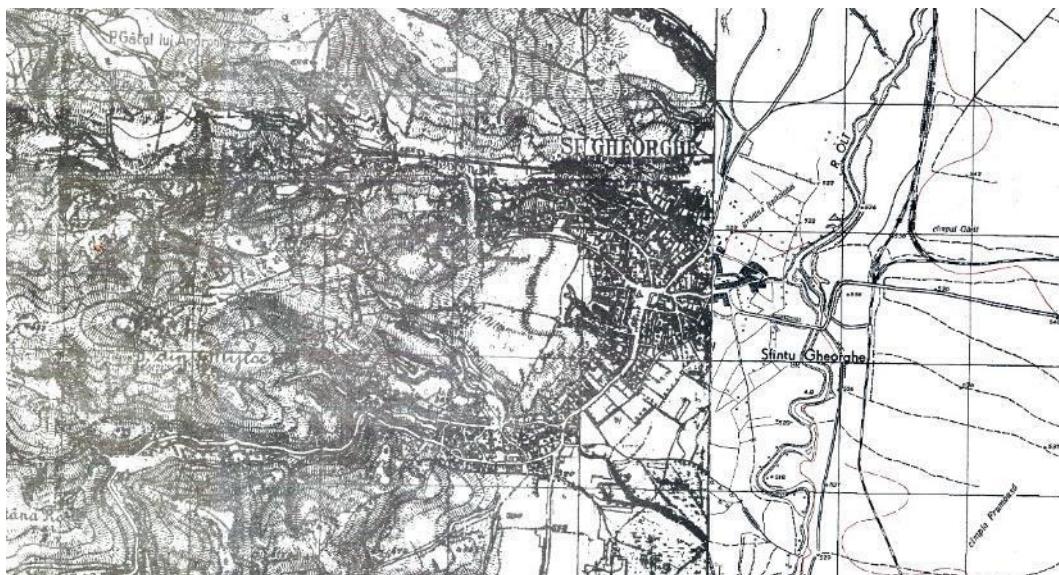
Prima ridicare topografică a armatei austriecе

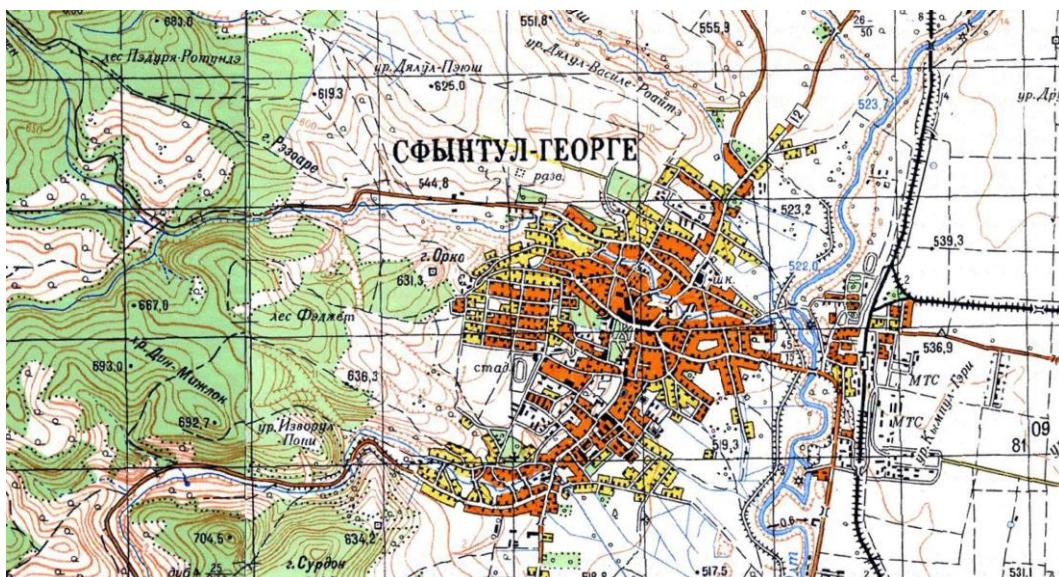
A doua ridicare topografică a armatei austriecе

A treia ridicare topografică a armatei austriecе

Planul Director de tragere

Planul militar sovietic

Ortofotoplan 2016

CHILIENI, Localitate componentă Sfântu Gheorghe

Atestare documentară – 1334, Zeciuiala papală

Istoric

Kién (magh.); Kilön (ger.)

În 1334, are o biserică parohială, iar preotul ei, János, „*Johannes sacerdos de Kylien solvit I banalem et IIII Chulaqueos*”

Descoperirile arheologice semnalează o aşezare din epoca bronzului suprapusă de o altă aşezare de tip Sântana de Mureş-Cerneahov și de o aşezare medievală.

După Balázs Orbán¹², un drum roman ar trece pe deasupra satelor Chilieni și Coșeni, prin "Câmpul Frumos", ce ar fi putut lega castrele romane Râșnov și Brețcu sau Olteni.

Evoluție administrativă

Așezarea este situată pe malul stâng al râului Olt în imediata apropiere a orașului Sfântu Gheorghe, fiind localitate componentă a acestuia.

Evoluție arhitecturală

Biserica, care datează din secolul al XIII-lea, capătă o formă gotică în secolul al XV-lea. Sanctuarul său își păstrează încă caracteristicile gotice. Sacristia, cu data de 1497, se păstrează și ea parțial.

În naosul bisericii era o piatră veche, pe care se poate citi în cadrul floral anul 1427.

În anii 2004–2005 frescele medievale au fost readuse la lumină.

Biserica reformată aflată în capătul nordic al localității este o biserică sală cu absida altarului poligonală, nedecroșată și cu un turn clopotniță cu trei niveluri pe latura de sud a bisericii, asigurând accesul în biserică.

Evoluție urbanistică

Este o aşezare dezvoltată liniar pe două străzi paralele, în lungul cursului râului Olt.

O intervenție importantă a fost devierea unui braț al Oltului, probabil pentru protejarea localității în caz de inundații. Localitatea s-a dezvoltat în aceste condiții atât spre cursul Oltului cât și spre sud, păstrând trama stradală inițială.

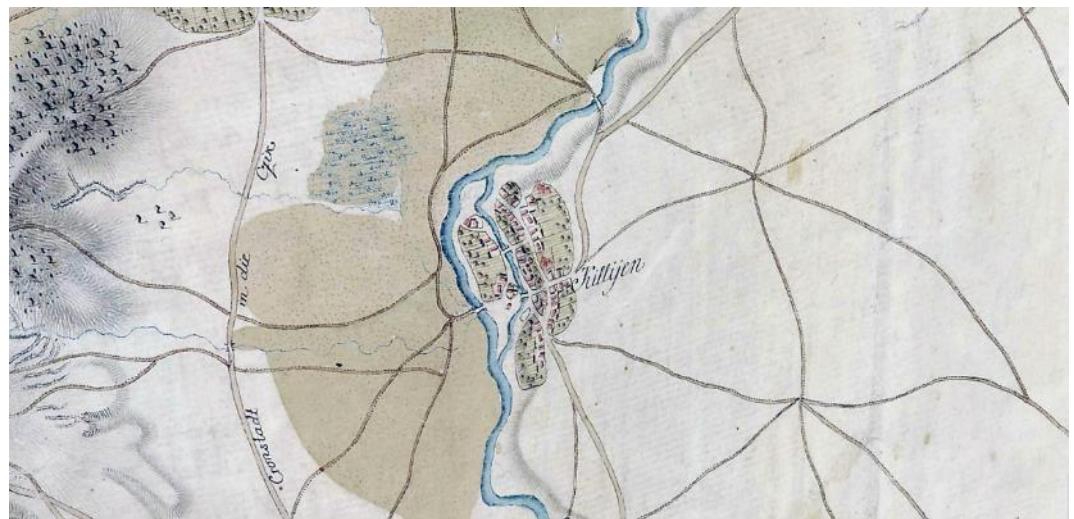
Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

A fost un sat catolic până la Reformă. În timpul Reformei, el a devenit reformat, apoi unitarian, locuitorii au păstrat și ei biserică medievală.

În timpul reformei protestante lăcașul a trecut de la cultul romano-catolic la cultul reformat-calvin, apoi, în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, la cel unitarian. În această perioadă picturile murale medievale au fost acoperite cu var, iar tabernacolul a fost zidit.

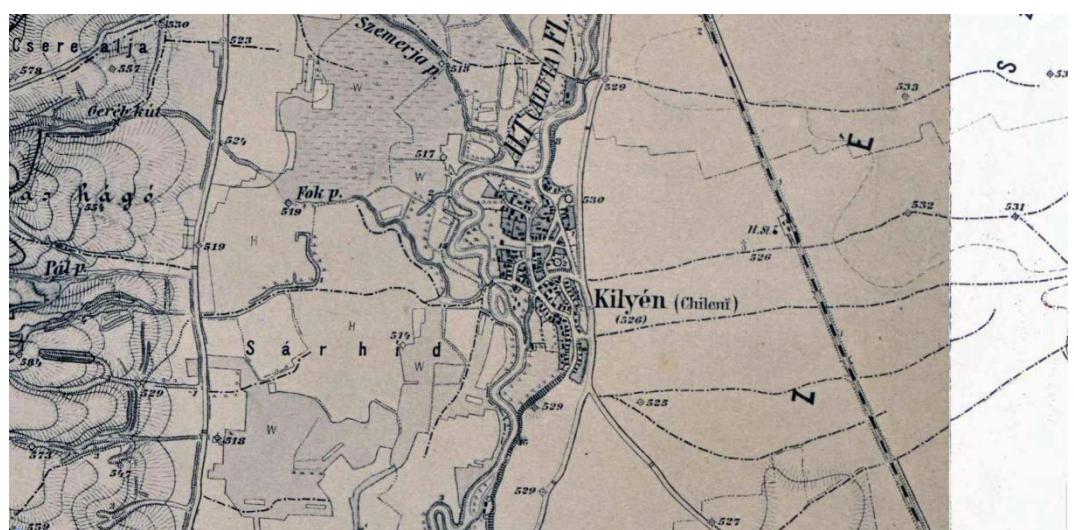
¹² ORBÁN BALÁZS – „A Székelyföld leírása, történelmi, régészeti, természetrajzi și népismei szempontból”, (Descrierea secuimii din punct de vedere istoric, natural și etnografic, trad. IK), Volumul III

Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

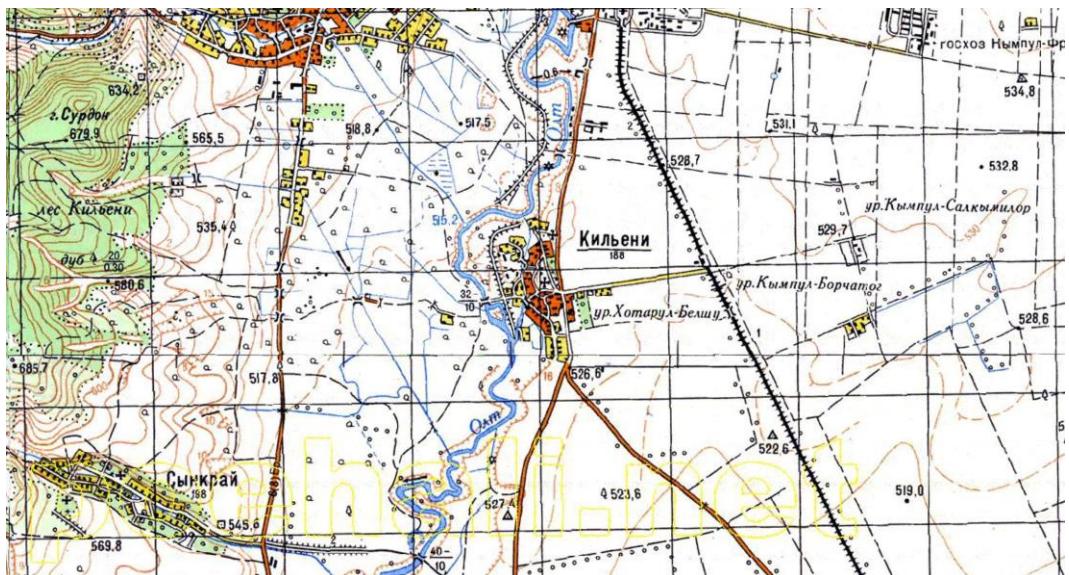
A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

COȘENI, Localitate componentă Sfântu Gheorghe

Atestare documentară – 1448, apare în documente cu denumirea de Zwtjylor

Istoric

Szotyor (magh.); Suttern (ger.)

În 1463 apare în documente cu numele de Zuthyor, iar în 1567 cu denumirea de Szotyor.

Descoperirile arheologice semnalează o așezare din epoca bronzului suprapusă de o altă așezare din secolul al VII-lea.

După Balázs Orbán¹³, un drum roman ar trece pe deasupra satelor Chilieni și Coșeni, prin "Câmpul Frumos", ce ar fi putut lega castrele romane Râșnov și Brețcu sau Olteni.

În timpul Revoluției din 1848-49, stăpâna Curiei Nagy a fost Szotyori Nagy Tamásné (născută Vajna Terézia), mamă și luptătoare neînfricată care, neînținând cont de primejdiiile de pe câmpul de luptă, s-a dus ea însăși pe front în căutarea fiului. De asemenea, le-a oferit adăpost celor refugiați, iar după reprimarea Revoluției le-a trimis pachete celor încarcerăți.

În această curie au fost găzduiți scriitorii Jókai Mór în 1884, precum și Mikszáth Kálmán în 1887.

Evoluție administrativă

Așezarea este situată pe malul stâng al râului Olt în imediata apropiere a orașului Sfântu Gheorghe, fiind localitate componentă a acestuia.

Evoluție arhitecturală

Lăcașul de rugăciune a fost ridicat între anii 1816-1825, pe ruinele unei vechi biserici prăbușite în urma devastatorului cutremur din 1802; urmând ca forma actuală să o primească în anul 1871. De la vechiul edificiu se păstrează în turla bisericii un clopot impresionant fabricat în anul 1427, care poartă inscripție „O Rex Glorie veni cum pace 1426”, la acea vreme considerat a fi cel mai mare din întreg ținutul.

Conacul Nagy reprezintă valoarea arhitecturală cea mai însemnată a așezământului.

Evoluție urbanistică

Este o așezare dezvoltată răsfrirată pe o rețea de străzi dezvoltate pe direcția est-vest, perpendicular pe șoseaua națională ce face legătura cu Sfântu Gheorghe.

Trama stradală se păstrează până în prezent. Se remarcă o dezvoltare spre nordul localității, probabil în relație cu biserică reformată.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina cu precizie direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

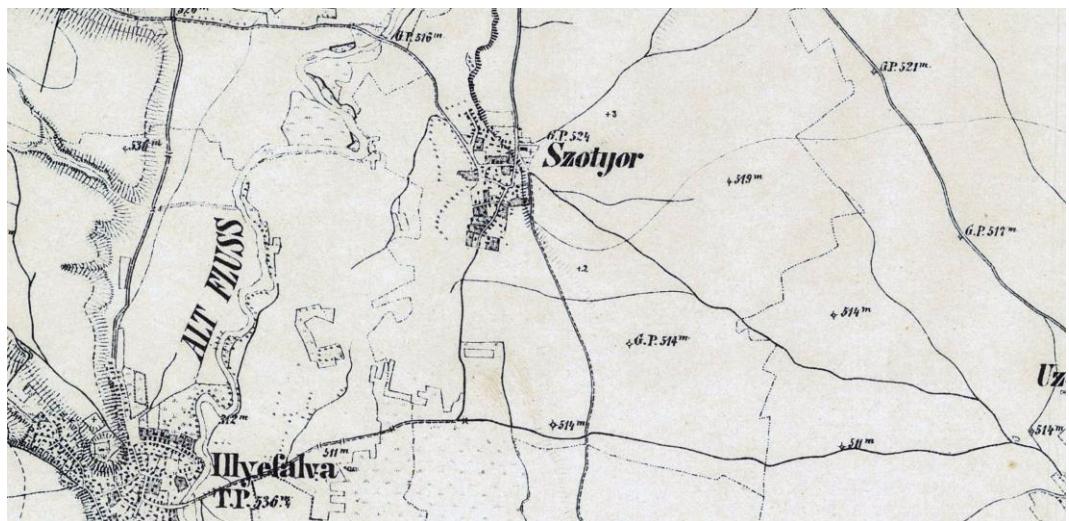
A fost un sat catolic până la Reformă. În timpul Reformei, el a devenit reformat.

În timpul reformei protestante lăcașul a trecut de la cultul romano-catolic la cultul reformat-calvin.

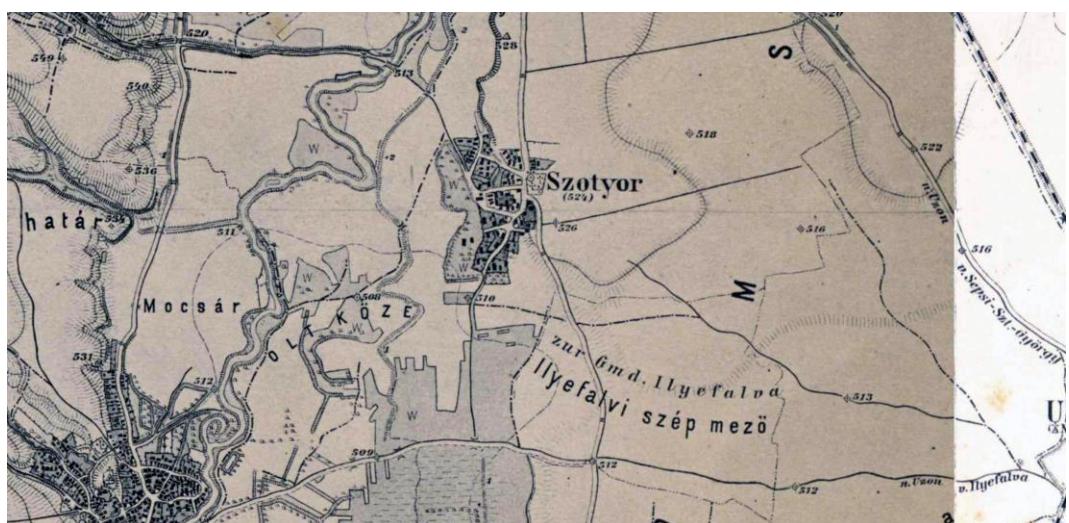
¹³ ORBÁN BALÁZS – „A Székelyföld leírása, történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szemponból”, (Descrierea secuimii din punct de vedere istoric, natural și etnografic, trad. IK), Volumul III

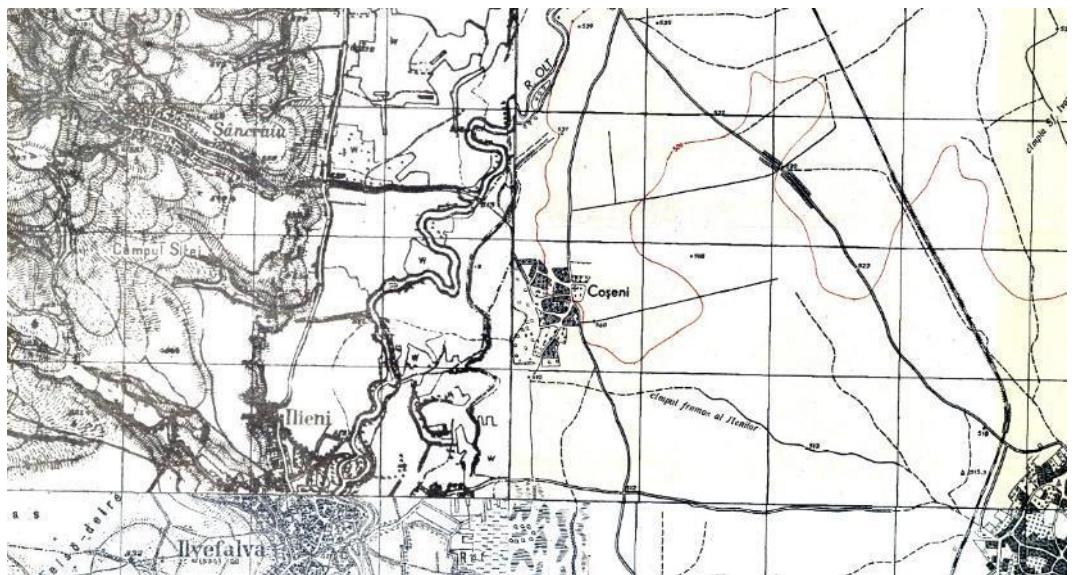
Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

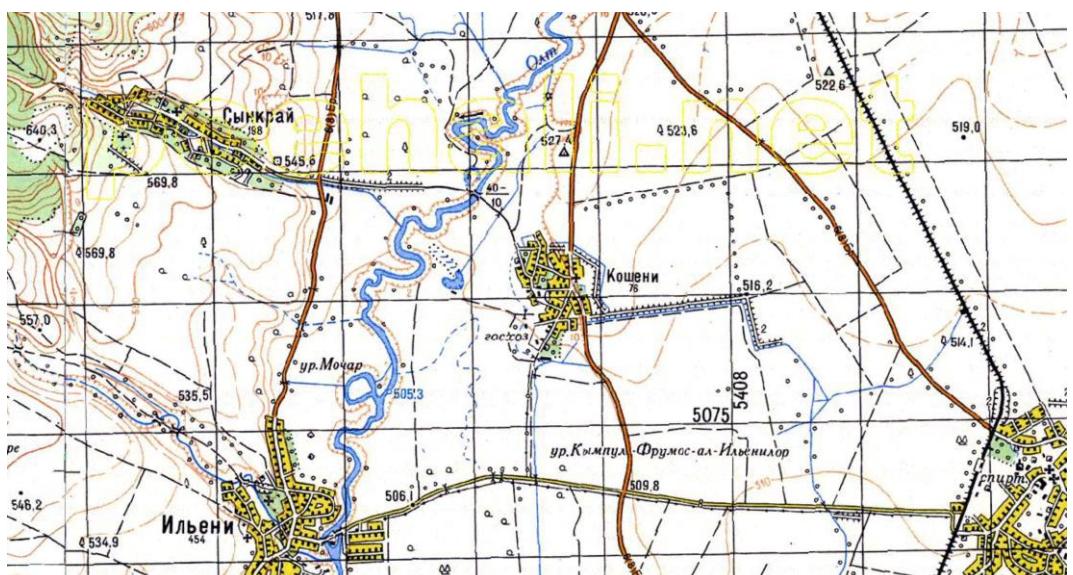
A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

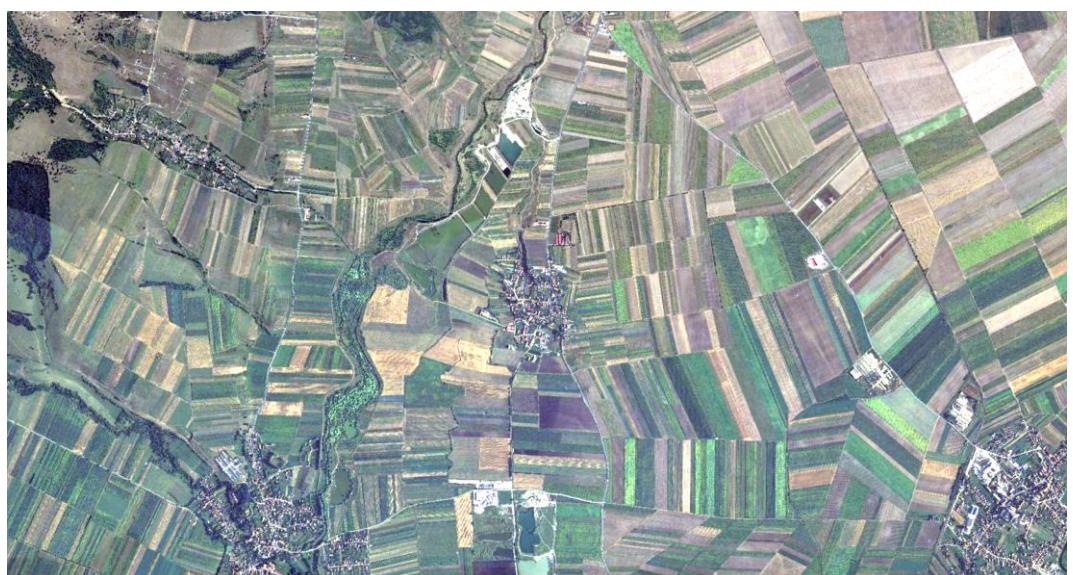
A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

UAT ARCUŞ

Localități componente Arcuș

ARCUŞ

Atestare documentară – 1332, Zeciuiala papală, cu denumirea Arkus

Istoric

Árkos (magh.)

Satul Arcuș se află la șapte kilometri nord-vest de Sfântu Gheorghe, la intersecția pâraielor Geje și Árcus.

Conform tradiției, satul Árcus a fost construit de locuitorii satelor învecinate distruse după marea invazie tătară din 1241, în bazinul văii mai ușor de apărat. Prima mențiune scrisă despre Árcus datează din 1332.

Potrivit tradiției, turcii și tătarii au atacat Árcus în 1658, ai cărui locuitori au fost protejați de distrugere de zidul puternic al castelului.

Localitatea a fost distrusă de cutremure în anii 1802, 1829 și 1838. În 1910, avea 1.721 de locuitori maghiari. Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Sepsi din județul Trei Scaune.

Evoluție administrativă

În 2004, a format o comună prin desprinderea din comuna Valea Crișului.

Evoluție arhitecturală

Biserica unitariană neobarocă din Árcus a fost construită între 1831-1833 pe locul unei biserici mai vechi, mult mai mică.

Partea intactă a zidului de nord a bisericii vechi a fost folosită în timpul construcției noii biserici. Zidul de apărare, cu formă pentagonală regulată după modelul italian, și întărit cu bastioane pentagonale acoperite piramidal, a fost construit în secolul al XVII-lea. Cel puțin acest lucru poate fi dedus din inscripția „1639” de pe exteriorul zidului cetății.

Turnul bisericii adăpostește cel mai greu clopot din județul Covasna, care cântărește în jur de o tonă. Pe lângă funcția de apărare, bastioanele au servit ocazional ca depozite de cereale în timp de pace. La fel ca șiururile de camere formate pe partea interioară a peretelui de protecție. În prezent, o expoziție de istorie locală este găzduită într-o din încăperile bastionului din colțul de sud-vest.

Conacul Szentkereszty - Castelul în stil neobaroc, situat în mijlocul mai multor hectare de parc și arboret, a fost construit de familia Szentkereszty în 1870.

În clădire care are funcția de centru cultural, au loc concerte și alte evenimente culturale.

În munți acoperiți de păduri care se înalță deasupra satului, se află refugiu din epoca tătară a locuitorilor din Árcus: Cetatea Várhegy.

Evoluție urbanistică

Particularitatea localității o reprezintă modul de distribuire a parcelarului în teritoriul comunei. Parcelele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor

perpendiculare pe străzile principale. De remarcat că localitatea se situează adiacent drumului județean care face legătura dintre Sfântu Gheorghe și valea Crișului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune unitariană, reformată și romano-catolică, iar românii sunt ortodocși.

O expoziție de istorie locală este găzduită într-o din încăperile bastionului din colțul de sud-vest al cetății.

La Arcuș își desfășoară activitatea și Școala și centrul de educație care inițiază și desfășoară programe și proiecte de reconversie profesională, organizează diferite activități de formare și informare pentru instituții publice, companii private și organizații nonguvernamentale.

UAT ILIENI

Localități componente, Ilieni, Dobolii de Jos, Sâncraiu

ILIENI

Atestare documentară – 1322, Zeciuiala papală, cu denumirea Villa Helye.

Istoric

Illyefalva (magh.); Ilgendorf (ger.)

Satul s-a numit după sfântul patron medieval al bisericii reformate care se află pe un deal deasupra așezării, profetul Ilie. Așa apare pentru prima dată în 1322 în lista de zeciuimii papale ca Villa Helye, când parohul ei, numit Pál, a plătit 5 garas. În 1333 a fost catalogată ca vila Elye și un an mai târziu ca vila Hellye în același loc. În registrul din 1567, numele său, care este folosit și astăzi, a apărut sub forma Illyefalva (Ilieni). La acea vreme, era a doua cea mai mare așezare din Scaunul Sepsi după Sfântu Gheorghe. În 1578 i s-a acordat rangul de oraș-târg și - până în 1876, când a redevenit sat - a fost condus de o magistratură formată dintr-un judecător și 12 jurați.

Teritoriul său a fost locuit din cele mai vechi timpuri. A existat o așezare din epoca bronzului în zona numită Kerekvas. Locuitorii au fortificat biserică împotriva numeroaselor serii de atacuri. A fost asediată cu succes de sași în 1612, fapt care a determinat ridicarea unui zid exterior de apărare. În 1658, turcii l-au asediat și au ocupat-o prin vicleșug, apărătorii ei au fost decapitați sau duși în robie. În 1735, satul a fost reconstruit, în 1738 a fost avariat de un cutremur, astfel că a fost reconstruit complet între 1782 și 1785. A fost lovit din nou de un cutremur în 1802, 1940 și 1977. Turnul clopotniță la biserică a trebuit să fie reconstruit între 1812 și 1818.

Evoluție administrativă

Comuna Ilieni este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri. Așezarea a fost un oraș târg între 1578 și 1870 și un oraș cu autoritate legislativă între 1870 și 1876. Începând cu anul 1876, satul Ilieni a aparținut Comitatului Trei Scaune din Regatul Ungariei, apartenență ce se va încheia în anul 1920.

În perioada interbelică, localitatea face parte din Județul Trei Scaune, iar începând cu anul 1968, după desființarea Regiunii Autonome Maghiare, intră sub administrarea teritorială a actualului județ Covasna.

Evoluție arhitecturală

Cetatea țărănească. Biserica reformată-calvină și fortificația din interiorul zidurilor sunt din secolul al XVI-lea, iar fortificațiile exterioare sub formă pentagonală, din secolul al XVII-lea.

Biserica romano-catolică a fost construită în 1754 pe locul unei capelei de lemn. În 1802 a fost avariată de cutremur, aşa că a trebuit să fie refăcută între anii 1824 și 1827, iar în 1867 a trebuit să fie construită o biserică complet nouă.

Evoluție urbanistică

Particularitatea localității o reprezintă modul de distribuire a parcelarului în teritoriul comunei. Parcelele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor care determină o structură ramificată a tramei stradale. De remarcat că localitatea se situează adiacent traseului râului Olt.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată și romano-catolică, iar românii sunt ortodocși. Localitatea a fost un sat minier, aici funcționând între anii 1868-1961 o mină de lignit cu extragere din subteran.

UAT MALNAŞ

Localități componente, Malnaș, Malnaș Băi, Valea Zălanului

MALNAŞ

Atestare documentară – 1366, Zeciuiala papală, cu denumirea Malnas.

Istoric

Málnás (magh.);

Comuna Malnaș se situează pe valea râului Olt și a pârâului Malnaș, la poalele Munților Bodoc. Zonă populată din secolul XIV, pe vremuri aparținea comunei Olteni, fiind tipul satului de iobagi-grăniceri.

Pădurile din jurul comunei erau pe vremuri proprietatea familiei Mikó, dintre ei au provenind nobilii cu cele mai multe proprietăți și iobagi. În anul 1896. a fost pusă în funcțiune prima cariera de piatră de pe lângă sat, în anul 1934. cea de-a doua, care a asigurat loc de muncă pentru mai mulți de 100 de oameni.

Evoluție administrativă

Comuna Malnaș este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri. Satul Malnaș este reședința comunei din care mai fac parte Malnaș Băi și Valea Zălanului.

Înainte de a deveni sediu de comună făcea parte din comuna Olteni.

În anul 2004 s-au desprins de comună localitățile Micfalău și Bixad care au devenit comune.

Evoluție arhitecturală

Pe un deal numit Vártető care se ridică pe malul stâng al Oltului spre Olteni se găsesc ruinele castelului Herecz. A fost construit probabil de familia Mikó după invazia tătarilor. Zidurile sale au

fost utilizate în mare măsură în 1827 pentru construcția castelului Mikó din Olteni. Biserica sa romano-catolică a fost construită în 1887. În secolul al XIX-lea, a existat și o biserică reformată.

Evoluție urbanistică

Este o localitate dezvoltată în principal pe valea Oltului de-a lungul drumului DN 12 dintre Sfântu Gheorghe și Miercurea Ciuc, dar și pe o vale din Munții Bodocului, fiind o localitate de tipul satului de drum cu dezvoltare liniară și parcele alăturate la aliniamentul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată, romano-catolică și unitariană, iar românii sunt ortodocși.

În localitate nu sunt monumente istorice clasate.

MALNAŞ BĂI, localitate componentă Malnaș

Atestare documentară – 1759, în timpul unui recensământ.

Istoric

Málnásfürdő (magh.);

Teritoriul său a fost locuit din cele mai vechi timpuri. O aşezare neolică a fost săpată pe Dealul Nisipos, "Füvenyestető", perioada eneolică, Cultura Cucuteni – Ariușd.

În capătul sudic al localității se află situl arheologic Malnaș, datat sec. XII - XIII, Epoca medievală timpurie.

Recunoscută de sute de ani pentru proprietățile terapeutice este apa Izvorului Maria, folosită chiar de Franz Joseph al Austriei pentru tratarea afecțiunilor sale. În prezent, apa este folosită în tratarea afecțiunilor gastro-intestinale și pentru echilibrarea nivelului acido-bazic din organism.

În 1873, Malnaș-Băi a primit oficial statutul de stațiune balneară. La acea vreme, aici funcționau băile Venus, bogate în dioxid de carbon, baia feruginoasă Neptun, băile calde feroase și cele pe bază de nămol.

În 1903 Ministerul de Interne al Regatului Ungariei a atestat prin decret proprietățile curative ale izvorului Maria, certificat ca sursă naturală de apă minerală cu efecte medicinale.

Societatea pe acțiuni Sicilia a dezvoltat propria linie de îmbuteliere a apei minerale din izvorul Maria. Astfel, la începutul secolului XX, apa de la Malnaș era comercializată în 34 de orașe din 6 țări: România, Ungaria, Austria, Italia, Bulgaria și Turcia.

După 2013, în urma unor investiții considerabile în reabilitarea izvorului și în renovarea fabricii de îmbuteliere, apa minerală a izvorului Maria a primit o nouă identitate: Malnaș Aqua Telluris.

Evoluție administrativă

Comuna Malnaș, de care aparține Malnaș Băi, este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Terenul mlaștinios a fost detinut de Imreh din Málnás și apoi de familia Semsey.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Este o localitate dezvoltată în principal pe valea Oltului de-a lungul căii ferate, magistrala 400, dintre Sfântu Gheorghe și Miercurea Ciuc, dar și pe o vale din Munții Bodocului, fiind o localitate de tipul satului de drum cu dezvoltare liniară și parcele alăturate la aliniamentul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată și romano-catolică, iar românii sunt ortodocși.

În localitate nu sunt monumente istorice clasate.

În cadrul programului Drumul Apelor Minerale, a fost construit un nou centru spa, iar Malnaș Băi a intrat într-o nouă etapă de reînnoire începând cu anul 2014 când noul Centru și-a deschis porțile.

VALEA ZĂLANULUI, localitate componentă Malnaș

Atestare documentară – 1680

Istoric

Zalánpatak (magh.); Zalaner Glashütte (ger.)

Contele Sámuel Kálnoky în anii 1680 înființează o fabrică de sticlă pe locul denumit de atunci Üveg Csűr. Muncitorii care lucrau aici și-au construit, la rândul lor, case și așa s-a creat mică comunitate.

Nemulțumiți de condițiile de muncă, în 1860 cei ce lucrau aici au început să se revolte, lucrurile au escaladat și până la urmă au incendiat fabrica.

Evoluție administrativă

Comuna Malnaș, de care aparține Valea Zălanului, este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Localitatea s-a dezvoltat pe domeniul forestier al satului Zălan în jurul fabricii de sticlă.

Evoluție arhitecturală

Localitatea este păstrătoare a tradițiilor de construire, aici se păstrează un număr mare de case vechi.

Evoluție urbanistică

Este o localitate dezvoltată în principal pe o vale a Munților Baraoltului ca localitate de tip răsfirat

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune romano-catolică.

Localitatea este renumită pentru locuitorii săi care respectă tradițiile și un mod de viață puțin influențat de efectele modernizării cu o puternică amprentă tradițională secuască.

În localitate nu sunt monumente istorice clasate. Aici funcționează un Muzeu al satului deschis de moștenitorul unei case construită în anul 1864. În localitate se află băi de ape minerale și o mofetă.

UAT VALEA CRIȘULUI

Localități componente, Valea Crișului, Calnic

VALEA CRIȘULUI

Atestare documentară – 1332, cu denumirea Kemuspatak

Istoric

Sepsikőröspatak (magh.);

Pe înălțimea Fenyő (Bradu) de deasupra satului, se găsesc ruinele unei fortificații de lemn în formă elipsoidală, încadrată de metereze datează din secolele XI-XII.

În 1645, conacul lui István Kálnoki este menționat în sat, iar în jurul lui a fost construit un zid de piatră în 1646. A fost ars de trupele turcești, dar reconstruit în 1670, reconstruit în 1752 și remodelat în secolul al XIX-lea.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon aparținea districtului Sepsi din județul Trei Scaune.

Comuna Valea Crișului este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri.

În 2004, Arcuș a format o comună prin desprinderea din comuna Valea Crișului.

Evoluție arhitecturală

Biserica romano-catolică, construită în secolul al XIV-lea, a fost reparată în 1788, iar apoi aproape complet reconstruită între 1859 și 1869. În 1890, pe pereții săi au fost descoperite fresce din secolul al XIV-lea, reprezentând cei 12 apostoli.

Biserica reformata a fost construită în 1820.

Castelul familiei Contelui Kálnoky este o construcție renascentistă, ridicată la mijlocul secolului al XVII-lea, este rezultatul mai multor transformări.

Evoluție urbanistică

Similar localităților învecinate și datorită influențelor săsești se remarcă distribuirea a parcelarului în teritoriul comunei. Parcelele sunt aliniate drumurilor ce alcătuiesc trama stradală principală dar se aliniază și străzilor perpendiculare pe străzile principale.

Cultură, religie, tradiții

În timpul Reformei, cea mai mare parte a satului a devenit mai întâi reformată și mai târziu unitară. La acea vreme, catolicii foloseau capela familiei Kálnoky, construită în 1426, iar

reformații au primit o biserică separată, care a ars în 1703, dar a fost reconstruită în 1773. Vechea biserică a fost retrocedată catolicilor în 1781.

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune unitariană, reformată și romano-catolică, iar românii sunt ortodocși.

CALNIC, localitate componentă Valea Crișului

Atestare documentară – 1332, cu denumirea Kalnuk

Istoric

Kálnok, (magh.)

Satul este o veche reședință a familiei Kálnoky. Satul a fost și a rămas una dintre cele mai modeste așezări ca populație. În 1567 au fost numărate doar 11 porți, iar la începutul secolului al XVII-lea nu depășea cca. 200-300 de suflete.

În sec. al XV-lea este ridicată biserică reformată.

În 1674 a fost finalizată biserică unitariană.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon aparținea districtului Sepsi din județul Trei Scaune.

Satul Câlnic este localitate componentă a comunei Valea Crișului.

Comuna Valea Crișului este administrată de un primar și un consiliu local compus din 11 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată a fost construită în secolul al XV-lea în stil gotic cu un zid de protecție oval. Clopotnița din lemn a fost construită în 1781. Un cadran solar poate fi văzut pe peretele exterior al gardului de piatră. Turnul de lemn al bisericii reformate este o adevarată capodoperă: deschiderile circulare sculptate ale pridvorului perpetuează formele caracteristice ale porților din Trei Scaune.

Biserica unitariană a fost finalizată în 1674. Nu avea însă nici turn, aşa că în 1783 a fost ridicată în curtea exterioară a bisericii o clopotniță asemănătoare cu cea a bisericii reformate, dar mult mai simplă.

Evoluție urbanistică

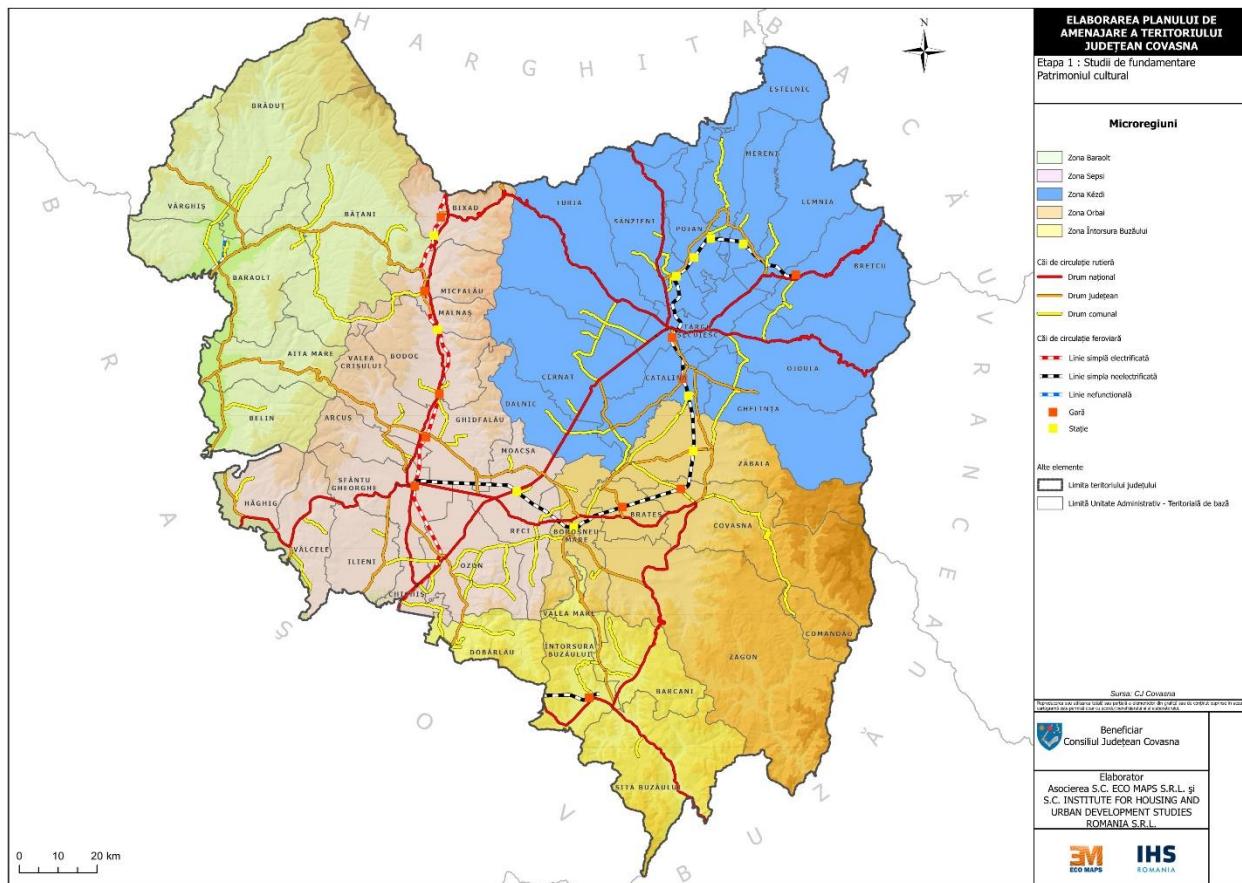
Morfologia satului diferă de a celor din vecinătate. Cu excepția străzii principale unde parcelele sunt aliniate la stradă unele lângă celelalte, cu fronturi înguste și dezvoltate în adâncime. Restul străzilor au traseu sinuos, aspectul parcelarului fiind mai curând răsfirat.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor comunei este de etnie maghiară și de confesiune reformată și romano-catolică.

2.1.5. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Kezdi – Târgu Secuiesc

Figura 36 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Kezdi – Târgu Secuiesc

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Târgu Secuiesc

Brețcu, Cătălina, Cernat, Dalnic, Estelnic, Ghelința, Lemnia, Mereni, Ojdula, Poian, Sânzieni, Turia

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT TÂRGU SECUIESC

Localități componente Târgu Secuiesc, Lunga

TÂRGU SECUIESC, Municipiu

Atestare documentară – 1407, este consemnat în documente cu denumirea de Toriwására (Târgul Turiei).

Istoric

Kézdivásárhely (magh.); Szekler-Neumarkt (ger.)

Orașul este situat în Depresiunea Brașovului (mai exact în Depresiunea Râului Negru), în partea de sud-est a Transilvaniei, la o altitudine de 560 m.

Veche aşezare, cu o istorie milenară, aceasta este locuită încă din timpul romanilor, aşa cum atestă descoperirile arheologilor de acum mai bine de un veac și jumătate. Este vorba de un adevărat tezaur ce cuprinde pocale de aur, arme și urne funerare.

În epoca medievală, localitatea era cunoscută sub numele de Asseculi Oppidum (orașul de lemn), nume care provine de la materia primă folosită la construcția locuințelor. Mai târziu, era denumit Torjavására (Târgul Turia), întărind astfel rolul important al târgului care se ține în localitate. Încă din anul 1472, regele maghiar Sigismund ridică localitatea la statutul de oraș regal, sub numele Thoryawasara și îi acordă dreptul de a ține târguri săptămânale.

Încă din epoca romană, a fost un loc de târguri continue, ocazional afectat de raidurile distrugătoare din strâmtoarea Oituz. În Evul Mediu, a devenit din nou un loc de Târg, iar în 1427, regele Zsigmond l-a ridicat la rang de oraș regal sub numele de Torjavására (Târgul Turiei).

În 1567, era deja un oraș semnificativ sub numele Kézdivásárhely.

În marele incendiu din 1834, 421 din cele 558 de case ale sale au ars.

În timpul Războiului de Independență din 1848-49, centrul defensiv al secuilor, Áron Gábor și-a turnat aici tunurile.

În anul 2000 este ridicat la rang de municipiu

Evoluție administrativă

Dreptul municipalității de a fi independent de scaun a fost unul dintre cele mai semnificative privilegii ale orașului.

În 1625 orașul obține dreptul la autoguverare prin privilegiul acordat de prințul Gabriel Bethlen prin care orașele din scaunul Trei-Scaune sunt complet independente de scaun. Orașele Sepsiszentgyörgy, Illyefalva, Kézdivásárhely, Bereck nu mai sunt subordonate conducătorilor scaunului, ci sunt direct dependent de puterea centrală.

Administrarea orașului suferă modificări în funcție de administrarea impusă de situația politică. După 1876 când se face o reformă administrativă orașul face parte din noua formă de organizare a județelor, în acest caz județul Trei Scaune.

În 1938 a avut loc o reformă administrativă în urma căreia au fost înființate ținuturi când Județul Trei Scaune a apartinut de Ținutul Argeș.

În 1950 are loc marea reformă administrativă de inspirație sovietică teritoriul fiind împărțit în raioane și regiuni. Orașul Târgu Secuiesc devine parte a regiunii Stalin, raionul Târgu Secuiesc.

În 1952 este înființată Regiunea autonomă maghiară formată din 10 raioane. Orașul Târgu Secuiesc devine parte a raionului Târgu Secuiesc.

Reforma administrativă din 1968 a făcut parte din planul politico-economic elaborat pentru crearea unui sistem economic mai eficient prin desființarea sistemului regiunilor și înființarea unor structuri administrative mai mici, județele.

Reforma administrativă din 1968 restabilește forma administrativă a județelor, Orașul Târgu Secuiesc devine parte a județului Covasna.

Municipiul Târgu Secuiesc este administrat de un primar și un consiliu local compus din 17 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Fosta piață este înconjurată de clădiri din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, inclusiv fosta clădire a consiliului local, care este acum Muzeu de Istorie a Breslelor cu bogate expoziții istorice și etnografice.

Clădirea Art Nouveau, cu două etaje a primăriei de astăzi, care a fost construită inițial ca bancă de economii în 1907, se găsește în partea de nord-vest a pieței principale. Funcționalitatea clădirii s-a schimbat de-a lungul anilor. Din 1945, a fost sediul Partidului Comunist. Până în decembrie 1989, clădirea a găzduit Consiliul Popular. În prezent este sediul Consiliului Local.

Fostul cazinou (Vigadó) a fost construit în 1902-1904, funcționează în prezent ca centru cultural. Din planul fațadei principale a impunătoarei clădiri deasupra un rezalit se află un timpan, al cărui ax este împodobit cu stema orașului datată 1902. Are o sală de teatru cu 400 de locuri și o sală de adunări pentru 150 de persoane.

Caracterul orașului istoric este determinat de construcția masivă a bisericii reformate, care este una dintre cele mai mari biserici din Transilvania (cu 1.000 de locuri). Aflată în partea de sud-vest a Pieții centrale, Biserică reformată, care păstrează trăsături renascentiste târzii, baroc și clasice, a fost construită între 1770 și 1783 pe locul bisericii medievale. În 1834, în marele incendiu, au ars turnul bisericii și structura acoperișului, care au fost refăcute, iar turnul de la intrarea de vest a fost construit în 1846. Orga bisericii, care poate fi văzută și astăzi, a fost construită în 1861 de renumitul orgărist, István Kolonics, care s-a stabilit în Kézdivásárhely.

În cartierul Kanta se află biserică romano-catolică a Sfântei Treimi, care poartă amprente stilului neo-baroc, a fost construită în anul 1727.

Mănăstirea minorită din Târgu Secuiesc este una dintre cele mai bine conservate clădiri de cult în stil baroc din Trei-Scaune. Potrivit documentelor vremii, piatra de temelie a mănăstirii cu două etaje a fost pusă în 1722, dar clădirea nu a fost complet finalizată până în 1828.

În anul 1811 începe construcția Scolii Miltare, o impozantă clădire neoclasică.

Clădirea în care funcționează Liceul Teoretic Nagy Mozes a fost construită la finalul secolului XIX-lea, în stil secesionist, și inaugurată oficial în 1900. Datorită arhitecturii și istoricului, clădirea este un element care contribuie la personalitatea localității.

Evoluție urbanistică

Târgu Secuiesc este orașul curților, sistemul unic al curților s-a păstrat de-a lungul vremilor în orașul breslelor (oraș cu străduțe înfundate de piață și fără fortificație). La început curțile au purtat nume de familii, cum ar fi cel al lor Jancsó, Csiszár, Balogh, Kovács, Rácz etc. Începând cu anii 1851 în comunitatea curților au apărut și coloniști, motiv pentru care numele de familie al curților au fost înlocuite treptat cu numere. În jurul pieței de altădată se numără în prezent 73 de astfel de ulicioare (curți).

Piața principală trapezoidală - care a fost și piața orașului - are un stil unic, distinctiv în Europa: de aici pornesc, perpendicular pe laturile pieței, aşa-numitele curți. Acestea au fost create odată cu dezvoltarea orașului, când stăpânii au început să construiască case în curțile din spatele clădirilor principale dinspre piața principală, din care piața era ușor accesibilă.

Accesul în piața principală se face prin patru străzi pe la colțurile pieței. Începând cu anii optzeci ai secolului al XIX-lea, căsuțele mici de lemn ale meșterilor au fost treptat înlocuite cu casele cu un etaj de piatră ale negustorilor și sunt împodobite cu balcoane din fier forjat.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

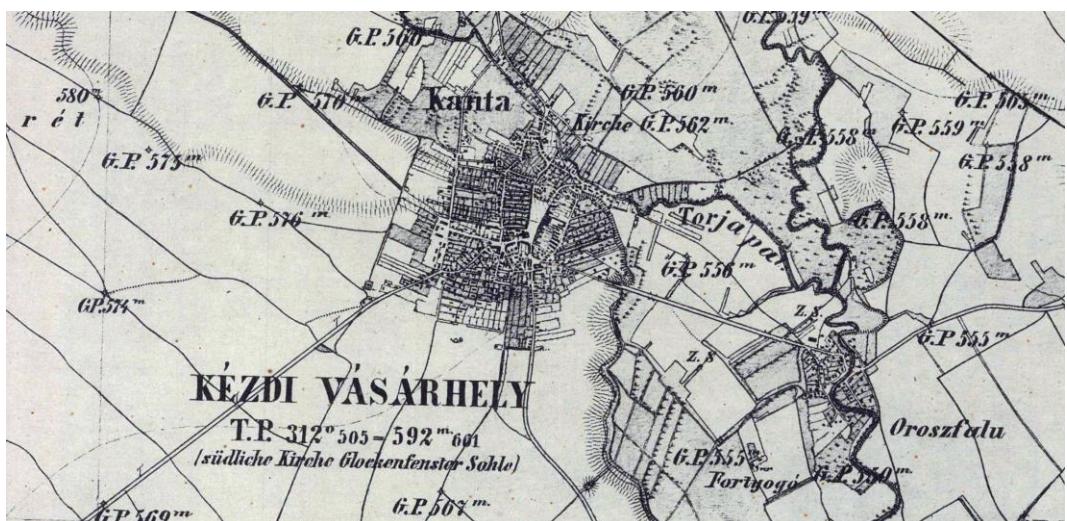
Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici (66,06%), cu minorități de reformați (18,34%) și ortodocși (4,09%), iar pentru 9,12% nu se cunoaște apartenența confesională.

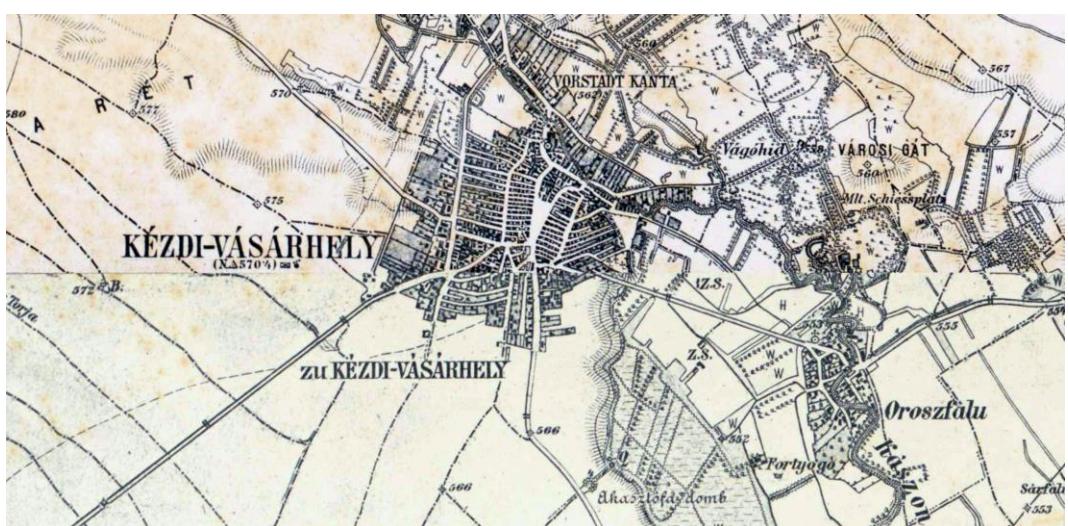
Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

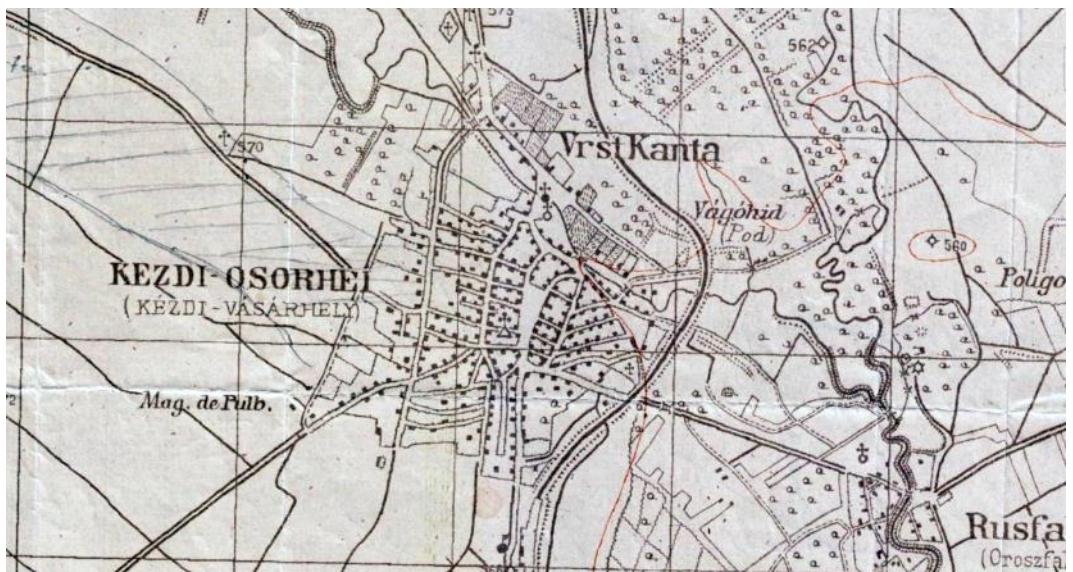
Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

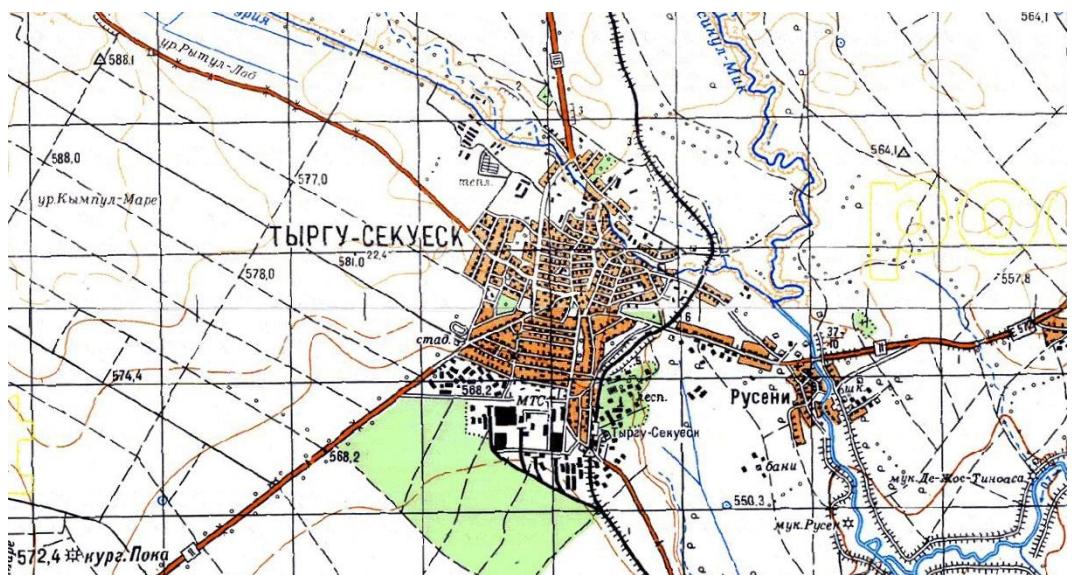
A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

LUNGA. Localitate componentă Târgu Secuiesc

Atestare documentară – 1332, este consemnat în zeciuiala papală cu denumirea de Nachtond.

Istoric

Nyújtód (magh.)

Așezarea apare în surse ca Nachtong în 1332. În 1444 apare sub forma Nywtod. La recensământul din 1567, Nywthot este listat cu 25 de porți. Are o biserică parohială în 1332, în acest an preotul său, Tamás, plătește 5 banali vechi și 4 denari mici conform listei de zecime papală¹⁴.

Vestigii arheologice. Dintr-un loc neprecizat de pe teritoriul satului provine un topor plat de piatra, datând din epoca neolică. Din vatra fostului sat Săsăuș, înglobat în Lunga, provin o ulcică și fragmente ceramice aparținând culturii Schnäckenberg.

Un document din 1648 amintește faptul ca doi slujitori, tarani iobagi, și-au schimbat statutul cu cel de mestesugari.

Evoluție administrativă

Satul Lunga aparține municipiului Târgu Secuiesc și este situat pe drumul care duce spre Pasul Oituz, pe malul drept al Raului Negru.

Până în anul 1968 avea statutul de sat centru de comună. De comună mai aparțineau satele Tinoasa (în maghiară Kézdisárfalva) și Săsăuși (în maghiară Kézdiszászfalu), aflate mai la sud. În anul 1968 din cele trei sate a fost formată localitatea Lunga, cu statut de sat care aparține de orașul Târgu Secuiesc.

Evoluție arhitecturală

Biserica sa poartă semnele distinctive ale goticului, aparținând celei de-a doua generații de biserici din secolul al XV-lea. Nava sa și-a păstrat parțial formele gotice originale. Fereștele sale în arc frânt din partea de sud sunt decorate cu ancadramente din piatră sculptată. Anul 1553 este inscripționat pe recipientul cu apă sfântă sculptat în piatră de lângă portalul de sud. Biserica medievală începe să se deterioreze. Cutremurul din 1802 strică biserica, aceasta este renovată în 1821. În 1880, a avut din nou nevoie de reparații. Din această perioadă datează elementele decorative ale barocului transilvănean, pilaștri și arcele dublou ale boltii corului. Nava bisericii a pierdut boltirea, în prezent este acoperită cu un planșeu orizontal. Patronul bisericii este Sfântul Ladislau. În 1638, franciscanii au încercat să se stabilească aici, dar decretul domnesc din 1643 a împiedicat funcționarea lor.

Evoluție urbanistică

Lunga este o localitate dezvoltată liniar pe valea Râului Negru. Actuala localitate este rezultatul contopirii mai multor sate, Săsăuși, Lunga Mare, Lunga Mică, Tinoasa.

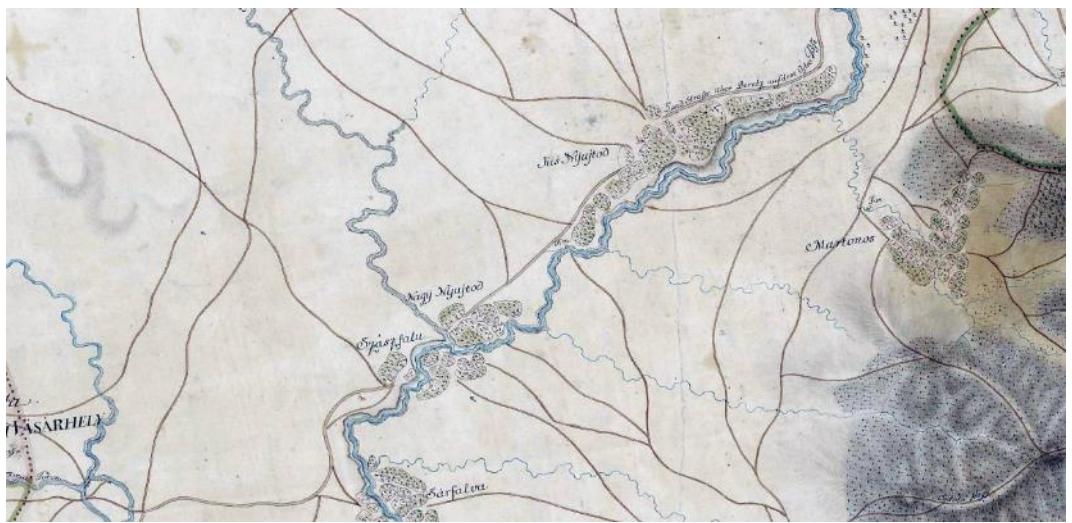
Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

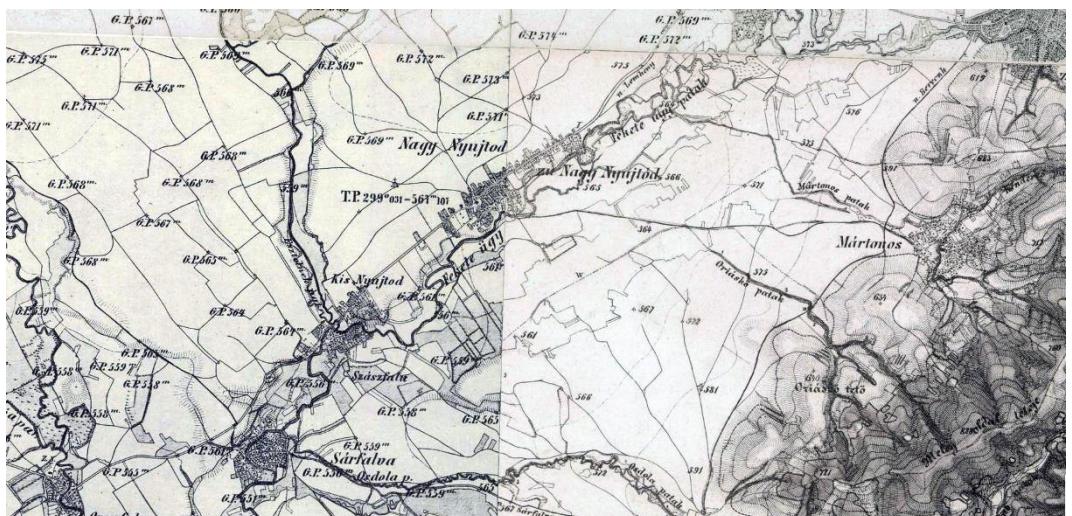
Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt romano-catolici.

¹⁴ Léstyán Ferenc, „Megszentelt kövek” (Pietre sfântite), Alba Iulia, 2000

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

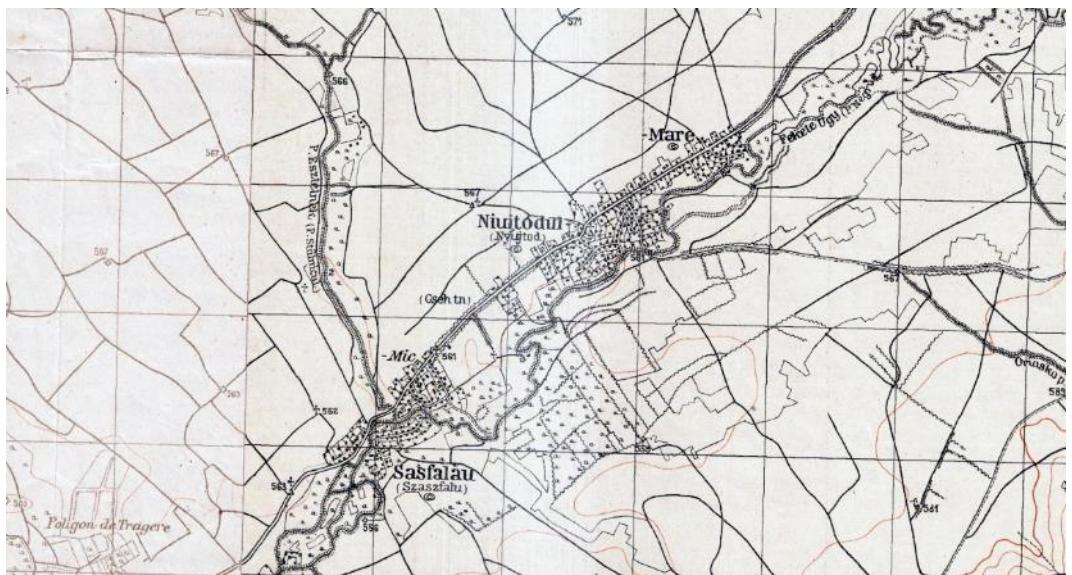
Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

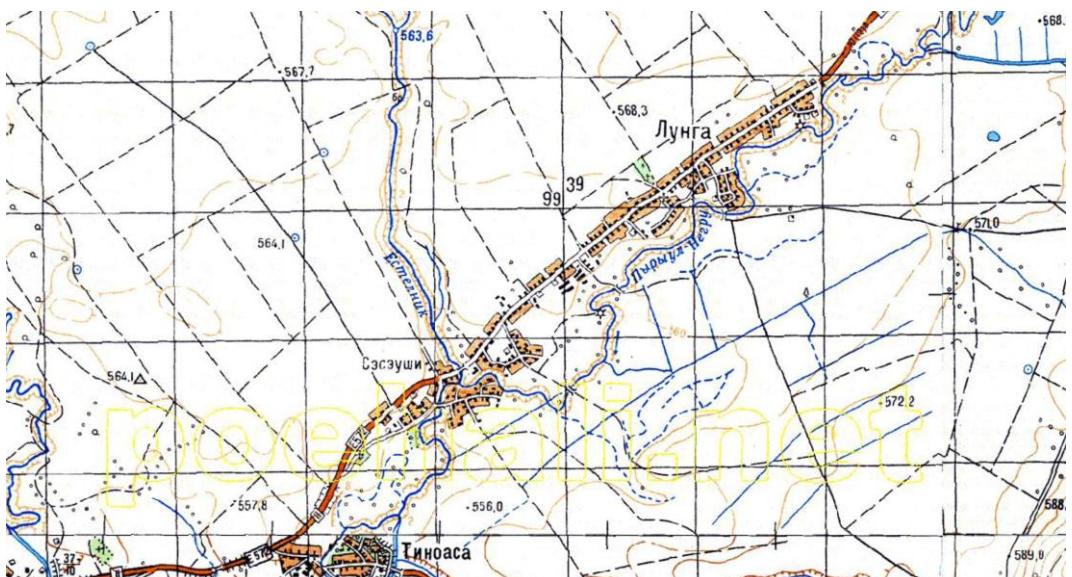
A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

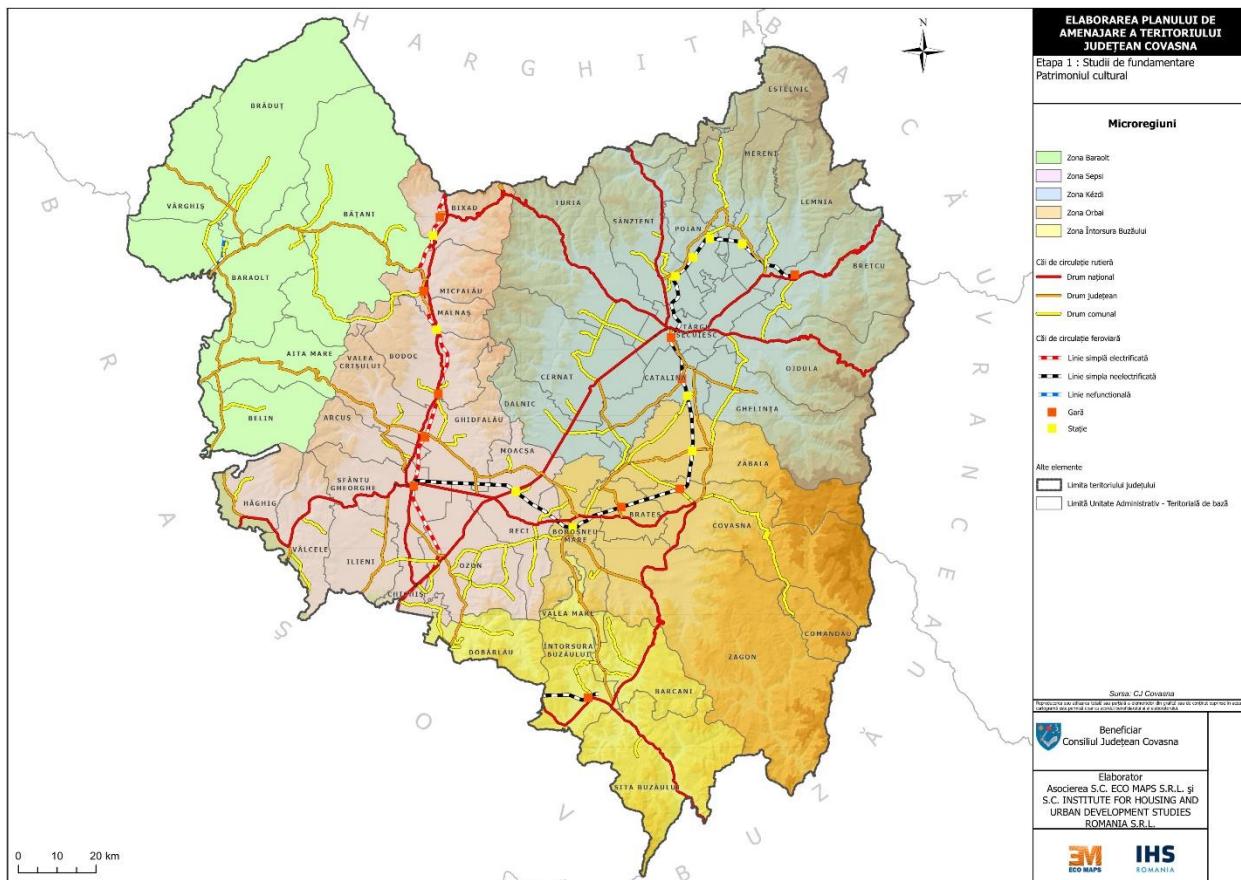
Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

2.1.6. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Micloșoara – Baraolt

Figura 37 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Micloșoara – Baraolt

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Baraolt

Brăduț, Bățani, Aita Mare, Belin, Vîrghiș

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT BARAOLT

BARAOLT, Oraș, sediu UAT

Atestare documentară – 1224, hrisov emis de cancelaria regelui Andrei al II-lea.

Istoric

Barót, (magh.); Boralth (ger.)

În arealul orașului Baraolt au fost descoperite fragmente de vase ceramice și un ciocan din piatră, datând din prima Epocă a bronzului (mileniul 2 î.Hr.), urmele unor așezări din Epoca bronzului mijlociu, aparținând culturii Wietenberg (secolele 16-13 î.Hr.) și de la sfârșitul Epocii bronzului, aparținând culturii Noua (secolele 14-12 î.Hr.), precum și vestigii din prima Epocă a fierului/Hallstatt (circa 1200-450/300 î.Hr.), din Epoca dacică și din perioada medievală. Prima mențiune documentară a localității datează din anul 1224, într-un hrisov emis de cancelaria regelui Andrei al II-lea. Fosta comună Baraolt a fost declarată oraș minier monoindustrial la 17 februarie 1968.

Principele Bethlen Gábor a dat Baraoltului dreptul de târg.

În 1658, o invazie tătară a devastat zona, iar în 1660, la granița acesteia a avut loc Bătălia de la Csemerei.

Pe vremea Mariei Terézia, Baraolt era locul de staționare al Regimentului de husari secui și o companie a regimentului II de infanterie secuiască.

Cea mai glorioasă perioadă a istoriei sale este Războiul de Independență al Ungariei din 1848.

Breslele meșteșugărești s-au dezvoltat în secolul al XIX-lea, locitorii săi trăind mai ales din agricultură, creșterea animalelor, exploatare forestieră și minerit. Avea o fabrică de băuturi spirtoase, chibrituri, cuie și caș. Minele de cărbune au fost deschise aici din 1832 și la granița cu Căpeni din 1872. Regiunea are o istorie bogată în minerit.

Evoluție administrativă

Orașul Baraolt a fost filie a scaunului Micloșoara.

Fosta comună Baraolt a fost declarată oraș la 17 februarie 1968, având în subordine administrativă 5 sate: Biborțeni, Bodoș, Căpeni, Micloșoara, Racoșul de Sus.

Astăzi, Bárót este centrul economic și cultural al Ținutului Pădurilor.

Unitatea administrativă Baraolt este condusă de un primar, Consiliul local are un număr de 14 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Biserica romano-catolică a fost construită în 1564, apoi reconstruită în stil baroc în 1690, iar sanctuarul său a fost reconstruit între 1760 și 1767. În 1817, a fost avariată de cutremur și a trebuit să fie refăcută din nou. Este înconjurată de o fortificație circulară, iar turnul clopotniță său se află deasupra intrării pe latura de sud. Capela dedicată Nașterii Maicii Domnului care se află la vest de oraș a fost construită în 1755. Biserica reformată a fost construită în 1996, vechea biserică

reformată a fost construită între 1782 și 1833. Biserica sa ortodoxă a fost construită între 1950 și 1991. Biserica Unitariană a fost construită între anii 1991 și 1995.

Evoluție urbanistică

Orașul Baraolt se află situat la nord-vestul județului Covasna, la limita de vest cu județul Brașov, pe cursul pârâului cu același nume, în Depresiunea Baraolt.

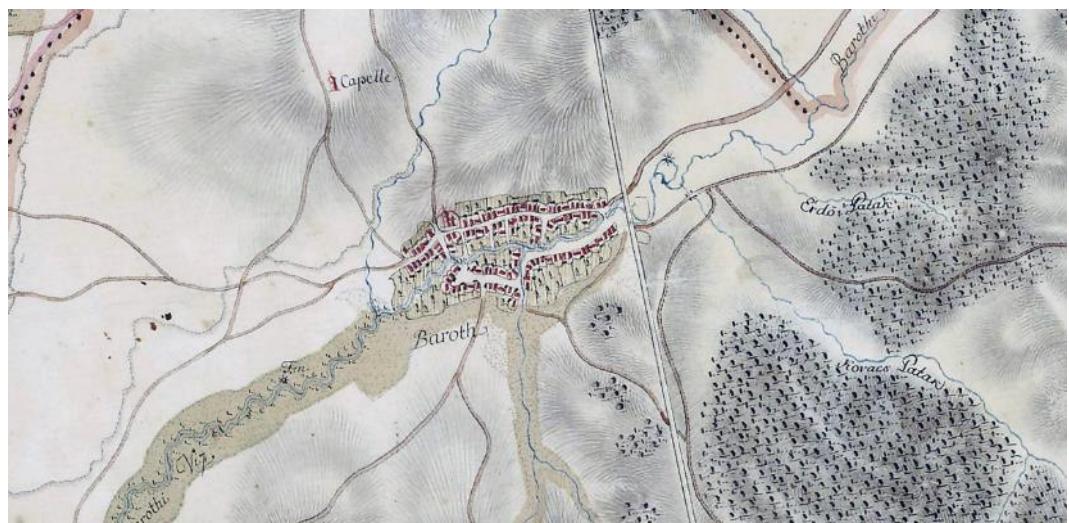
Baraolt s-a dezvoltat liniar pe două străzi principale aflate de o parte și alta a pârâului Baraolt. Această caracteristică s-a păstrat până în prezent cu o dezvoltare spre sudul localității și una spre nord adiacent drumului spre Tălișoara.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina cu precizie direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

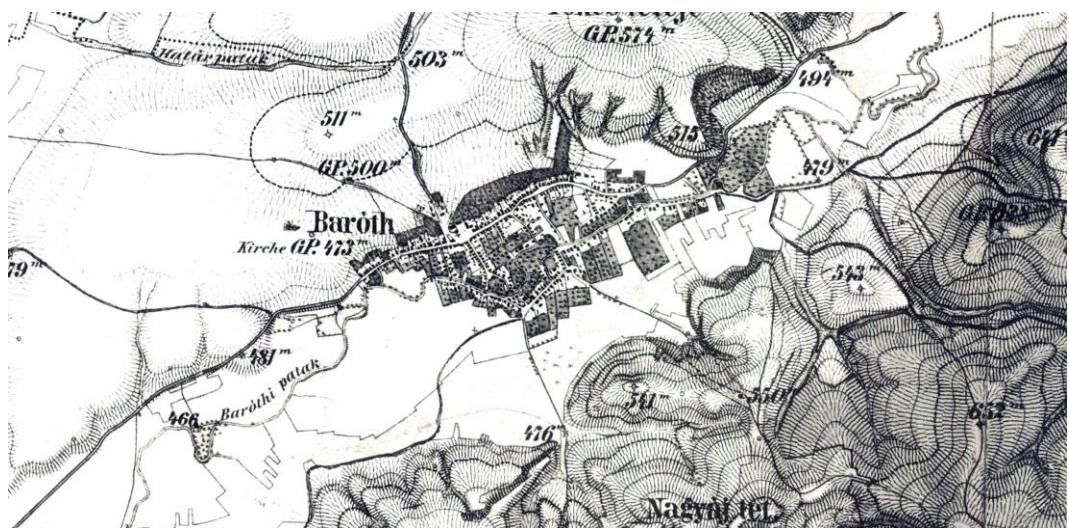
Cultură, religie, tradiții

Conform recensământului efectuat în 2021, populația orașului Baraolt se ridică la 7.730 de locuitori, în scădere față de recensământul anterior din 2011, când fuseseră înregistrați 8.672 de locuitori.[2] Majoritatea locuitorilor sunt maghiari (87,14%), cu o minoritate de români (2,82%), iar pentru 9,03% nu se cunoaște apartenența etnică.[3] Din punct de vedere confesional, cei mai mulți locuitori sunt reformați (45,3%), cu minorități de romano-catolici (23,91%), unitarieni (14,41%), ortodocși (1,81%) și baptiști (1,25%), iar pentru 9,68% nu se cunoaște apartenența confesională.

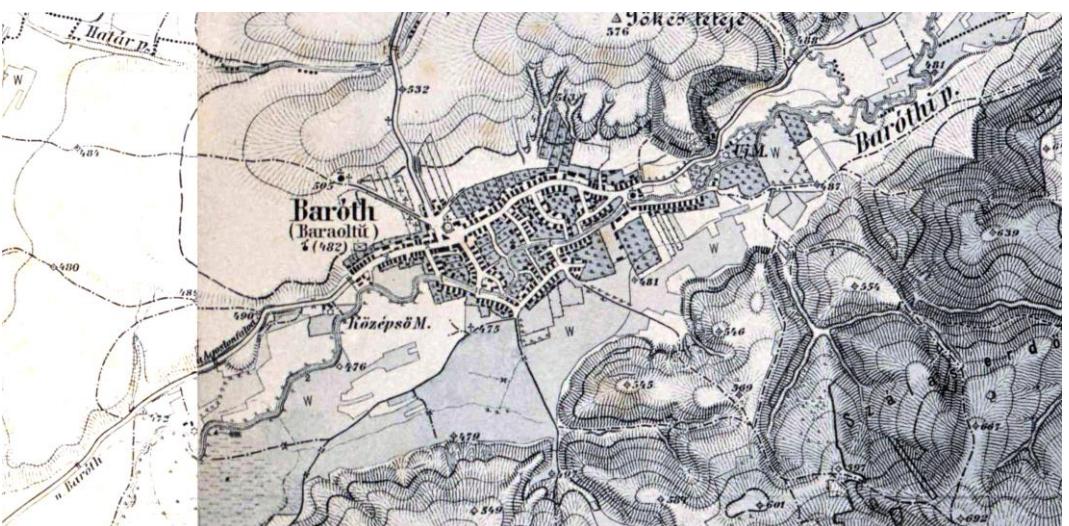
Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

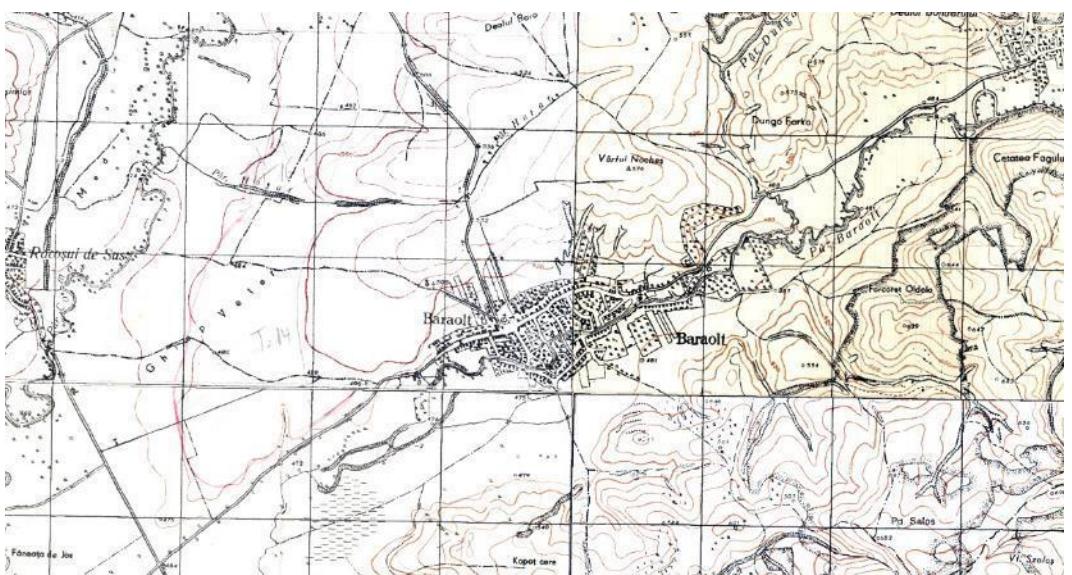
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

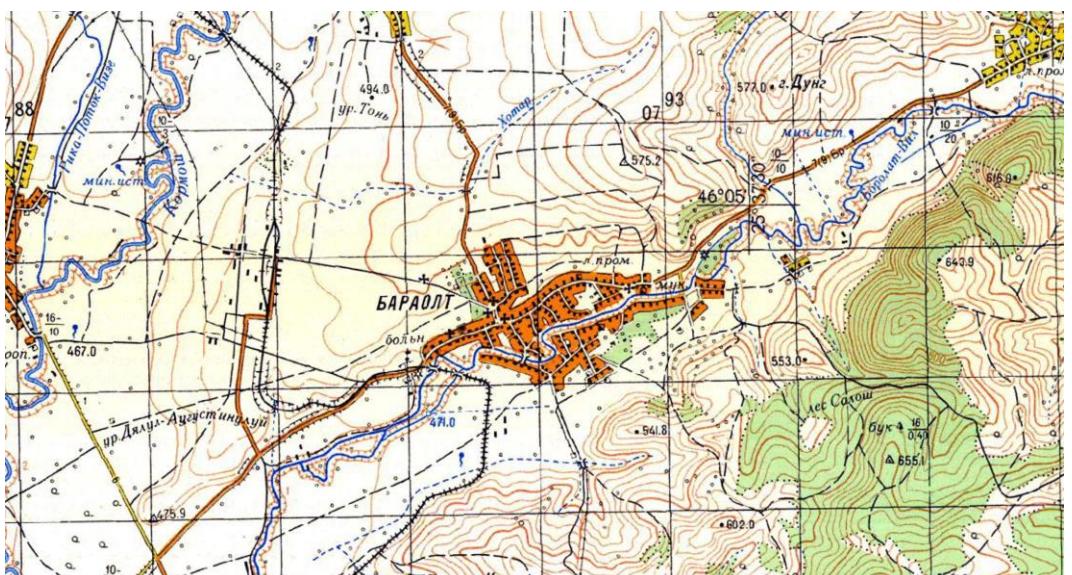
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

BIBORȚENI, localitate componentă Baraolt

Atestare documentară – 1332, în dijmele papale, apare cu denumirea Villa Byborch.

Istoric

Bibarcfalva (magh.)

În hotarul satului se află urmele unui sit antic precum și ruinele unei cetăți medievale cunsocute sub denumirea de Cetatea lui Tiborc.

În hotarul comunei, de sub Pădurea Mare, au fost depistate și scoase la lumina zilei ceramică din epoca fierului și romană. Printre obiecte s-au identificat fibule romane și tuburi din ceramică, din care se poate presupune că apa minerală era condusă și folosită pentru băi încă din epoca romană.

Biserica actualmente de rit reformat a fost construită în secolele XIII-XIV.

Apa minerală care reprezintă bogăția localității este îmbuteliată începând din anul 1880.

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparține de orașul Baraolt.

După tratatul de la Trianon administrativ a făcut parte din județul Odorhei, plasa Homorod.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată a fost construită la începutul secolului al XIV-lea, transformată în stil gotic la începutul secolului al XV-lea și a fost extinsă în 1762. Turnul clopotelor a fost refăcut în 1794 și a căpătat forma actuală odată cu remodelarea din 1897. Biserica are în interior fresce din secolul al XV-lea, dintre care cea de pe peretele de nord prezintă o serie de scene din legenda Sfântului Ladislau.

Clopotul mic din 1638, a fost topit și refăcut în 1797, poartă inscripția: „Dum trahor audite, voco vos ad sacra, venite”, clopotul mare este din 1874, refăcut în 1956. Pe inscripție se află scris: „Az éloket hívogatom a holtakat elsiratom” „Îi chem pe cei vii, îi plâng pe morți”. Greutate: 500 kg.

Evoluție urbanistică

Biborțeni este situat la 42 km nord-vest de Sfântu Gheorghe, în bazinul Baraolt, de-a lungul pârâului Baraolt la 5 km est de Baraolt.

Structural face parte din tipul de sat liniar „sat de drum” dezvoltat de-a lungul drumului dintre Baraolt și Bățanii Mari.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

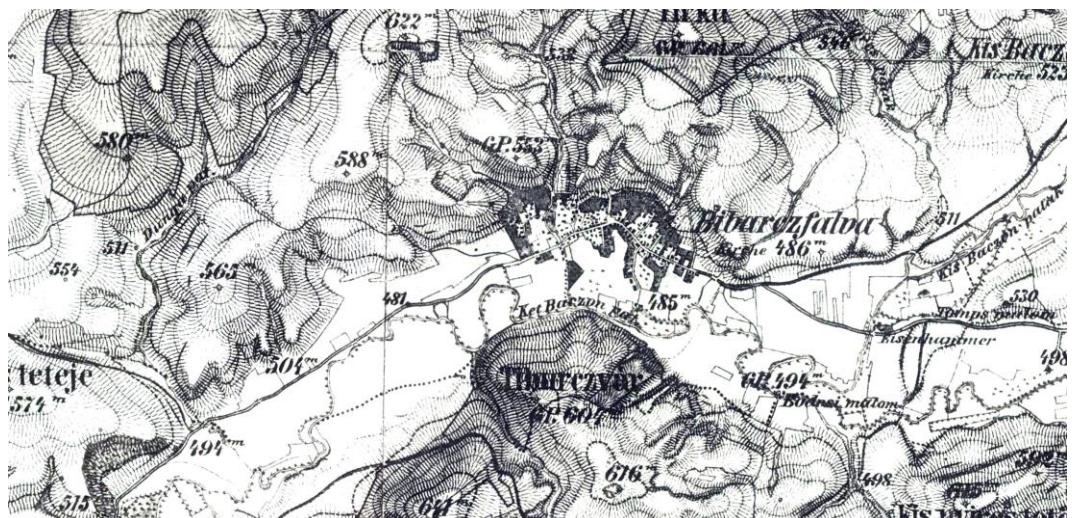
Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, cei mai mulți locuitori sunt reformați.

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

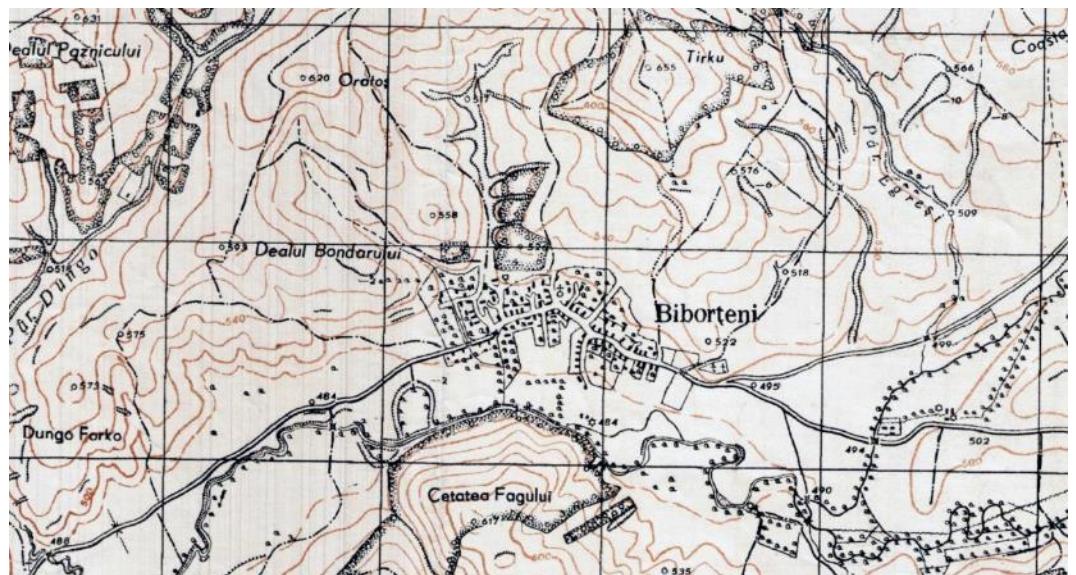
Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

BODOS, Localitate componentă Baraolt

Atestare documentară – 1459, Bozos.

Istoric

Bodos (magh.)

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparține de orașul Baraolt.

După tratatul de la Trianon administrativ a făcut parte din județul Odorhei, plasa Homorod.

Evoluție arhitecturală

Biserica reformată a satului a fost ridicată în 1794, iar parohia și sala destinată rugăciunii au fost construite între anii 1929 și 1930 pe baza planurilor designate de către Kós Károly. În partea nordică a așezământului se ridică biserică ortodoxă a satului.

Evoluție urbanistică

Bodoș este situat la 3 km sud de Biborțeni în bazinul Baraolt.

Structural face parte din tipul de sat liniar „sat de drum” dezvoltat de-a lungul drumului

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

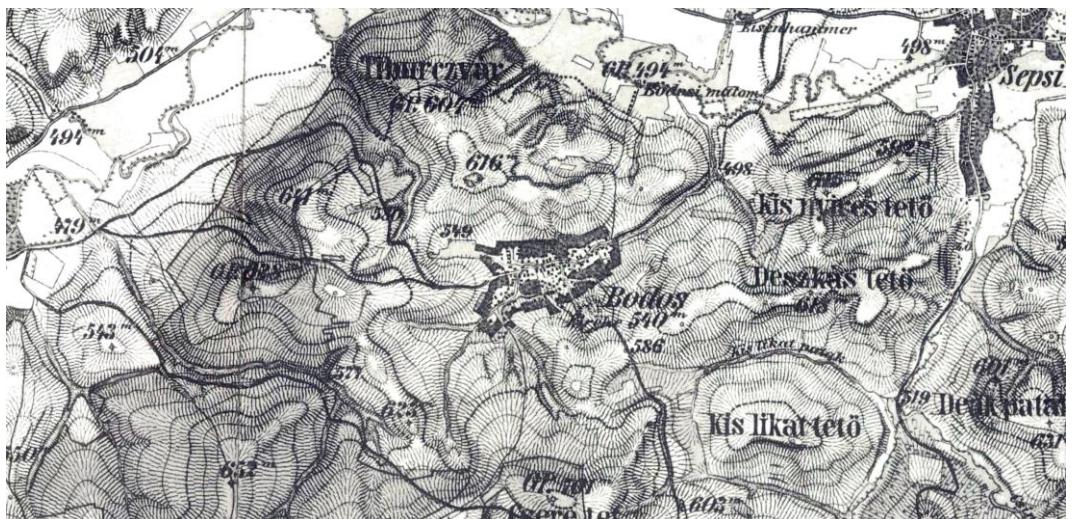
Cultură, religie, tradiții

Din punct de vedere confesional, cei mai mulți locuitori sunt reformați.

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

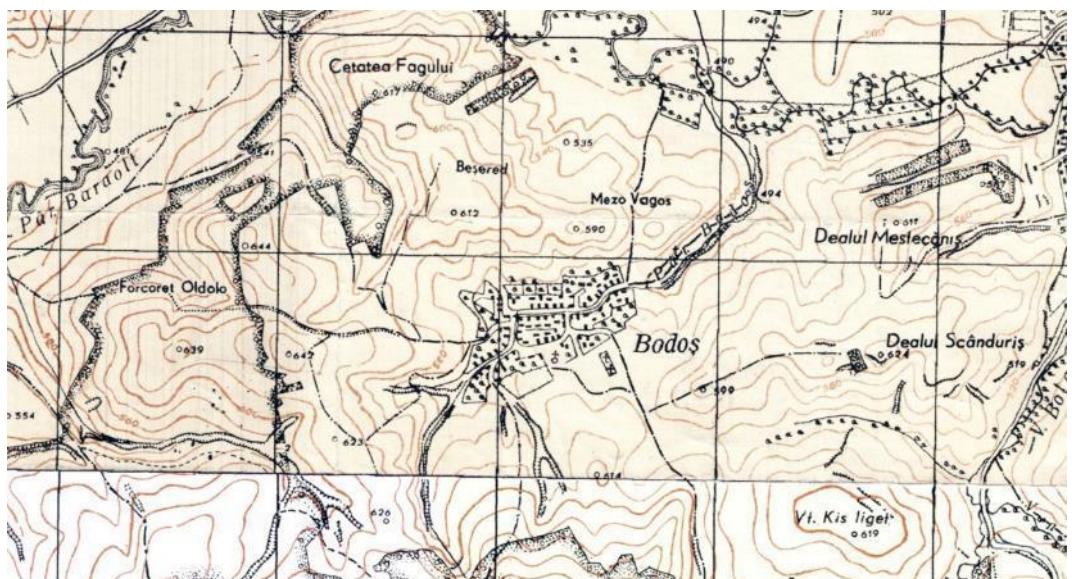
Prima ridicare topografică a armatei austriace (1763 – 1787)

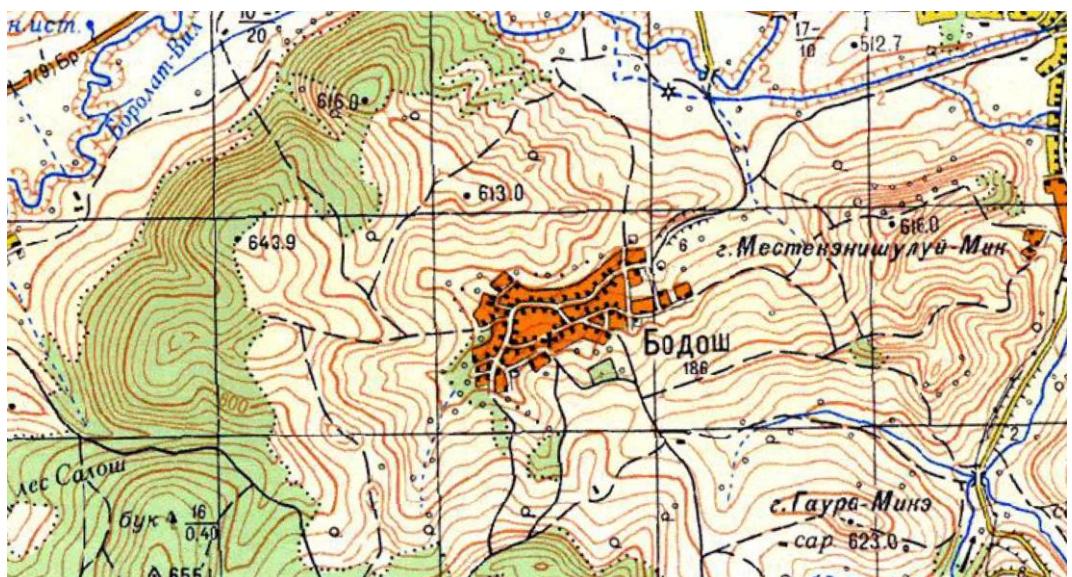
A doua ridicare topografică a armatei austriace (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriace (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

CĂPENI, localitate componentă Baraolt

Atestare documentară –

Istoric

Tradiția susține existența a două localități cu denumirea de Köpecz (Mic și Mare) în amonte de amplasamentul actual. Contopirea celor două sate într-un singur loc s-a întâmplat în vremuri străvechi, deoarece în registrul din 1567 este înscris un singur Köpecz (Keopeotz) cu 46 de porți, ceea ce arată că era deja o localitate semnificativă la acea vreme.

Acolo unde se afla vechiul sat, plugul încă scoate la iveală urme de construcție și arme vechi, pe o înălțime care se numește Castelul Corbi, unde se afla biserică fortificată a vechiului sat.

Un episod tragic a marcat istoria satului îl constituie anul 1848 în timpul rezistenței pentru independență când, într-o noapte satul a fost ars din patru părți, satul devenind un morman de ruine.

Evoluție administrativă

Căpeni a fost filie a scaunului Micloșoara.

Astăzi, Căpeni este componentă a UAT Baraolt. Unitatea administrativă Baraolt este condusă de un primar, Consiliul local are un număr de 14 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

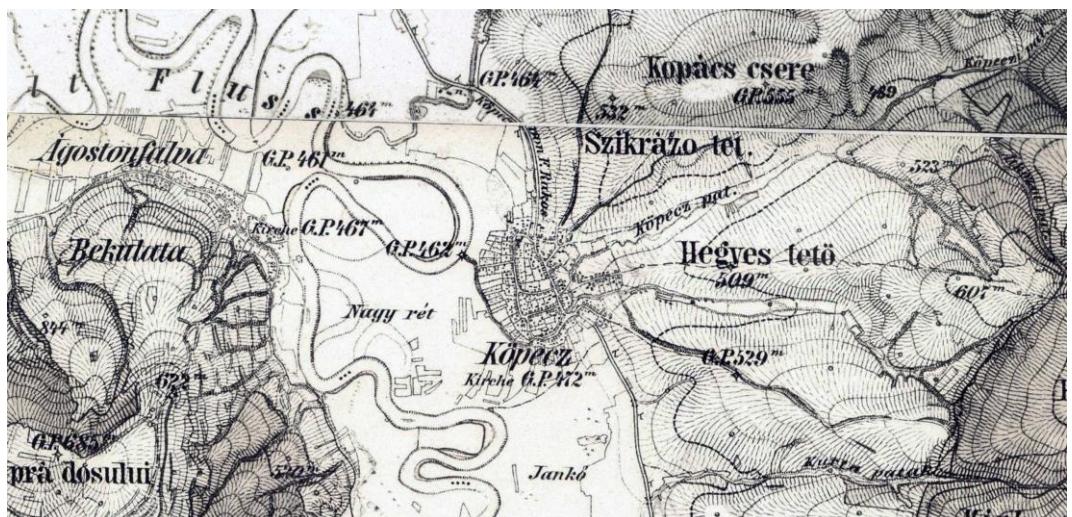
Căpeni este așezat pe cursul a două pâraie Himpatak și Kopecz, iar conform tradiției se consideră că vatra satului s-a aflat în amonte pe locul denumit Szénégető (Locul de ars mangal).

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

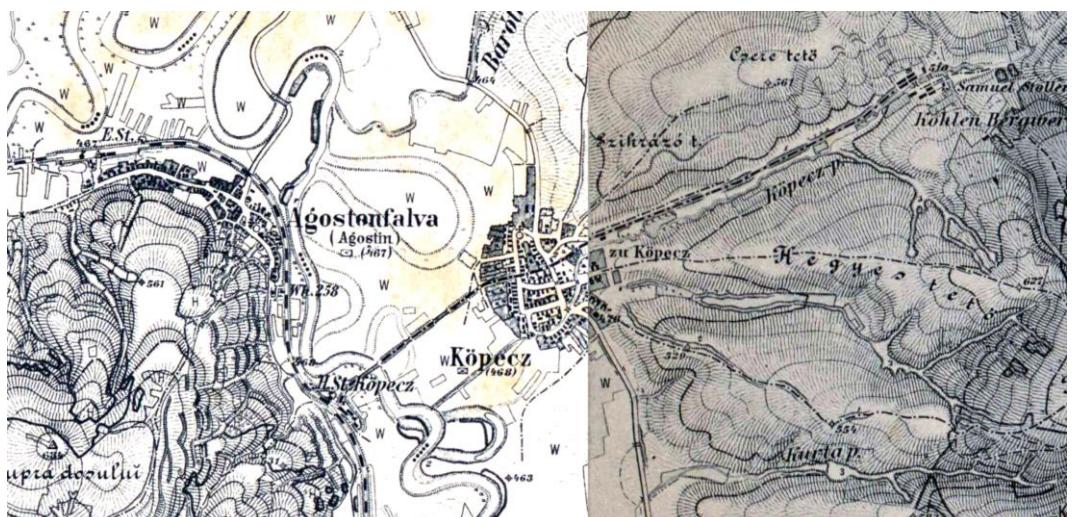
Evoluția localității, tramei stradale și parcelelor prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

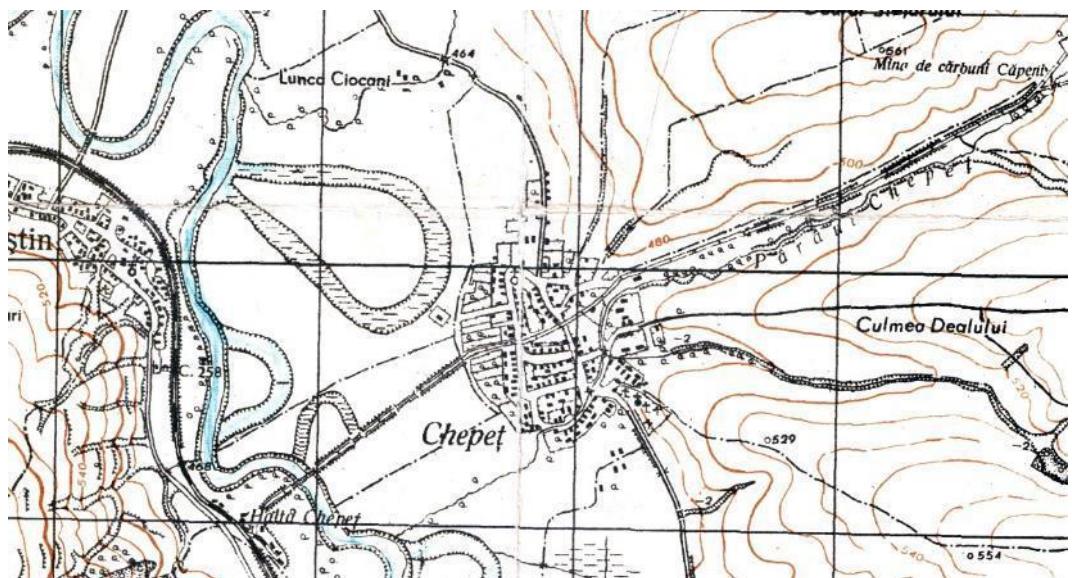
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

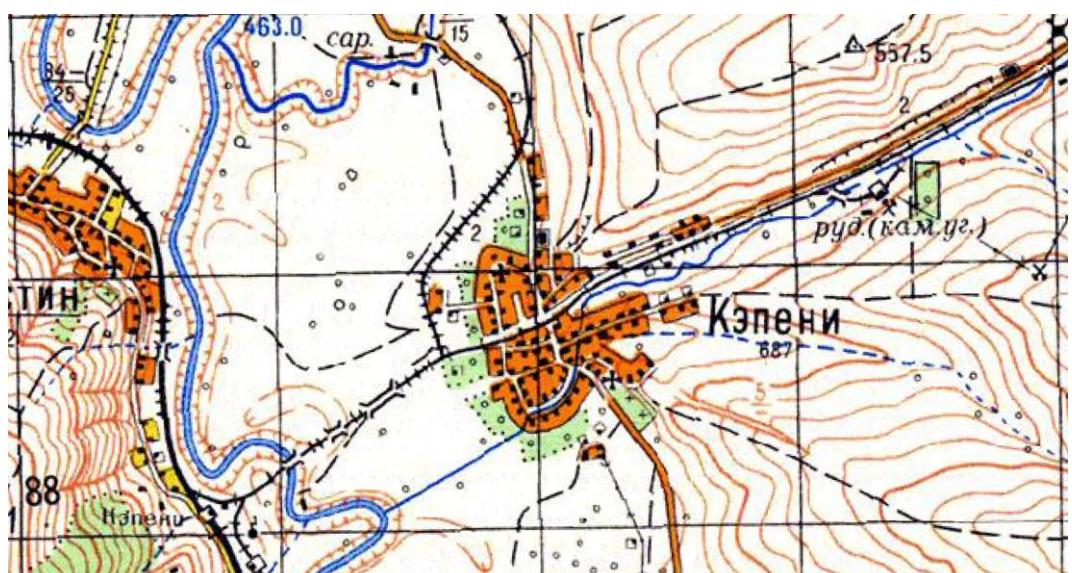
A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

MICLOȘOARA, Localitate componentă Baraolt

Atestare documentară – 1211, în actul de donație al Ordinului Cavalerilor Teutoni așezată în Țara Bârsei emis de către Andrei al II-lea, apare ca oraș de graniță sub numele „Castrum Sanct Nicolai”.

Istoric

Miklósvár (magh.);

Numele localității provine de la faptul că în anul 1211 exista o biserică fortificată cu hramul Sfântul Nicolae.

Înainte de invazia tătarilor, satul nu se afla pe locul de astăzi, ci mai sus, pe malul stâng al pârâului, într-un loc numit Székátlja. Vechea sa biserică ar fi putut fi construită și după invazia tătarilor și a rezistat până în 1771, când a fost demolată din cauza stării proaste, iar actuala biserică romano-catolică a fost construită între 1771 și 1775.

Familia Kálmoky a fost atestată documentar pentru prima dată în anul 1252 când se menționa și faptul că membrii ei dețin două moșii principale: conacul de vânătoare de la Micloșoara și reședința de pe Izvorul Crișului. Printre oamenii de seamă ai familiei, se află Gustav Kálmoky von Korospatak, care a fost un important diplomat austro-ungar și chiar ministru de externe în guvernul de la Viena.

Evoluție administrativă

Denumirea de Trei Scaune provine din unirea scaunelor Sepsi, Kézdi și Orbai. Tânărul a fost atașat al patrulea scaun Micloșoara (Miklósvárszék); Această atașare a fost forțată Micloșoara contestând mult timp această decizie administrativă.

Deși Micloșoara (Miklósvárszék) a devenit o parte componentă a Trei-Scaune, acesta și-a păstrat dreptul de a se autoguverna chiar și după aceea, cu restricția că hotărârile tribunalului său erau contestate nu direct la curtea regală, ci la ofițerul șef al Trei-Scaune.

Începând din secolul al XVII-lea, mai mulți membri ai familiei Kálmoky au îndeplinit funcția de vice judecător regal, contele Gróf Kálmoky Dénes (1814--1888) a fost consilier intern, în anul 1847 a fost ales șpan al județului Alba, iar în 1861 reprezenta regiunea Trei Scaune în funcția de judecător regal. Clăcașii săi l-au ales căpitan în 1848, iar în anul următor a îndeplinit funcția de comandant al liniei din Sfântu Gheorghe.

Din punct de vedere administrativ aparține de orașul Baraolt.

După tratatul de la Trianon administrativ a făcut parte din județul Trei Scaune, plasa Micloșoara.

Evoluție arhitecturală

Biserica catolică a fost construită la începutul secolului al XIX-lea. Biserica are în interior un valoros tavan casetat pictat.

Castelul Kálmoky, monument istoric, a fost conacul de vânătoare al familiei Kálmoky, una dintre cele mai respectate familii din Transilvania. Castelul Kálmoky a fost menționat prima dată într-un document în anul 1211, când se spunea despre el că e o fortăreață de graniță între teritoriul Cavalerilor Teutoni și restul Ungariei. Din anul 1500, a început să fie folosit drept conac de vânătoare, iar membrii familiei l-au împodobit cu elemente renascentiste, cum ar fi decorațiunile pictate pe pereti, care pot fi observate și în momentul actual.

Evoluție urbanistică

Structural face parte din tipul de sat liniar „sat de drum” dezvoltat de-a lungul drumului dintre Aita Mare și Racoșu de sus.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

În timpul Reformei, populația s-a convertit și ea la noua credință, dar în 1717 Ádám Kálnoky ia reconvertit la catolicism, iar pastorul reformat al satului a fost alungat.

Populația este de religie catolică, ceea ce reprezintă o deosebire majoră, locuitorii celorlalte sate din împrejurimi fiind de religie reformată sau unitariană. În viața religioasă a locuitorilor o semnificație aparte o reprezintă pelerinajul de ziua Sfintei Ana precum și procesiunea de ziua Domnului. În sat există încă tradiția de-a trage clopoțele pentru alungarea grindinei. Pentru acest serviciu clopotarul primește grâu de la gazde cu ocazia recoltei de toamnă.

RACOȘU DE SUS, Localitate componentă Baraolt

Atestare documentară – 1235,

Istoric

Felsőrákos (magh.); Riukesch, (sas.), Ober-Krebsdorf, (ger.)

Aici a avut loc unul dintre momentele notabile ale revoluției din 1848-49 și ale luptei pentru libertate: Bătălia de la Rika, la care a participat și Áron Gábor.

Numele localității provine de la faptul că în părăiele din localitate erau mulți raci.

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparține de orașul Baraolt.

După tratatul de la Trianon administrativ a făcut parte din județul Odorhei, plasa Micloșoara.

Evoluție arhitecturală

Biserica unitariană gotică a fost reconstruită în stil baroc în 1795, este înconjurată de un zid de incintă din piatră. Turnul clopotelor care asigură accesul în incintă are o decorație barocă formată din pilaștri gemeni angajați și profilatură specifică.

Evoluție urbanistică

Structural face parte din tipul de sat liniar „sat de drum” adunat, cu parcelar influențat de tipul de parcelar al satelor săsești aflate în vecinătate.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

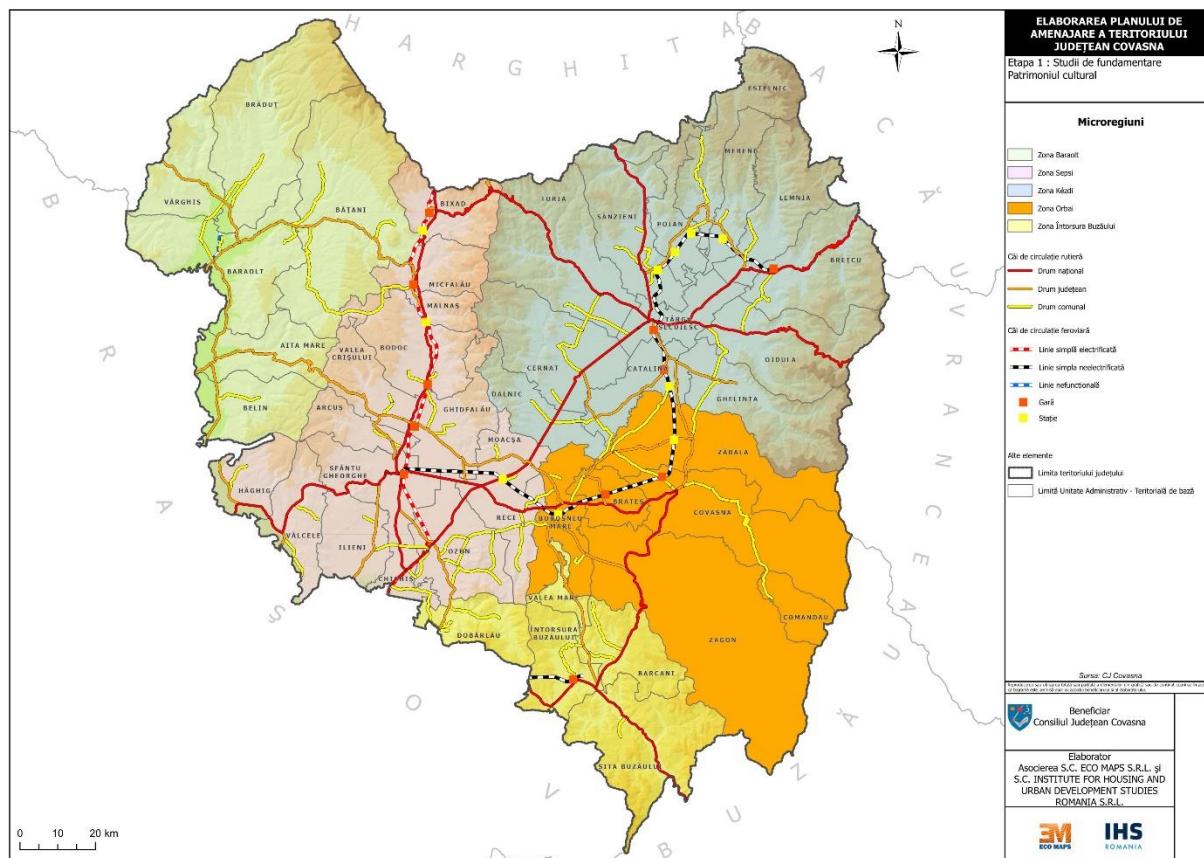
Cultură, religie, tradiții

Populația este de confesiune unitariană.

La mina de lignit de la Racoșul de Sus din Covasna, cercetătorii paleontologi au găsit un schelet de mamut Borsoni, strămoșul elefantului de astăzi. Oasele au o vechime de două milioane de ani și dimensiuni neobișnuite. Scheletul este unic în România și cel mai bine conservat din Europa.

2.1.7. Unitățile administrativ teritoriale din fostul Scaun Orbai - Covasna

Figura 38 – Unitățile administrativ-teritoriale din fostul Scaun Orbai - Covasna

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Covasna

Boroșneu Mare, Brateș, Comandău, Zagon, Zăbala

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT COVASNA

COVASNA, Oraș, sediu UAT

Atestare documentară – 1567,

Istoric

Kovászna (magh.); Kovasna (ger.)

Pe dealul „Cetatea Zânelor”, în partea de est a orașului, se găsesc ruinele dezvelite aproape integral ale unei mari fortificații a dacilor, cu ziduri din piatră dispuse în terase. Zidurile cetății dacice au apărut în anul 1995, în urma unei furtuni puternice care a smuls arborii și a culcat pădurea la pământ. Potrivit arheologilor este una dintre cele mai mari cetăți dacice din afara Munților Orăștiei, fiind încadrată de patru terase fortificate cu ziduri de piatră înalte de aproape doi metri, foarte bine conservate.

În 1756, 1863, 1869, 1874 și 1887 au avut loc incendii puternice care au devastat orașul. Vechea biserică reformată-calvină a fost construită între anii 1754 și 1764, dar cutremurul care a avut loc în anul 1802 a avut asemenea efecte asupra ei, încât a trebuit să fie demolată.

În zona Dealului Zânelor, pe o pantă accentuată a acestuia, a fost construită o instalație tehnică, numită „Planul înclinat”, unică în Europa, azi declarată monument tehnic. Construcția Planului înclinat, numit local Șiclău, a început în anul 1886, din inițiativa și pe cheltuiala lui David Horn și a inginerului Emil Lux, terminată în anul 1889 prin contribuția baronului și filantropului Hermann Armin Groedel von Gyulafalva (n.1856-m. 1930) și inaugurată în anul 1890.

În anul 1764, din ordinul împărătesei Maria Tereza au fost înființate la Covasna regimenter de grăniceri secui.

În 1881 a intrat în categoria stațiunilor balneoclimaterice, iar în 1889 a luat ființă prima Societate comercială pentru exploatarea și utilizarea băilor termale.

Evoluție administrativă

Covasna, în decursul timpului a fost centrul fostului scaunului Orbai, reședință de district din 1876, oraș începând din 1952, așezare care dă numele județului din 1968. De-a lungul timpului, Voineștiul a fuzionat cu Covasna, iar din 1968, Csomakörös face parte și el din acest UAT. În Kovászna există multe fântâni cu apă minerală și mai multe mofete.

Unitatea administrativă Covasna este condusă de un primar, Consiliul local are un număr de 17 consilieri.

Evoluție arhitecturală

în orașul Covasna se află o biserică reformată calvină, inițial biserică romanică, construită în secolele 13-14, reconstruită în anii 1754-1764, în stilurile gotic și baroc, consolidată, reparată și renovată după cutremurul din 14 octombrie 1802.

Evoluție urbanistică

Orașul Covasna se află în partea central-estică a României, în provincia istorică Transilvania, în zona de Est a județului Covasna, în regiunea de Est-Sud Est a Depresiunii Târgu Secuiesc, la

poalele de Vest ale munților Vrancea.

În anul 1548 este localitatea este amintită cu numele „Covasna”.

În 1840 a primit dreptul de a organiza târguri.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Stațiunea este indicată pentru tratarea afecțiunilor cardiovasculare și a unor boli asociate.

În oraș se află Bibliotecă publică, Galerie de artă, Casă de Cultură. Turism balnear părție de schi. Până la sfârșitul anilor '90 ai secolului 20, o importanță turistică deosebită a avut-o mocănița – o cale ferată cu ecartament îngust, care leaga orașul Covasna de comuna Comandău, construită la sfârșitul secolului XIX pentru transportul lemnelor tăiate din pădurile înconjurătoare, în prezent linia fiind abandonată din cauza deteriorării accentuate.

Evoluția localității, tramei stradale și parcelarului prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

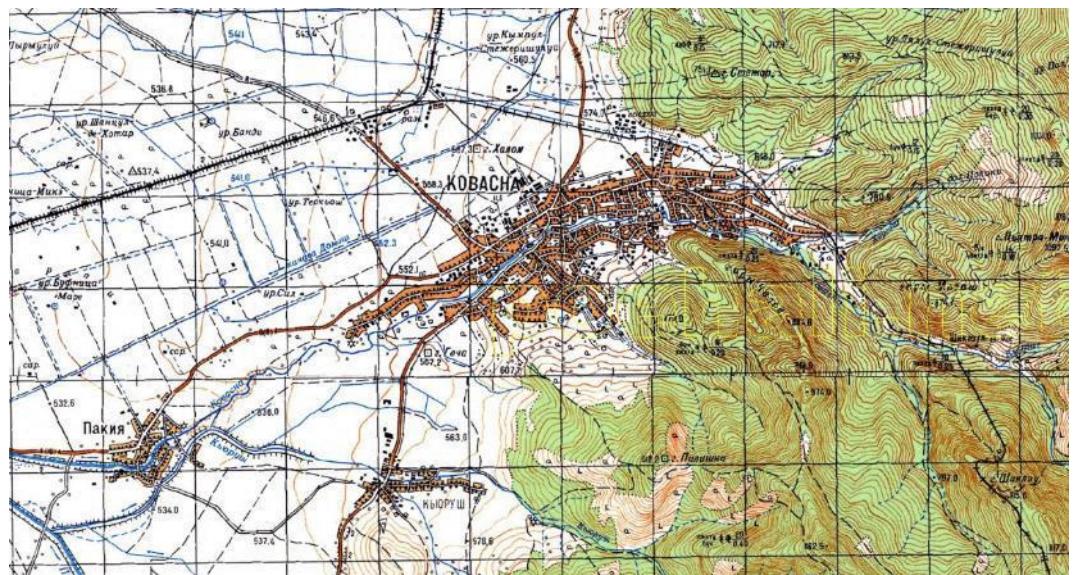
Prima ridicare topografică a armatei austriece (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriece (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriece (1869 – 1887)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

CHIURUȘ, Localitate componentă Covasna

Atestare documentară – 1464 cu numele Kewres, în 1567, este înscrisă într-un registru cu numele de „Koeoreosnek”

Istoric

Csomakőrös (magh.)

În 1764, când s-a organizat serviciul secuiesc de grăniceri.

Oamenii satului își câștigau existența din creșterea animalelor, agricultură și silvicultură.

Aici s-a născut Kőrösi Csoma Sándor lingvist, bibliotecar, fondator al Tibetologiei, creator al dicționarului tibetan-englez.

Evoluție administrativă

Până în anul 1904, satul a fost numit simplu Körös, dar pentru a păstra memoria fiului satului renumit numele i-a fost transformat în Csomakőrös. Aici s-a născut Kőrösi Csoma Sándor, lingvist, bibliotecar, fondator al Tibetologiei, creator al dicționarului tibetan-englez.

Unitatea administrativă Covasna din care face parte localitatea Chiuruș începând cu anul 1968, este condusă de un primar, Consiliul local are un număr de 17 consilieri.

Evoluție arhitecturală

În Chiuruș există o biserică reformată, în stil gotic, datând din anul 1779.

Evoluție urbanistică

Ca structură este un sat de drum, cu parcele organizate perpendicular pe traseul drumurilor.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie reformată.

UAT COMANDĂU, Localități componente, Comandău

COMANDĂU

Atestare documentară – 1889, înființarea fabricii de cherestea

Istoric

Komandó (magh.); Grenzkommando (ger.)

Numele său provine din germană (Commando, Grenzkommando) din vremea existenței pe teritoriul său a unui post de grăniceri, care era păzit de soldați din secuime.

În secolul al XVII-lea, aici mai exista o pădure imensă, care era proprietate Mikes din Zágon, familia a primit-o în secolul al XV-lea pentru serviciile oferite regilor maghiari.

În 1764, aici funcționa deja postul secuiesc de grăniceri, care a fost desființat în 1848, În 1882, proprietarul pădurii, Gyula Zathureczky, a vândut proprietatea unui om de afaceri din Pesta, Dávid Horn, din munți, care a înființat o Societate Forestieră pe acțiuni.

În 1880 se construiește linia ferată cu ecartament îngust.

În 1889 se înființează prima școală.

Fabrica din Comandău a început să se deterioreze după 1960. Potrivit unui decret, utilajele nu puteau fi reparate la fața locului, iar majoritatea utilajelor care au fost transportate nu au fost niciodată returnate. Uriașă furtună de vânt din 1995, a doborât 2,5 milioane de metri cubi de lemn de esență moale și a defrișat întregi zone de pădure. Au fost introduse restricții de recoltare până la regenerarea pădurii, ceea ce a însemnat falimentul unității de exploatare forestieră.

Din 1967 a fost înființată o unitate de cazare a Grănicerilor Vamali.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon, a aparținut districtului Orbai din județul Trei-Scaune. Între 1925 și 1930, a devenit o așezare montană independentă desprinsă din localitatea Păpăuți.

Așezare de graniță

Este sat și sediu de comună

În prezent comuna Comandău este administrată de un primar și un consiliu local compus din 9 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate răsfrirat pe platoul montan situat la 1017 altitudine.

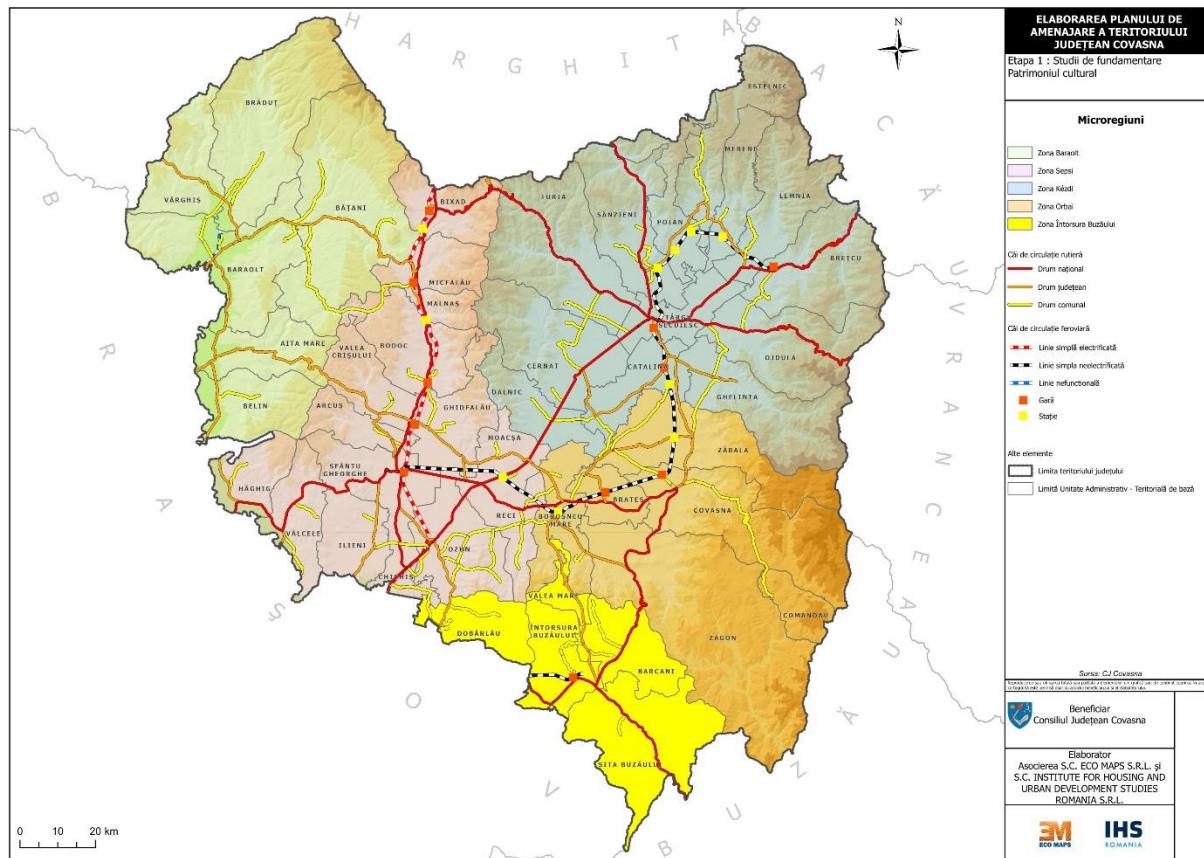
Cultură, religie, tradiții

Localnicii au identificat rapid caracteristicile și atracțiile turistice ale zonei și au creat baza pentru industria de turism care este în dezvoltare. Au fost înființate pensiuni confortabile, bine echipate și funcționează mai multe unități comerciale.

Din anul 2006 aici funcționează un muzeu al satului cu o expoziție de istorie locală și de științe naturale.

2.1.8. Unitățile administrativ teritoriale din Întorsura Buzăului

Figura 39 – Unitățile administrativ-teritoriale din Întorsura Buzăului

Sursa: Planșă proprie după CJ Covasna

Întorsura Buzăului

Barcani, Dobârlău, Sita Buzăului, Valea mare

Sursa planurilor:

Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

<https://maps.hungaricana.hu/hu/map/?list=&layers=google-roadmap%2Cvector-data%2Cfms-hungary&bbox=2891636%2C5753734%2C2901915%2C5760898>

Planul Director de tragere (1924 – 1959)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

<https://map.cimec.ro/Mapserver/#>

UAT ÎNTORSURA BUZĂULUI, Localități componente Întorsura Buzăului, Brădet, Floroaia, Scradoasa

ÎNTORSURA BUZĂULUI, Oraș, reședința UAT

Atestare documentară – 1476, este atestat documentar de o scrisoare a lui Vlad Țepeș către Judele Brașovului.

Istoric

Bodzaforduló (magh.); Bodsau (ger.)

Diferitele artefacte preistorice păstrate în muzeele din Brașov și Sfântu Gheorghe atestă că pe valea Cremenii au existat așezări omenești încă din neolic.

In anul 1211 Cavalerii Teutoni au construit la sud de trecătoare o cetate cunoscută sub numele de Kreuz Burg (cetatea Crucii).

In anii 1421, 1432, 1438, 1508 oștirile Turcești au trecut prin pasul Buzău în Tara Bârsei pe care au pustiit-o.

In septembrie 1599 prin pasul Buzăului Mihai Viteazul a pătruns în Ardeal stabilindu-și tabăra de odihnă pe Dealul Taberei, iar în septembrie 1600 prin acest pas a trecut cu un corp de armată fiul său, Nicolae Pătrașcu.

Incursiuni Turcești și Tătărești prin pasul Predeluș au continuat în anii 1613, 1658, 1683, 1788, 1789, ultima fiind în anul 1828.

1476, Scrisoare a lui Vlad Țepeș către Judele Brașovului în care dădea de știre ca: "Cu voia lui Dumnezeu mi s-a închinat toata Tara Românească și toți boierii; și v-a slobozit Dumnezeu pretutindeni drumurile și pe la Rucăr și pe la Prahova și pe Teleajen și Buzău. Deci umblați acum slobozi pe unde va place și hrăniți-vă și Dumnezeu sa va bucure!"

În perioada interbelică, toate așezările din Depresiunea Întorsurii Buzăului au aparținut de județul Brașov. Zona a cunoscut o perioadă de prosperitate economică, socială și culturală. Întorsura Buzăului a fost capitala plasei cu același nume, având judecătorie, notariat, spital, scoală, cămin cultural.

Dupa 1989, a fost reînființată Judecătoria locală.

Evoluție administrativă

După ce a aparținut de mai multe raioane (Brașov, Codlea, Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc), în 1968 localitatea a devenit oraș, în cadrul județului Covasna.

În prezent orașul Întorsura Buzăului este administrat de un primar și un consiliu local compus din 16 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Orașul Întorsura Buzăului este așezat în partea sud-estică a Transilvaniei, în partea sudică a județului Covasna, la granița cu județul Brașov.

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate liniar în lungul drumului ce leagă Brașovul de Buzău.

Conform recensământului efectuat în 2021, populația orașului Întorsura Buzăului se ridică la 8.332 de locuitori, în creștere față de recensământul anterior din 2011. Din punct de vedere confesional, majoritatea locuitorilor sunt ortodocși (90,77%), iar pentru 7,63% nu se cunoaște apartenența confesională.

Studiul istoric de fundamentare a planului urbanistic ce urmează a fi întocmit va determina în detaliu direcțiile de dezvoltare a localității, identificând totodată elementele de valoare arhitecturală și urbanistică, formulând elemente de regulament pentru protejarea acestor valori.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie ortodoxă.

BRĂDET localitate componentă Întorsura Buzăului

Atestare documentară – 1909,

Istoric

Bredét (magh.)

Localitatea s-a dezvoltat după înfăptuirea României Mari prin împroprietărirea câtorva familii pe locuri deținute anterior de sașii din Prejmer. În timpul celui de-al doilea război mondial, între anii 1941-1942, trupele germane au fost cantonate timp de trei luni în Brădet. După retragerea lor, în septembrie 1944, armata sovietică și-a amenajat un centru de comandă în sediul căminului cultural.

Evoluție administrativă

În anul 1966, localitatea Brădet era cătun al Întorsurii Buzăului, în prezent este sat component al acestui oraș.

Evoluție arhitecturală

Biserica ortodoxă din Brădet a fost zidita din inițiativa credincioșilor din cele două sate, Brădet și Acriș. Materializarea acestei dorințe mai vechi s-a concretizat în 1938, prin înființarea unui "comitet de construcție" și realizarea proiectului de către inginerul Cristian Herghetz din comuna Prejmer.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate liniar în lungul drumului ce leagă Prejmerul de Întorsura Buzăului.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie ortodoxă.

În sat tradițiile existente sunt colindatul și sărbătoarea Anului Nou. Începând din anii 1990 localnicii organizează festivalul de Paști, în cadrul căreia competiția de colorare a oalelor este atracția principală.

FLOROAIA localitate componentă Întorsura Buzăului

Atestare documentară – 1820, potrivit Conscripciei urbariale cu denumirea Talpatak sau Virágospatak

Istoric

Virágospatak (magh.)

1975 se construiește biserică ortodoxă, iar în anul 2000 este extinsă.

Evoluție administrativă

Satul Floroaia Mare aparține orașului Întorsura Buzăului

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate liniar în lungul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie ortodoxă. Biserică a fost ridicată în anul 1975 și extinsă în anul 2000.

Tradițiile și folclorul muzical local a fost cercetat și valorificat de cercetătoarea Felicia Diculescu, de la Institutul de Etnografie și Folclor al Academiei Romane.

SCRADOASA

Atestare documentară – 1956,

Istoric

Tálpatak (magh.)

Localitatea este întemeiată de locuitorii din Întorsura Buzăului

Evoluție administrativă

Localitatea Scrădoasa aparține orașului Întorsura Buzăului și figurează ca unitate administrativă distinctă din 1956.

În prezent orașul Întorsura Buzăului este administrat de un primar și un consiliu local compus din 16 consilieri.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate liniar în lungul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Satul are o populație de religie ortodoxă.

În localitate există o clopotniță, o troiță ortodoxă și o scoală primară. Comunitatea, majoritar românească, este păstrătoare a tradițiilor și obiceiurilor românești.

UAT BARCANI Localități aparținătoare Barcani, Lădăuți, Sărămaș

BARCANI, sediu de comună

Atestare documentară – 1843, cu denumirea de Zagoni-Botza

Istoric

Zágonbárkány (magh.)

Localitatea Barcani este situată la sud de Zagon, în colțul sud-estic al județului Covasna, pe DJ 121 E, la o altitudine de 720–750 m.

Primii locuitori se presupune că sunt veniți din Depresiunea Barsei, aceasta fiind și probabilitatea provenienței numelui localității sau după numele pârâului Barka (toponimie care apare pe planurile primei ridicări topografice austriece) care traversează această zonă. Între 1712 și 1722, conții Szentkereszty au așezat români la granița aici, în Zágon. În 1847, pe hotarul localității a fost construită o fabrică de borcane de sticlă, care a asigurat de lucru multor oameni.

Evoluție administrativă

Până la Tratatul de la Trianon, teritoriul său a aparținut districtului Orba din județul Trei Scaune, din 1930 aparține județului Brașov, plasa Buzăul Ardălean, în 1956 aparține Regiunii Stalin, raionul Codlea, din 1966 făcea parte din regiunea Brașov,

Din 1968, a inclus Lădăuți, Valea Mare și Sărămaș.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

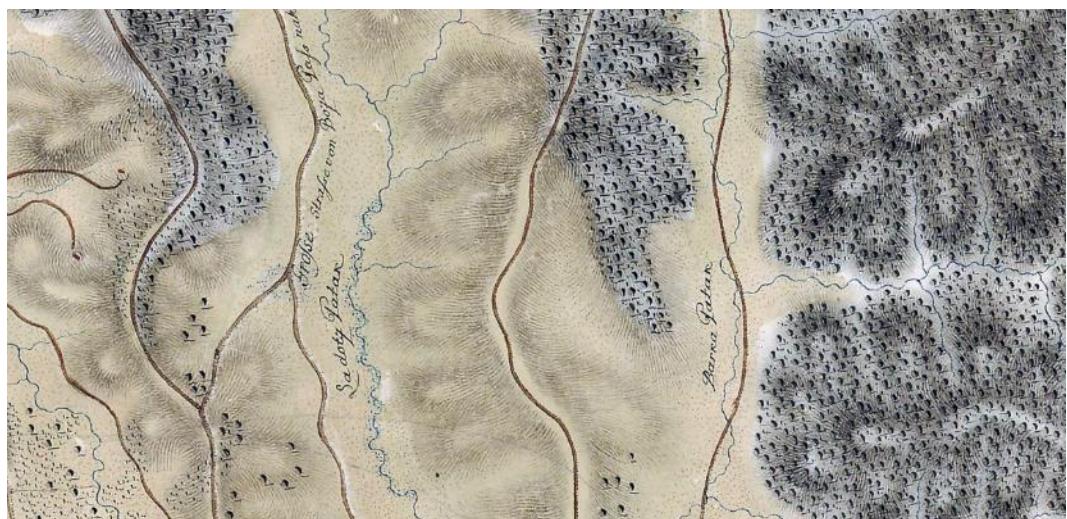
Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate în lungul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Localitatea a fost filie la parohia Sita Buzăului până în 1902, când se organizează ca parohie de sine stătătoare. Actuala biserică din Barcani a fost construită în anul 1896- 1897, având hramul "Sfântul Nicolae".

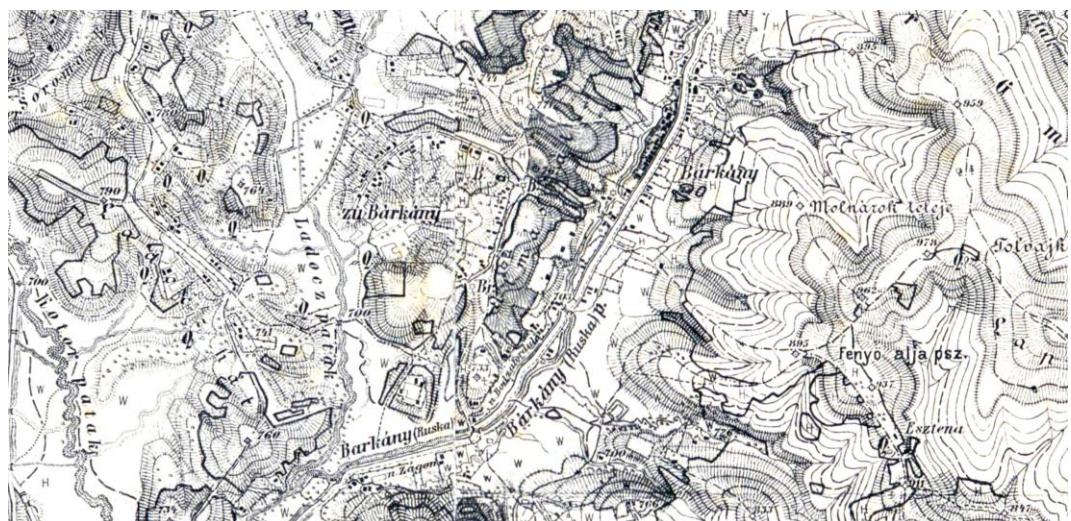
Evoluția localității, tramei stradale și parcelelor prin succesiunea reprezentărilor pe planurile istorice

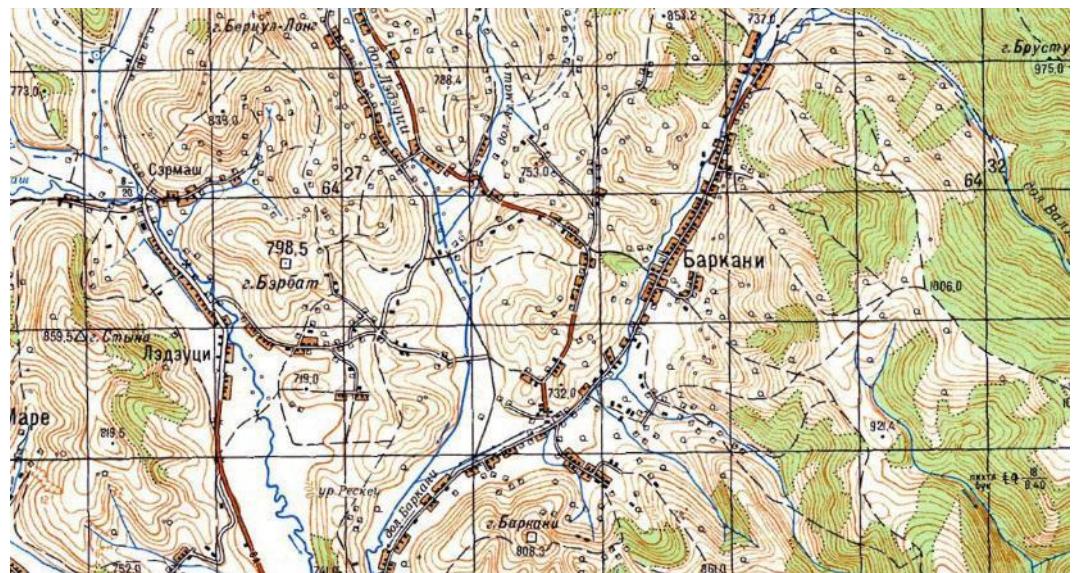
Prima ridicare topografică a armatei austriecă (1763 – 1787)

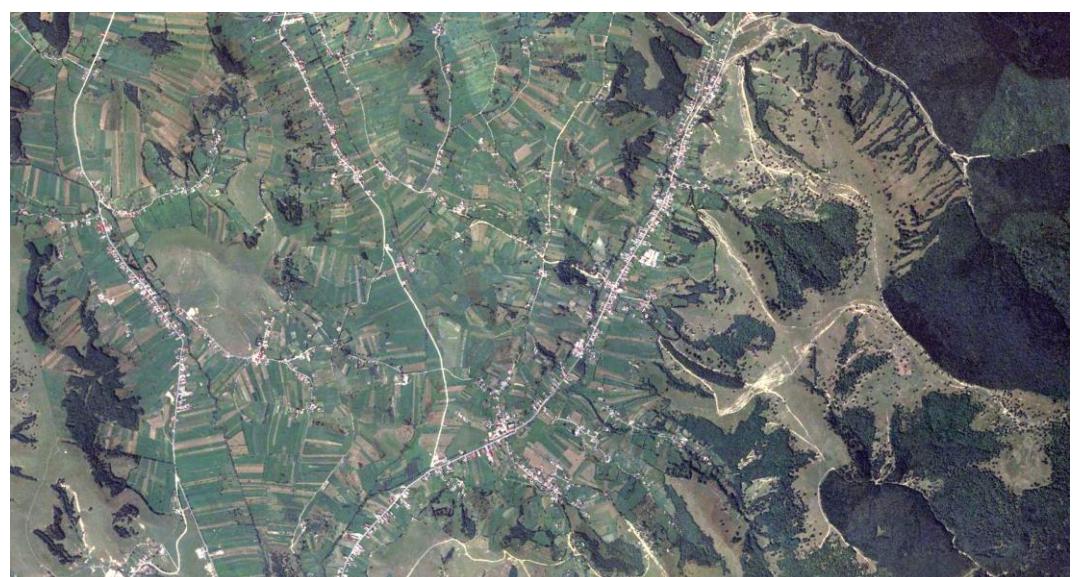
A doua ridicare topografică a armatei austriecă (1806 – 1869)

A treia ridicare topografică a armatei austriecă (1869 – 1887)

Planul militar sovietic (1930 – 1991)

Ortofotoplan, 2016

LĂDĂUȚI, localitate componentă Barcani

Atestare documentară – 1904, Ladaut, filie a parohiei ortodoxe Barcani.

Istoric

Ladoc (magh.)

Satul este pomenit în recensământul din 1941 ca localitate distinctă.

În perioada 1953-1971, s-a cumpărat de către credincioși o casă cu trei camere, curte și gradină, unde s-a amenajat o capelă ortodoxă și s-a obținut un teren pentru cimitirul satului. În anul 1971, filia Lădăuți a devenit parohie de sine stătătoare, iar din 1973 este numit un preot paroh.

Situl arheologic Costanda-Lădăuți, comuna Barcani, este inclus în Repertoriul Arheologic Național (cod. RAN: 63651.01), în Lista Monumentelor Istorice (LMI-2010: CV-I-s-B-13040) și este bine cunoscut în literatura arheologică națională și internațională, datorită descoperirii unor așezări de tip atelier, specializate în cioplirea pietrei și a silexului.

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparținea de Bicfalău. Din 1968, aparține de comuna Barcani.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestui oraș se încadrează în grupa localităților dezvoltate în lungul drumului. Așezarea se desfășoară pe două străzi paralele pe o lungime de aproximativ 3300 m.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Comunitatea românească din Lădăuți s-a constituit la început ca filie la parohia ortodoxă Barcani. Un raport statistic din 1904 consemnează participarea la cursurile de catehizare a 38 de tineri din filia Lădăuți a parohiei Barcani.

În anul 1971, filia Lădăuți a devenit parohie de sine stătătoare.

SĂRĂMĂȘI, localitate componentă Barcani

Istoric

Szaramás (magh.)

Se află la nord de Întorsura Buzăului, la poalele muntelui Căprioara.

Evoluție administrativă

Din punct de vedere administrativ aparținea de Boroșneu Mic. Din 1968, aparține de comuna Barcani.

Evoluție urbanistică

Tipologia acestei localități se încadrează în grupa celor dezvoltate în lungul drumului.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

UAT SITA BUZĂULUI, localitățile aparținătoare Sita Buzăului, Crasna, Zăbrătău

SITA BUZĂULUI

Atestare documentară – 1533,

Istoric

Szitabodza (magh.)

La limita actuală a județelor Covasna și Buzău se găsește formațiunea de stânci denumită piatra lui Szent László unde în anul 1887 a fost găsită o comoară de aur compusă din bare din aur marcate cu pecetii datând din secolul IV.

Evoluție administrativă

Satul Sita Buzăului este reședința comunei Sita Buzăului.

Toate localitățile românești din depresiunea Întorsurii Buzăului, până în 1922, au format o singura "comuna politica" - Buzăul Ardelean. După 1922 s-a format comuna Sita Buzăului

Evoluție arhitecturală

Biserica ortodoxă din Sita Buzăului, cu Hramul Adormirii Maicii Domnului, a fost construită în anul 1862. Biserica are picturi murale datând din anul 1867.

Evoluție urbanistică

Este un sat de drum dezvoltat pe căile principale de acces dar și cu ramificații pe văile pâraielor, disperse în teritoriu.

Noile unități administrative au început să funcționeze cu data de 1 ianuarie 1924. În perioada interbelică, ele au aparținut de județul Brașov. După Marea Unire, localitatea a cunoscut o dezvoltare ascendentă, inclusiv în a doua jumătate a sec. al XX-lea, când s-a aflat în zona necooperativizată.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Prima biserică ridicată în localitate a fost cea din anul 1834, așezată în actualul cimitir, demolată ulterior la construcția celei noi. În 1862 este înălțată biserică nouă, din cărămidă, cu hramul "Adormirea Maicii Domnului", iar din bârnele ramase s-a construit o casă cu 2 camere (tot în cimitir), pentru a servi ca scoală.

CRASNA localitate aparținătoare Sita Buzăului

Atestare documentară – 1909,

Istoric

Bodzakraszna (magh.)

Satul este cel mai îndepărtat așezământ din partea sud-estică a județului Covasna. În a doua parte a secolului al XIX-lea exista aici un furnal folosit pentru producere de sticlărie.

Sat romanesc de munte, ultima localitate a județului spre vechiul ținut al Buzăului, este situat la intrarea în trecătoarea Nehoiu-Siriu.

Evoluție administrativă

Satul Crasna aparține comunei Sita Buzăului.

Evoluție arhitecturală

Evoluție urbanistică

Satul este format din trei părți: clădirile care se află în de-a lungul străzii principale formează partea majoră, iar aşezăminte sporadice numite Munteni și Chichirău sunt legate de centru cu ajutorul unor poduri din lemn.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Satul nu are biserică proprie, credincioșii aparțin parohiei din Zăbrătău, și pentru înmormântări folosesc cimitirul din Zăbrătău.

Pentru deosebita frumusețe a locului, vara, anual se organizează tabere școlare în Complexul turistic pentru tineret.

ZĂBRĂTĂU localitate aparținătoare Sita Buzăului

Atestare documentară – 1763, Zabratu

Istoric

Zabrató (magh.)

Într-o audiere de martori din 1763 este pomenit locul Zăbrătău (Zabratu) pe care iobagii din Zagon, din familia Batranar (Batrinarok), îl arindau și acestia aveau stâna (esztena) în acest loc.

Satul a fost creat în zona domeniul Zagonului. Primele date de recensământ provin din 1941; înainte de asta făcea parte din Barcani.

Planul de reglementare a cursului râului Buzău a fost finalizat în 2016, unul dintre obiectivele căruia fiind protejarea localității de inundații.

Aici funcționat o fabrică de prelucrare a lemnului care a fost cumpărată de un antreprenor după 1990.

Evoluție administrativă

Satul Zăbrătău aparține comunei Sita Buzăului, și este situată pe drumul național Brașov-Buzău, la intrarea în pasul Buzău.

Evoluție arhitecturală

Nu sunt semnalate construcții cu valoare de patrimoniu. Biserică ortodoxă a fost construită între 1955-1960.

Evoluție urbanistică

Satul este format din trei părți: clădirile care se află în de-a lungul străzii principale formează partea majoră, iar așezămintele sporadice numite Munteni și Chichirău sunt legate de centru cu ajutorul unor poduri din lemn.

Cultură, religie, tradiții

Majoritatea locuitorilor sunt români ortodocși.

Parohia Zăbrătău a luat ființă la cererea credincioșilor, în anul 1952, prin aprobarea Arhiepiscopiei Ortodoxe a Sibiului.

Biserica, cu hramul Sfântului Gheorghe, este construită pe dealul "Botita", deasupra satului Zăbrătău.

2.2. MONUMENTE ȘI ANSAMBLURI DE ARHITECTURĂ, MONUMENTE ȘI SITURI ARHEOLOGICE

2.2.1. Contextul dezvoltării patrimoniului construit

Drumuri istorice și localități de interes cultural din județul Covasna

Primele drumuri istorice de pe teritoriul județului Covasna sunt *drumurile militare* ce datează *din epoca romană*, legături între castrele construite pentru apărarea pasurilor și trecătorilor - castrele auxialiare de la *Olteni*(com.*Bodoc*), *Baraolt*, *Reci*(*Comolău*),*Boroșneu Mare*, *Brețcu* (castrul *Angvstia*)- epoca stăpânirii romane fiind atestată, în afară de aceste castre și de așezări civile. Retragerea armatei romane și a aparatului de stat nu a afectat continuitatea vieții pe aceste teritorii, cea mai mare parte a populației a rămas pe loc acomodându-se noilor condiții de viață.

În cadrul dosarului “Frontierele Imperiului Roman - Dacia” ce a fost depus la UNESCO la începutul anului 2023, fiind pe Lista indicativă UNESCO, județul Covasna se înscrie cu *drumul roman /limes-ul* ce pornește de la Dunăre și trece munții Carpați până la Brețcu (castrul *Angvustia*)-Segmentul 6 - *Alutanus*(Olteni, Baraolt) și Segmentul 7- *Transalutanus* (Brețcu, Boroșneu Mare, Reci) (conf. Figura 48).

Începând cu secolul al XVI-lea, în aceste ținuturi se intensifică relațiile comerciale favorizate și de faptul că pe aici treceau *drumurile comerciale* care legau Transilvania cu Moldova și Țara Românească, legătura Transilvaniei cu Țările Române fiind asigurată de mai multe căi importante : *Drumul Branului* , *Drumul Buzăului* (spre SE) dar și *Drumul Oituzului* (către NE)- drum comercial ce legă încă din Evul mediu Brașovul de Bacău.

Drumurile comerciale din zona de Sud a județului Covasna erau completate de un număr de poteci și drumuri secundare, ce vor deveni oficiale doar când vor avea amplasate pe traseul lor puncte de vamă și control.

Trecătoarea/*Drumul Buzăului* a constituit o cale de legătură cu românii de peste Carpați, documentată prin faptul că în anul 1476, Vlad Țepeș, domnul Țării Românești, adresa “județului și pârgarilor și tuturor prietenilor” săi din Brașov și Țara Bârsei o scrisoare prin care arată că a deschis drumurile spre Muntenia “și pe la Rucăr, și pe la Teleajen, și pe Buzău”, îndemnându-i să umble “slobozi pe unde vă place” .

În anul 1542 Petru Rareș, domnitorul Moldovei, pătrunde prin pasul Buzăului în Țara Bârsei pentru a cucerî cetățile sale din Ardeal iar locuitorii zonei oferă domnului moldovean suma de 1 500 de florini “ca să nu facă pagubă”. În octombrie 1599, Mihai Viteazul va trece prin pasul Buzăului, păstrându-se vie în amintirea locuitorilor locul de popas al armatei sale- denumit “Dealul Taberei”. Sporirea funcțiilor comerciale și militare ale drumului de pe valea Buzăului și perioada istorică de după pacea de la Karlowitz din 1699, au influențat pozitiv dezvoltarea așezărilor umane din depresiunea Buzăului Ardelean, a satului Sita Buzaului sau a orașului Întorsura Buzăului.

În conformitate cu *Legea 422/18 iulie 2001, republicată, privind protejarea monumentelor istorice, cu completările ulterioare*, în cadrul Listei Monumentelor Istorice(LMI 2015)pentru județul Covasna sunt înscrise un număr mare de obiective -**594** , grupate structural pe 4 categorii: la **Categoria I (Monumente de arheologie)**- **141 obiective**, la **Categoria II (Monumente de arhitectură)**- **436 de obiective**, monumente și ansambluri de arhitectură, la **Categoria III (Monumente de folos public)** **8 obiective monumente** și la **Categoria IV (Monumente memoriale și funerare)** **9 obiective - monumente**.

Municipiul Sf. Gheorghe cu 76 de obiective înscrise în LMI 2015 și Tg.Secuiesc cu 39 de obiective înscrise în LMI 2015 sunt din acest punct de vedere localitățile urbane ce reprezintă un interes cultural major, atât datorită numărului de monumente clasate, cât și datorită activităților

culturale ce se desfășoară în instituțiile culturale existente și potențialului istoric încă nevalorificat, ce poate contribui la dezvoltarea unor programe culturale la nivel local .

O mențiune specială trebuie făcută pentru câteva din localitățile rurale, cu însemnate valori arheologice și de patrimoniu construit(monumente și ansambluri de arhitectură), categoriile valorice I și II fiind cel mai bine reprezentate în comunele *Cernat, Borosneu Mare, Ozun*.

Asocierea valorilor culturale, naturale și turistice se regăsește într-o rută cultural -turistică dezvoltată pe plan regional de către Consiliul Județean Covasna și Consiliile Județene Harghita și Mureș - „Ținutul conacelor” în care se regăsesc 160 de conace, din județul Covasna fiind incluse până în prezent *Conacele Koreh-Denes și Zatyi(sat Bicfalău, com. Ozun), conacul Nagy (sat Coșeni, mun.Sf.Gheorghe)conac Benke(sat Moacșa)Conac Gáál(sat Dalnic), castel Kalnoky(Micloșoara)castel Daniel (Vârghiș)*.

O mențiune specială trebuie făcută pentru conacele/curiile sau casele cu tipologie de curie și casele tradiționale din satul *Bicfalău(com. Ozun)* care necesită să fie incluse în aceste trasee, în același timp cu includerea lor în cadrul LMI: conace/curii- Str.Nagy: nr.16 (*Páll-Gergely*), nr.21 (*Bikfalvi*), nr.36 (*Fejes-Jancsó*)+granar+poarta, nr.57 (*Török*)+poartaStr.Postei: nr.150(*Kóman*)+grânar+poartă Str.Templom: nr.173 (*Páll-Parohia reformata*), nr.203 (*Zsigmond*)+poarta, nr.209 (*Zátyi*)Str.Gát:nr.212 (*Simonyi*), nr.222 (*Böjte-Cseke*), nr.224 (*Fejes-Abrahám*)+poarta și case cu tipologi de conac/curie, case tradiționale - Str.Nagy: nr. 28 (+gosp+poartă), nr. 46(*Harkó*), nr.47 (*Zoltany*), nr.49, nr.60, nr.67 (+gosp), nr.69, Str.Gát: nr.227 (*Molnar*)+gosp, nr.228, nr.229 (*Pál József*), nr.238; Gospodărie: nr.237, Str.Poștei: nr.146 Str.Rövid:nr.194, Str.Résalja: nr.268 (“casa învățătorului”)¹⁵

“*Drumul apelor minerale*”, include împreună cu județul Harghita numeroase localități ce s-au dezvoltat punând în valoare această resursă naturală coroborat cu valorile arhitecturale specifice - *comunele Bixad, Belin, Malnaș-Băi, Vâlcele,Bodoc, Șugaș-Băi,Mărtănuș, orașul Baraolt sau Balvanyos ,Bățanii Mari, Olteni , Peteni, Valea Zălanului*, localități care au și patrimoniul reprezentat de băile tradiționale secuiești.

Un alt tip de drumuri istorice, mai puțin cunoscute decât cele ce porneau din Mărginimea Sibiului sau din Tara Bârsei sunt *drumurile transumanței mocanilor din zona Brețcu -Voinești*. Mocanii din Brețcu și cei din Voinești iernau în toate zonele țării, deplasările lor localizând: Jimbolia, Rubănești (Oltenia), zona lașilor, Dorohoiu, Botoșanilor sau Târgului Frumos, Moldova de Sud, Balta Brăilei și Bărăganul, dar și Dobrogea și chiar Delta Dunării. Alte regiuni erau Podișul Transilvaniei, Târnavele, zone oarecum mai apropiate, dar și regiuni mult mai îndepărtate ca Basarabia și chiar Crimea. Se înregistrează o permanentizare a locurilor de iernat, mocanii revenind anual în același loc , între ei și acesta realizându-se adevărate legături ; mulți se stabileau în aceste locuri definitiv, ce de exemplu la Podul Iloaiei- Iași, Însurăței - Brăila, Măcin - Dobrogea de Nord, Garoafa - Focșani sau Cobadin - Dobrogea de Sud.¹⁶

La 30 martie 2022,10 țări europene, printre care se află și România, au depus la UNESCO dosarul multinațional *Transhumanța, strămutarea sezonieră a turmelor* pentru a fi înscris în Lista Reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității din Albania, Andorra, Austria, Croația, Franța, Grecia, Italia, Luxemburg și România. Această nominalizare este extensia elementului *Transhumanța, strămutarea sezonieră a turmelor de-a lungul traseelor migratoare în zona mediteraneană și în Alpi*, înscris în anul 2019 în Lista Reprezentativă a Patrimoniului cultural imaterial al umanității de către Austria, Grecia și Italia.

¹⁵ S.C.URBAN TEAM srl -PUG Comuna Ozun, 2018- Studiu istoric general.

¹⁶ Șoancă N. -Aspecte privind păstoritul transumanț practicat în zona Brețcu- Voinești, Covasna, ANGVSTIA,1,1996, p.259-263

2.2.2. Monumente și ansambluri de arhitectură

În conformitate cu *Legea 5/6 martie 2000 privind aprobarea PATN - Secțiunea III - Zone protejate - Anexa III*, Capitolul I - Valori de patrimoniu cultural de interes național (monumente istorice de valoare națională excepțională)

1. Monumente și ansambluri de arhitectură

În județul Covasna sunt înscrise 4 obiective ce aparțin patrimoniului arhitectural la pct. a)Cetăți și pct .k) Biserici și ansambluri mănăstirești :

- pct. a19) Cetatea Balvanyos, *comuna Turia, sat Turia*;
- pct. k52) Ruinele bisericii și vestigile complexului medieval , *comuna Brăduț, sat Filia*;
- pct. k53) Biserica Reformată, *municipiul Sf. Gheorghe, sat Chilieni Tisău*;
- pct. k54) Biserica romano-catolică, *comuna Ghelința, sat Ghelința*

Desi în cadrul LMI 2015 în decursul timpului au fost înscrise numeroase monumente și ansambluri la categoria valorică A - 204 de obiective fiind înscrise în prezent în LMI 2015 - în cadrul Secțiunii III nu sunt incluse obiective reprezentative la pct.d)- Castele, conace, palate; pct.f)Clădiri civile urbane ; pct.g) Ansambluri urbane; pct.l) Arhitectură industrială; pct.m) Monumente de arhitectură populară ;pct.n) Ansambluri tradiționale rurale.

2. Monumente și situri arheologice

La acest capitol sunt încadrate doar 2 obiective , înscrise la pct .e):

- pct. e)11.Fortificație dacică cu ziduri de piatră (punctul Verele), *comuna Sânzieni, sat Cașinu Nou*
- pct. e)12.Fortificație dacică cu 3 terase împrejmuite cu ziduri de piatră (punct Valea Zânelor- Dealul Florilor), *oraș Covasna*

Desi în cadrul LMI 2015 în decursul timpului au fost înscrise numeroase monumente și ansambluri la categoria valorică A - 97 de obiective la pct.2 - Monumente și situri arheologice sunt încadrate doar 2 obiective, în cadrul unei singure categorii structurale.

În cadrul Repertoriului Arheologic Național(RAN) județul Covasna are înscrise un număr de 506 obiective (Conf. Anexă- harta județului Covasna)¹⁷

La Capitolul II - Unități Administrativ Teritoriale cu concentrație foarte mare a valorilor culturale de interes național, județul Covasna are înscrise 8 UAT-uri - municipiul Sf. Gheorghe, orașele Covasna și Tg. Secuiesc și comunele Brăduț, Ghelința, Iliei, Sânzieni, Turia. Din analiza valorilor existente, față de ceea ce este cuprins în legea mai sus menționată, se poate constata că județul Covasna are un patrimoniu arheologic și arhitectural de valoare, cu un număr mult mai mare de obiective de patrimoniu care poate fi inclus în cadrul PATN - Secțiunea III, Zone protejate și care în consecință nu beneficiază de recunoaștere și de o punere în valoare priorită, precum și un număr de UAT-uri cu o densitate mare de valori de patrimoniu ce vor trebui reconsiderate.

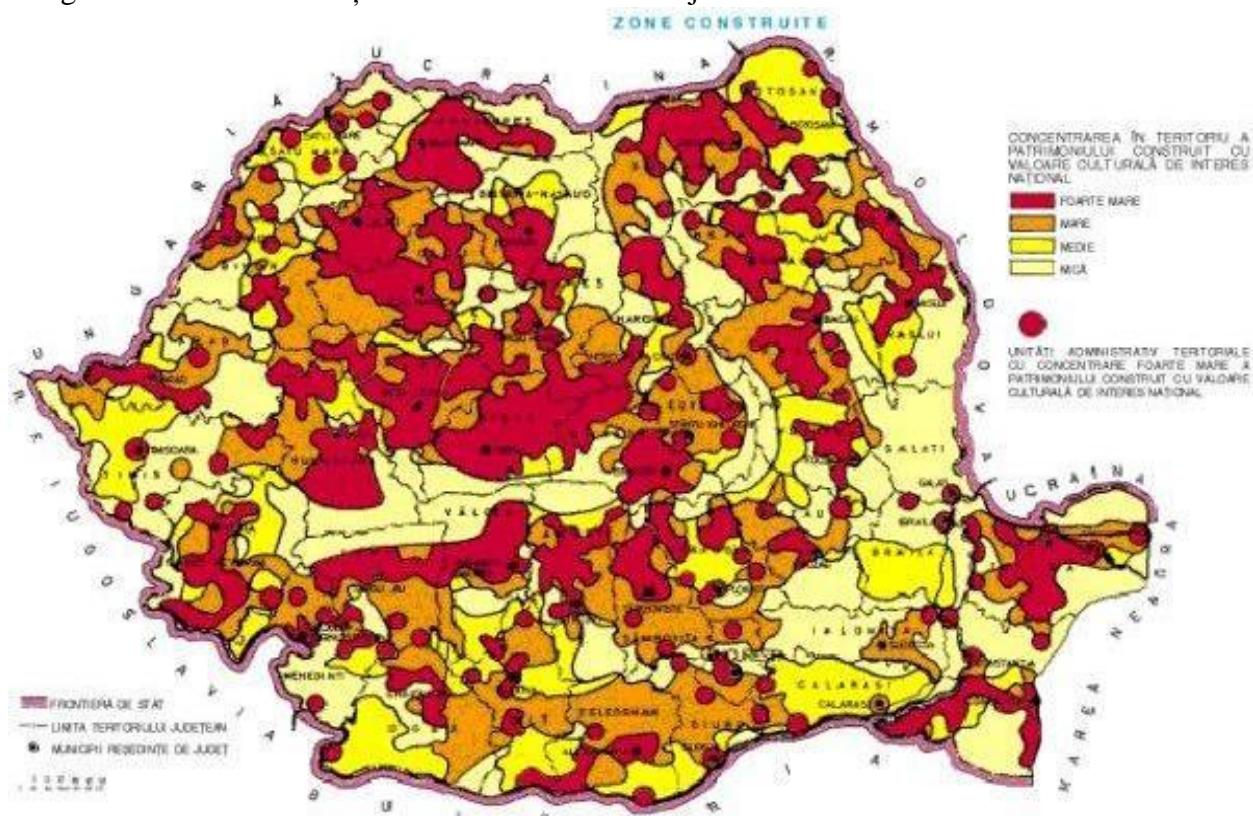
Astfel trebuie menționate din punct de vedere al valorilor de arhitectură, următoarele UAT-uri:

- *UAT Cernat* are un număr de 17 monumente de arhitectură (categoria valorică A) + 18 monumente de arhitectură (categoria valorică B), la care se adaugă 11 monumente de arheologie (10 categoria valorică A, 1 categoria valorică B);

¹⁷ ran.cimec.ro ;map.cimec.ro/mapserver

- *UAT Vârghiș* are un număr de 6 monumente de arhitectură (categoria valorică A) + 26 monumente de arhitectură (categoria valorică B);
- *UAT Ozun* are un număr de 11 monumente de arhitectura (categoria valorica A) + 10 monumente de arhitectura (categoria valorica B);
- *UAT Valea Crișului* are un număr de 11 monumente de arhitectură (categoria valorică A) +1 monumente de arhitectură (categoria valorică B)
- *UAT Bățani* are un număr de 6 monumente de arhitectură(categoria valorică A)+ 4 monumente de arhitectură (categoria valorică B)
- *UAT Baraolt* are un număr de 8 monumente de arhitectură (categoria valorica A)+ 5 monumente de arhitectură (categoria valorică B);
- *UAT Dalnic, UAT Aita Mare* au un număr de 3 monumente de arhitectură (categoria valorica A) +9 monumente de arhitectură (categoria valorica B).
- *UAT Valea Crișului* are un număr de 11 monumente de arhitectură(categoria valorică A)+ 1 monument de arhitectură (categoria valorică B)
- *UAT Bățani* are un număr de 6 monumente de arhitectură(categoria valorică A)+ 4 monumente de arhitectură (categoria valorică B)

Figura 40 – PATN – Secțiunea a III-a – Zone Protejate

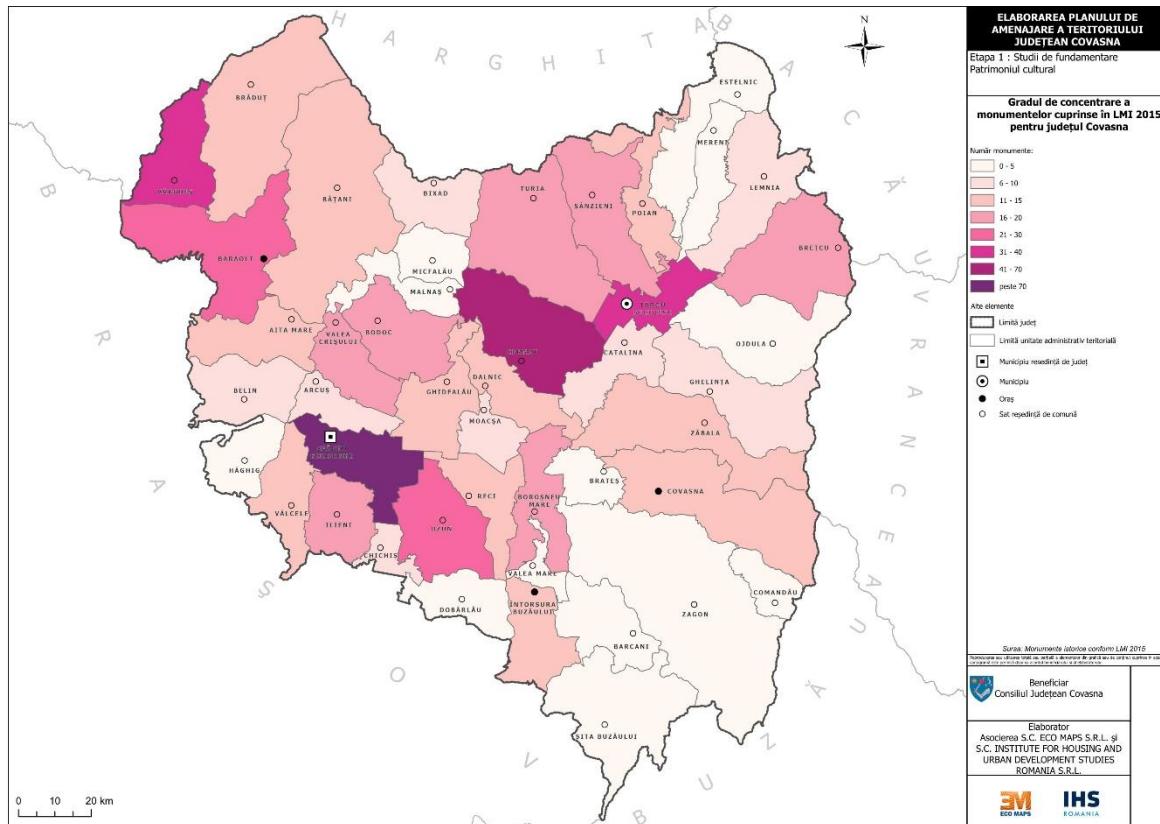
Sursa: Legea 5 /06-03-2000 Anexa IV

Din punctul de vedere al valorilor de arheologie, *UAT Sf. Gheorghe* are un număr de 18 obiective la Categoria I - monumente de arheologie (situri cu de monumente aferente acestor situri), urmată de *UAT Boroșneu Mare* cu un număr de 15 obiective (situri și monumente), *UAT Baraolt* cu 13 obiective(situri și monumente), *UAT Cernat* cu 11 obiective (situri și monumente).

Secțiunea de față face această trecere în revistă a UAT-urilor cu numărul cel mai important de valori de patrimoniu, pentru a recomanda ca în cadrul Planurilor Urbanistice

Generale, în momentul elaborării, sau al actualizării acestora, pe baza analizelor din studiile de fundamentare realizate la nivel de U.A.T. să se reflecte măsurile de protecție și punere în valoare pentru toate obiectivele cuprinse în LMI 2015 și pentru cele ce vor fi propuse spre clasare în urma cercetărilor și analizei datelor din teren.

Figura 41 – Gradul de concentrare a monumentelor cuprinse în LMI 2025

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

A. Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015

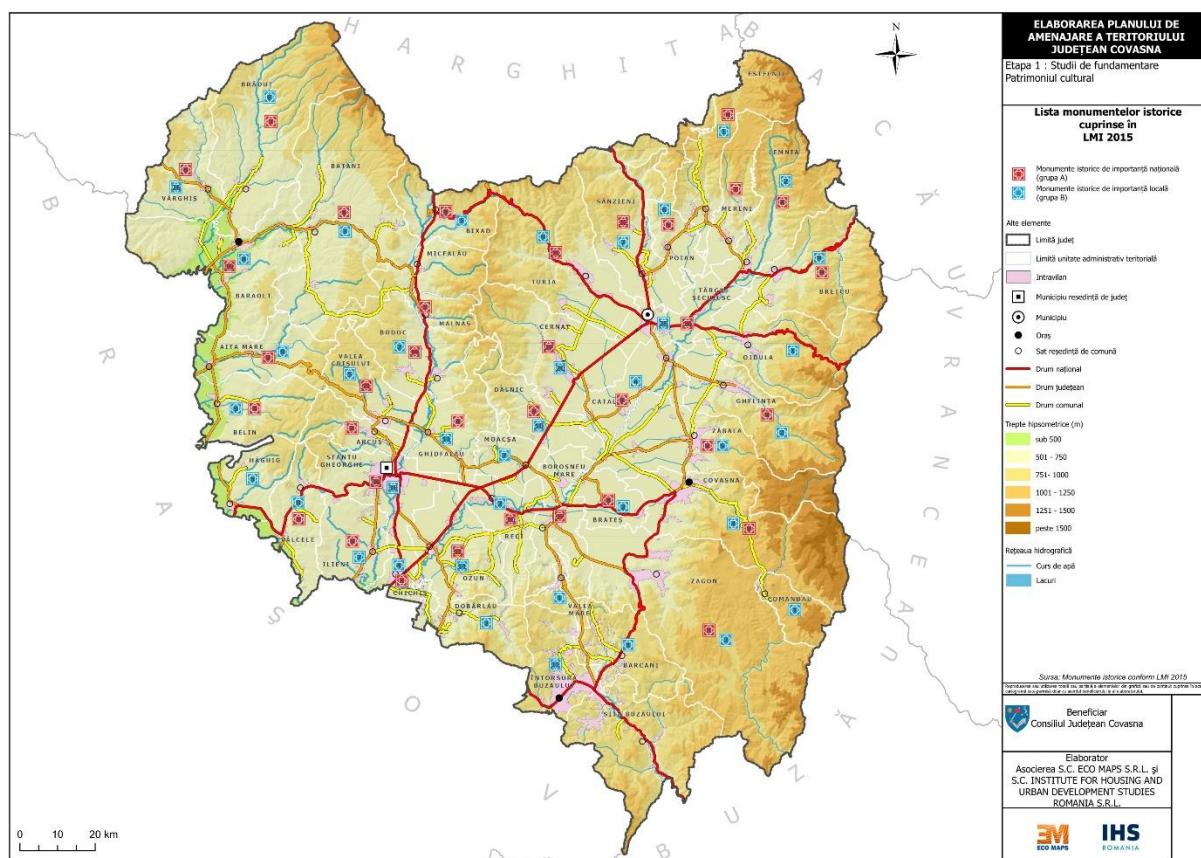
Capitolele tematice mari, în care sunt grupate categoriile de monumente aflate pe teritoriul județului Covasna, sunt următoarele (conf. Anexe I, II, III: *Monumente de arheologie (I), Monumente de arhitectură (II), Monumente de for public, Memoriale (III, IV)*).

Monumente de arheologie (I): Sit (cat.A -25; cat.B -13); Așezare/așezare fortificată /fortificație(cat.A -58; cat B-24); Necropolă (cat.A -1; cat.B -3); (cat A-0, cat B-1), Ruine(cat A-1 , cat B-1); Cetate (cat A-5;cat B-0); Castru, therme, canabae,castellum, ateliere (cat A-6; cat B- 2); Morminte (cat A -1;cat B -1)

Monumente de arhitectură (II): Biserici/ans. clădiri cult (cat.A-133, cat.B-66);Cetăți(cat. A-3, cat B-0);Case urbane(cat .A -3 , cat B-40); Conace, castele,palate (cat.A - 40, cat.B-46)); Clădiri publice(cat. A-7, cat.B- 20); Clădiri industriale/agricole (cat. A- 5, cat. B-9); Ansambluri urbane/centre istorice (cat A -1, cat B- 4); Case /gospodarii rurale (cat A -10,cat B -48); Parcuri (cat A - 2,cat B -1);Pod (cat A-0;cat B-1)

Monumente de for public, memoriale și funerare (III, IV): Busturi/statui (cat. A-0, cat. B-6); Monumente (cat A-0; at B - 2);Cimitir/cruci (cat A-0, cat B- 4), Cruci piatră (cat. A-0, cat. B- 2), Coloane piatră (cat. A- 0, cat. B-2) ;Capelă(cat A-0; cat B - 1)

Figura 42 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

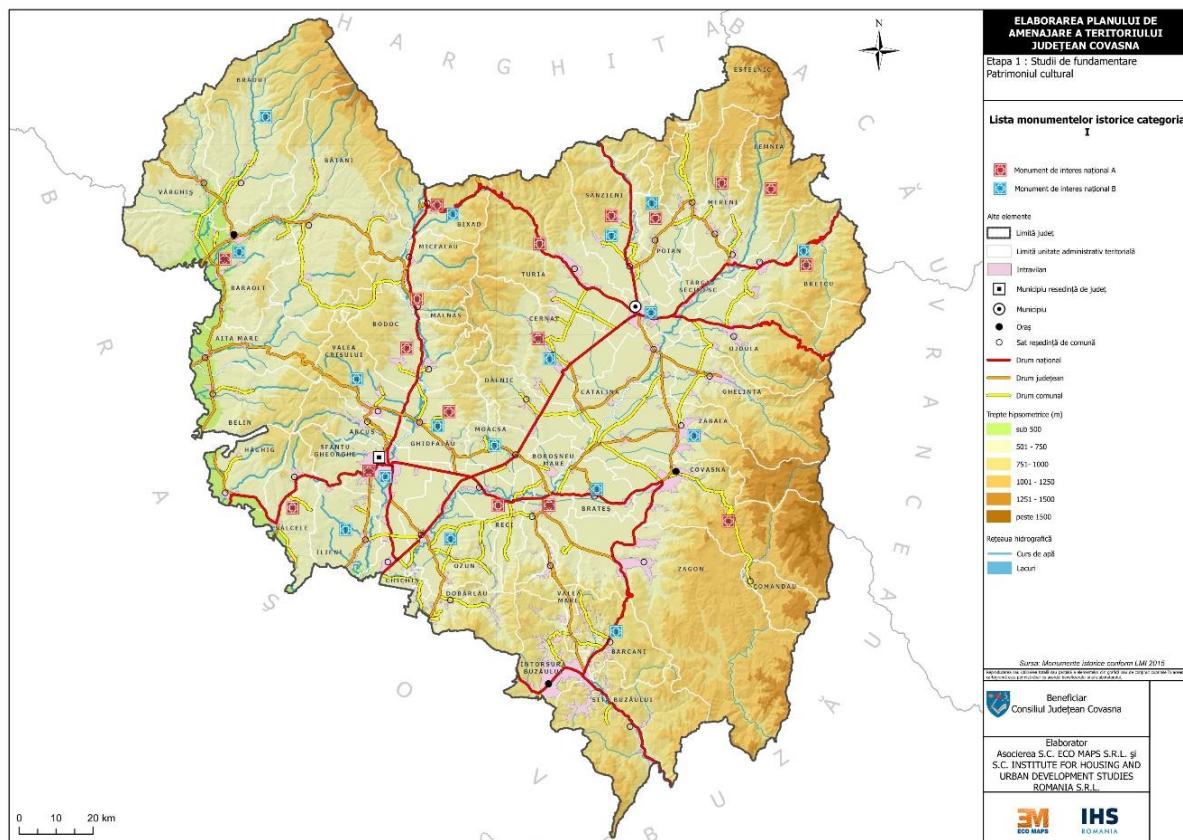
Tabel 4 – Lista patrimoniului construit conform LMI 2015

Nr. crt.	LOCALITATI	ARHEOLOGIE (I)		ARHITECTURA (II)		FOR PUBLIC (III)		MEMORIAL/FUNERAR (IV)	
		A	B	A	B	A	B	A	B
	MUNICIPII								
1.	SF. GHEORGHE	11	7	27	26	0	5	1	0
2.	TG. SECUIESC	0	3	14	22	0	0	0	0
	ORAŞE								
3.	BARAOLT	11	2	8	5	0	1	0	0
4.	COVASNA	4	0	5	3	0	1	0	0
5.	INTORSURA BUZĂULUI	0	0	0	11	0	0	0	0
	COMUNE								
6.	AITA MARE	0	0	3	9	0	0	0	0
7.	ARCUS	0	0	7	0	0	0	0	0
8.	BARCANI	0	1	0	0	0	0	0	0
9.	BELIN	0	0	4	5	0	0	0	0
10.	BIXAD	5	1	1	0	0	0	0	0
11.	BODOC	7	0	7	2	0	0	0	0
12.	BOROŞNEU MARE	15	0	2	0	0	0	0	0
13.	BRATEŞ	0	1	3	1	0	0	0	0
14.	BRETCU	8	1	1	8	0	0	0	0
15.	BRADUT	0	3	7	3	0	0	0	0
16.	BAȚANI	0	0	6	4	0	0	0	0
17.	CATALINA	0	0	5	4	0	0	0	0
18.	CERNAT	10	1	17	18	0	0	0	1
19.	CHICHİŞ	0	0	4	4	0	0	0	0
20.	COMANDAU	0	0	0	1	0	0	0	0
21.	DALNIC	0	0	3	9	0	1	0	0
22.	DOBARLAU	0	0	0	2	0	0	0	0
23.	ESTELNIC	0	0	4	1	0	0	0	0
24.	GHELINTA	0	0	3	2	0	0	1	0
25.	GHIDFALAU	1	8	3	3	0	0	0	0
26.	HĂGHIG	0	0	0	3	0	0	0	2
27.	ILIENI	0	1	9	6	0	0	0	0
28.	LEMNIA	1	0	3	2	0	0	0	0
29.	MALNAŞ	2	0	0	0	0	0	0	0
30.	MERENI	1	0	0	0	0	0	0	0
31.	MICFALAU	0	0	0	0	0	0	0	0
32.	MOACSA	0	5	0	2	0	0	0	0
33.	OJDULA	0	0	0	1	0	0	0	0
34.	OZUN	0	1	11	10	0	0	0	0
35.	POIAN	5	1	0	5	0	0	0	0
36.	RECI	6	0	4	2	0	0	0	0
37.	SITA BUZĂULUI	0	0	0	0	0	0	0	0
38.	SANZIENI	3	1	8	6	0	0	1	0
39.	TURIA	3	0	7	7	0	0	1	2
40.	VALEA CRISULUI	0	4	11	1	0	0	0	0
41.	VALEA MARE	0	0	0	1	0	0	0	0
42.	VALCELE	4	0	1	9	0	0	0	0
43.	VÄRGHİŞ	0	0	6	26	0	0	0	0
44.	ZAGON	0	0	3	2	0	0	0	0
45.	ZABALA	0	3	8	2	0	0	0	0
	Total	97	44	204	235	0	8	4	5

Sursa: LMI, 2015

Categoria monumente de arheologie (I) este cel mai bine reprezentată de tipologia de *situri și de așezări/așezări fortificate* iar categoria monumentelor de arhitectură(II) de *edificiile de cult(biserici și biserici fortificate), conace, castele palate și de gospodăriile și casele din zona rurală(cu anexe și porți).*

Figura 43 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat I

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

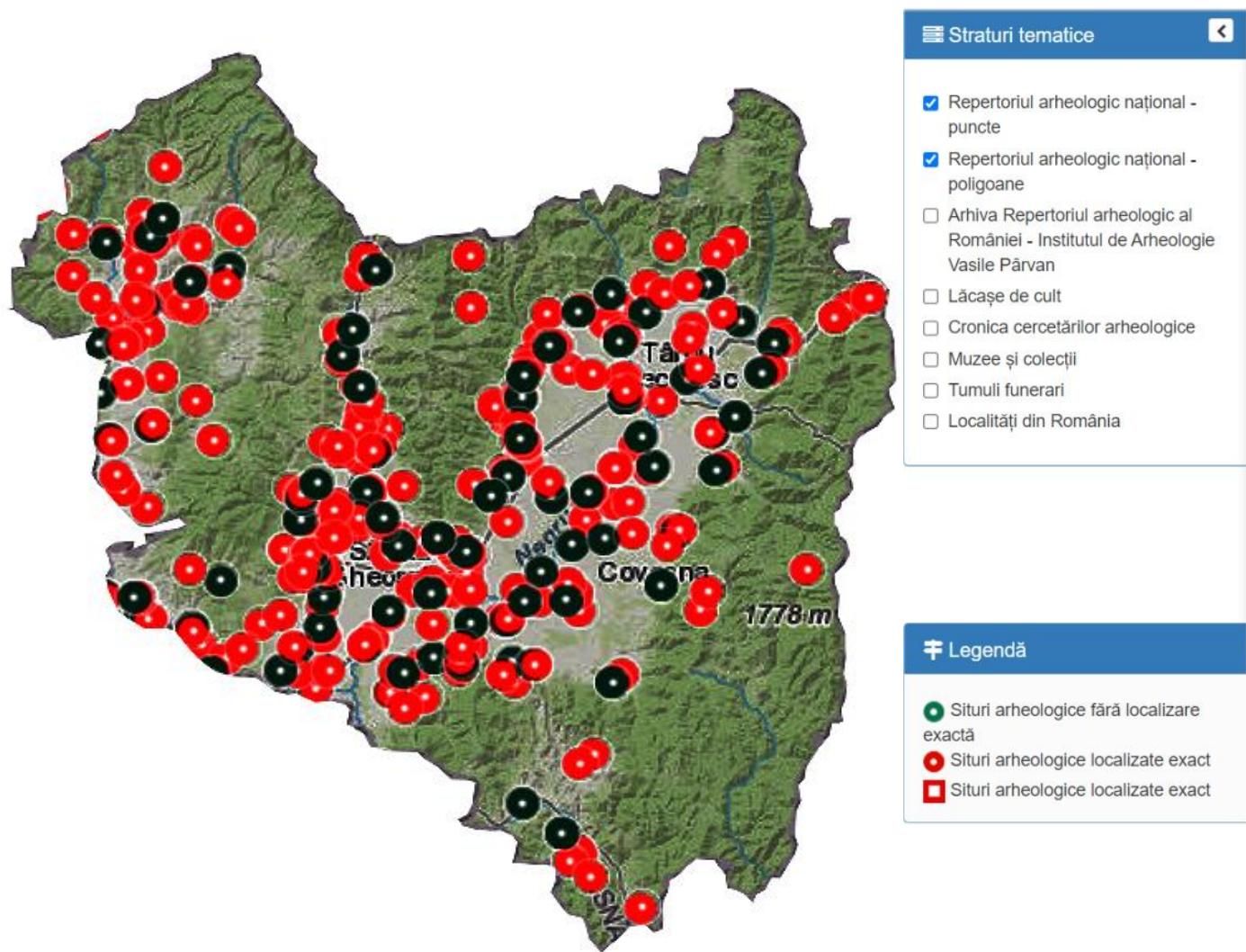
Patrimoniul arheologic este important din perspectiva amenajării teritoriului județului, având în vedere restricțiile impuse de legislația privind protejarea patrimoniului arheologic¹⁸. Repertoriul Arheologic Național fundamentează harta zonelor cu patrimoniu arheologic reperat, în care se poate determina zona cu cea mai mare densitate de descoperiri arheologice, în vederea punerii în valoare a acestora.

Anexa 1 prezintă patrimoniul arheologic inclusiv obiectivele cuprinse în LMI 2015-jud. Covasna cu acele situri cuprinse în RAN/2022, sursa: <http://ran.cimec.ro/sel.asp>

Hărțile prezentate în continuare sunt indicative, pozițiile exacte ale obiectivelor fiind indicate pe pagina: <https://map.cimec.ro/Mapserver/#>.

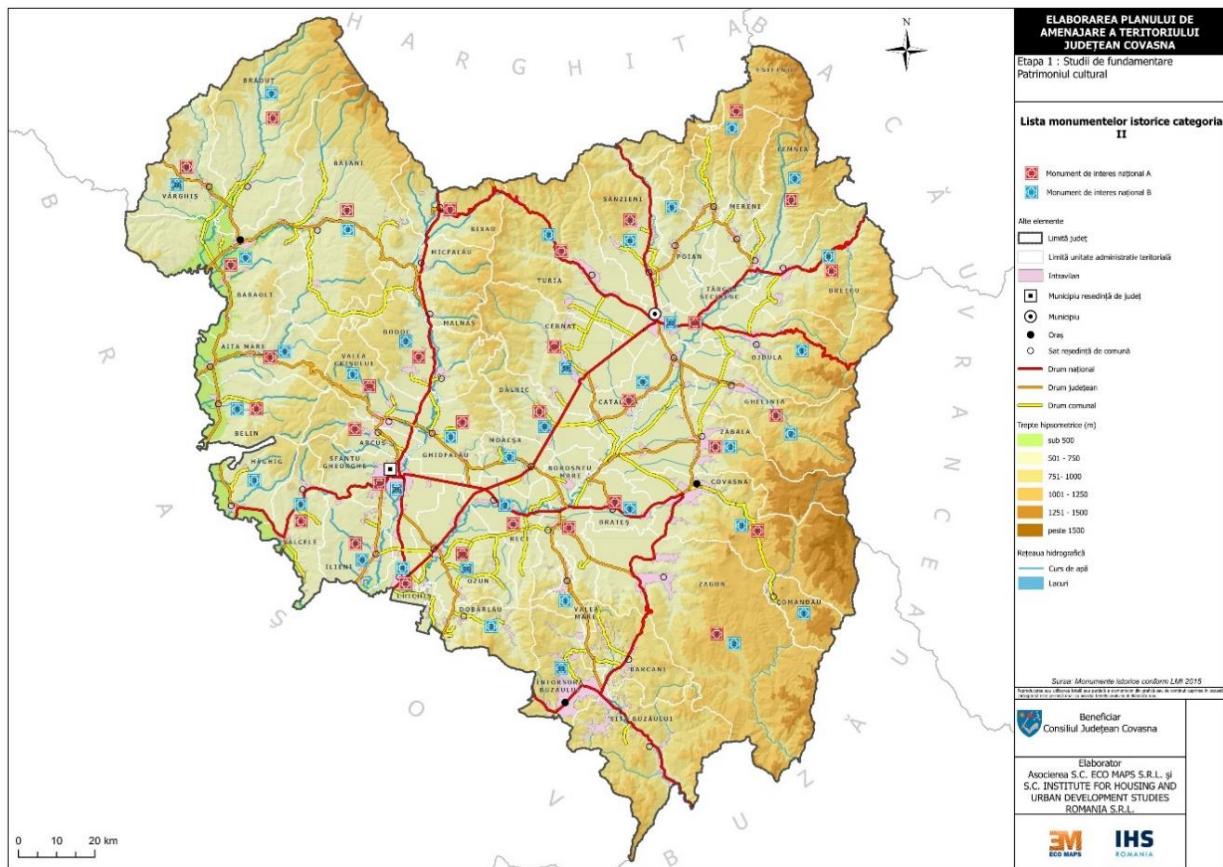
¹⁸ - Ordonanța Guvernului nr. 43/2000 republicată privind protejarea patrimoniului arheologic.

Figura 44 – Harta siturilor arheologice din Județul Covasna

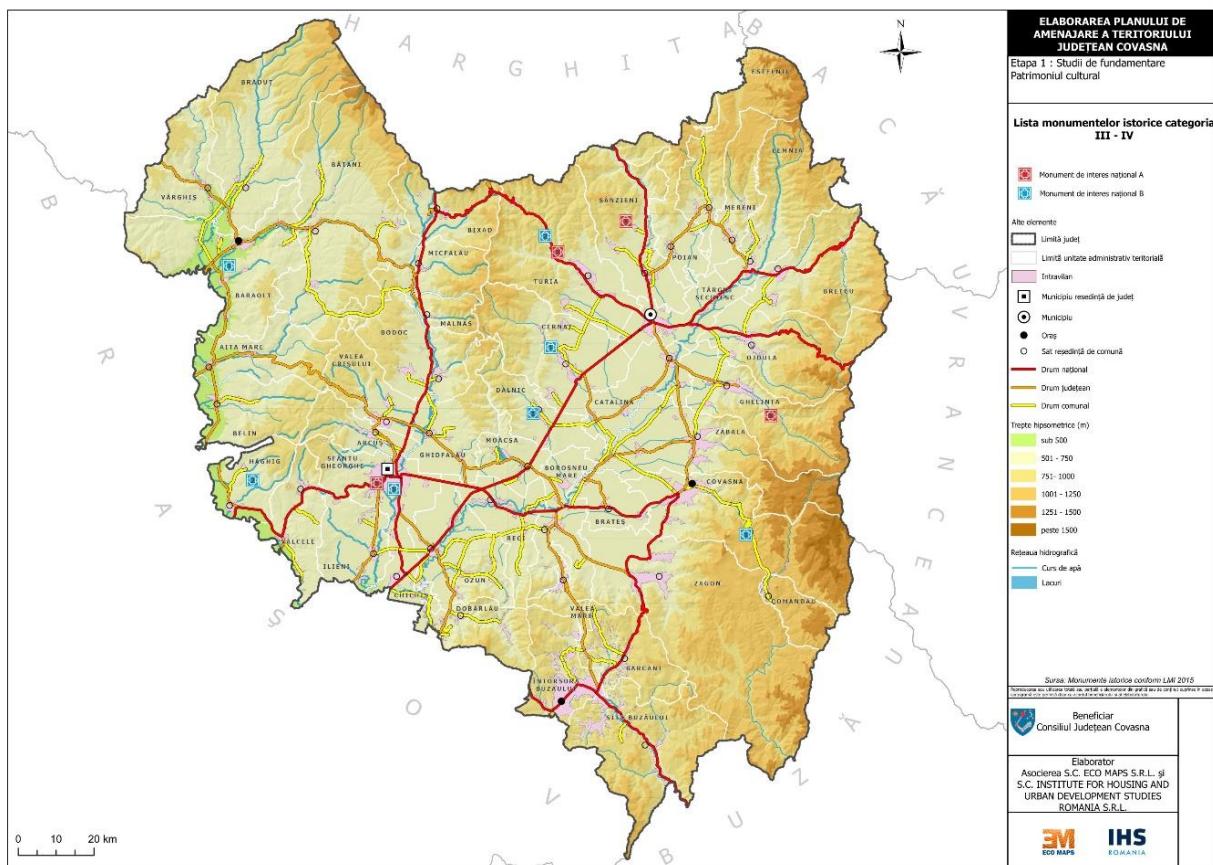
Sursa: map.cimec.ro

Figura 45 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat II

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

Figura 46 – Distribuția spațială a monumentelor cuprinse în LMI 2015, cat III-IV

Sursa: Planșă proprie după LMI 2015

B. Patrimoniul în pericol

În cadrul județului se regăsesc anumite obiective de patrimoniu construit care din punct de vedere structural sau arhitectural necesită măsuri de punere în siguranță și de restaurare, datorită daunelor provocate de mediu sau de factorul uman. Deasemenea scăderea numărului de membri ai unor comunități sau îmbătrânirea populației din unele zone nu poate susține programe de reabilitare sau restaurare necesare pentru acest tip de patrimoniu.

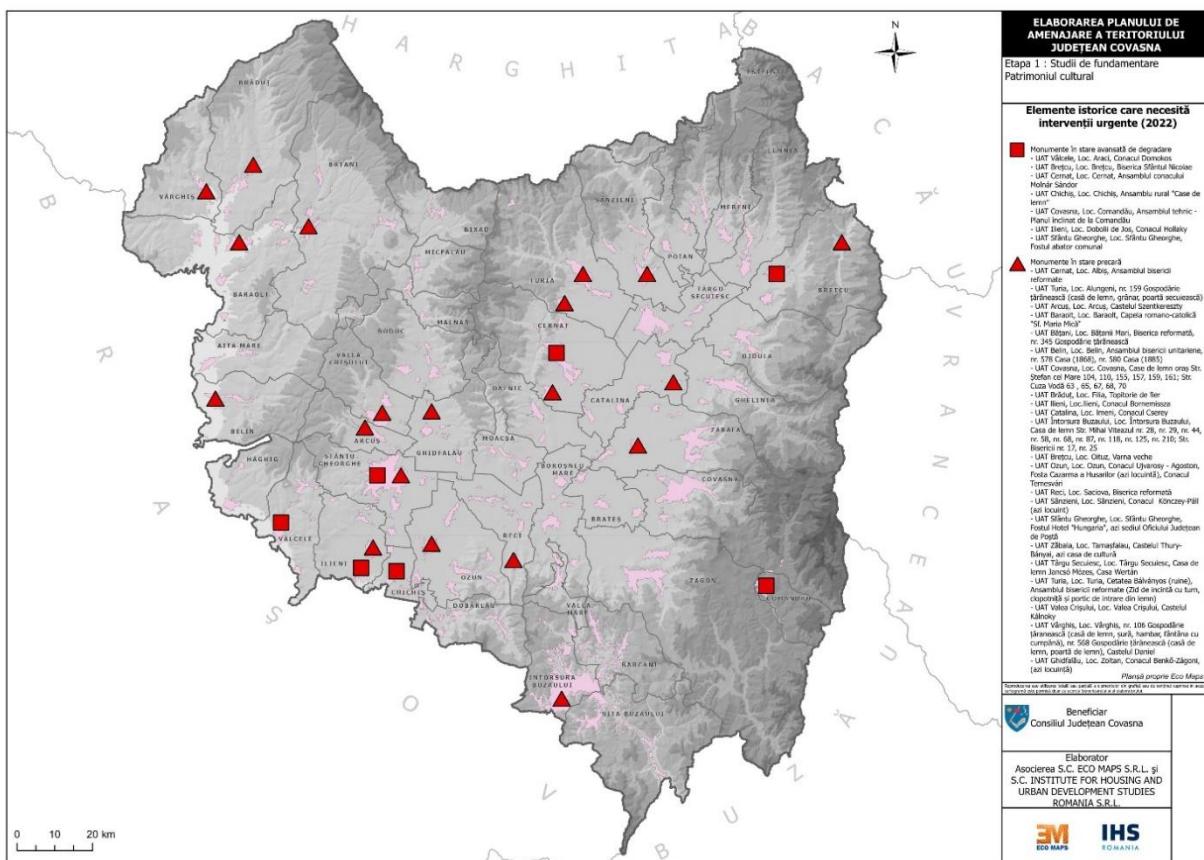
În conformitate cu lista MONUMENTELOR ISTORICE CARE NECESITĂ INTERVENTII URGENTE¹⁹(2022) realizată de Direcția Județeană de Cultura Covasna, acesta se află în următoarele localități :

- **Albiș**, Ansamblul bisericii reformate, Cod LMI 2015: CV-II-a-A-13121
- **Alungeni**, nr. 159, Gospodărie țărănească (casa de lemn, grânar, poarta secuiească), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13123.
- **Araci**, Conacul Domokos, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13126.
- **Arcuș**, Castelul Szentkereszty, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13128.01
- **Baraolt**, Capela romano-catolică "Sf. Maria Mica" Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13130.
- **Bătanii Mari**, *Biserica reformată*, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13134.
- **Bătanii Mari**, nr. 345, Gospodărie țărănească, Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13135
- **Belin**, Ansamblul bisericii unitariene, Cod LMI 2015: CV-JI-a-A-13140.
- **Belin**, nr. 578, Casa (1868), Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13143
- **Belin**, nr. 580, Casa (1885), Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13144.
- **Brețcu**, *Biserica Sf Nicolae*, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13157.
- **Cernat**, Ansamblul conacului Molnar Sandor, Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13177
- **Chichiș**, Ansamblu rural "Case de lemn" (în jurul bisericii unitariene, casele nr. 59, 60, 63, 65, 66, 67.), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13187
- **Covasna**, Case de lemn oraș (Str. Stefan eel Mare 104, 110, 155, 157, 159, 161; Str. Cuza Voda 63, 65, 67, 68, 70), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13196.
- **Covasna-Comandau**, Ansamblul tehnic -Planul Inclinat de la Comandau, Cod LMI 2015: CVII-m-A-13195.
- **Dobolii de Jos**, Conacul Hollaky, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13208.
- **Filia**, Topitorie de fier, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13216
- **Ilieni**, Conacul Bornemissza, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13226.
- **Imeni**, Conacul Cserey, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13230.01.
- **Întorsura Buzaului**, Casa de lemn, Str. Mihai Viteazul nr. 28, nr. 29, nr. 44, nr. 58, nr. 68, nr. 87, nr. 118, nr. 125, nr. 210; Str. Bisericii nr. 17, nr. 25.
- **Oituz**, Varna veche, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-2030.
- **Ozun**, Conacul Ujvarosy -Agoston, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13248
- **Ozun**, Fosta Cazarma a Husarilor, azi locuinta, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13247.
- **Ozun**, Conacul Temesvari, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13249.
- **Saciova**, *Biserica reformată*, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13261.
- **Sânzieni**, Conacul Konczey, azi locuinta, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13269.

¹⁹ Pozițiile prezentate cu *litere italice* au documentații tehnice de interventii/reabilitare avizate.

- **Sfântu Gheorghe**, Fostul Hotel "Hungaria", azi sediul Oficiului Județean de Poșta, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13089
- **Sfântu Gheorghe**, Fostul abator comunal, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-21105
- **Tamașfalau**, Castelul Thury-Banyai, azi casa de cultură, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13272.
- **Târgu Secuiesc**, Casa de lemn Jancso Mozes, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13279.
- **Târgu Secuiesc**, Casa Weltan, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13285.
- **Turia**, Cetatea Balvanyos (ruine), Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13297.
- **Turia**, Ansamblul bisericii refondate (Zid de incinta cu turn clopotniță și portic de intrare din lemn), Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13300.
- **Valea Crișului**, Castelul Kalnoky, Cod LMI 2015: CV-II-m-A-13305.
- **Vârghiș**, nr. 106, Gospodărie țărănească (casa de lemn, șura, hambar, fântâna cu cumpănă), Cod LMI 2015: CV-II-a-B-13315.
- **Vârghiș**, nr. 568, Gospodărie țărănească (casa de lemn, poarta de lemn), Cod LMI 2015: CV-II-aB-13323.
- **Vârghiș**, Castelul Daniel, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13316.
- **Zoltan**, Conacul Benko-Zagoni, azi locuința, Cod LMI 2015: CV-II-m-B-13335.

Figura 47 – Monumente care solicită intervenții

Sursa: Planșă proprie

C. Patrimoniul mobil

“Patrimoniul cultural național cuprinde ansamblul bunurilor identificate ca atare, indiferent de regimul de proprietate asupra acestora, care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor aflate în continuă evoluție; cuprinde toate elementele rezultate din interacțiunea, de-a lungul timpului, între factorii umani și cei naturali”.

Patrimoniul cultural național mobil este definit ca alcătuit din bunuri cu valoare istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literală, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică și epigrafică, reprezentând mărturii materiale ale evoluției mediului natural și ale relațiilor omului cu acesta, ale potențialului creator uman și ale contribuției românești, precum și a minorităților naționale la civilizația universală.

Format din obiecte de valoare ce aparțin unei multitudini de domenii - arheologie, etnografie, istorie, științele naturii, carte veche și manuscrise, arte plastice și arte decorative, medalistică, numismatică - mărturii ale modului de viață al diferitelor comunități umane și ale transformării mediului natural, din cele mai vechi timpuri până astăzi, patrimoniul mobil este reprezentativ pentru cunoștințele, credințele și valorile unei comunități, la un anumit moment în timp.

Instituirea unui regim de protecție implicit prin efectul legii (Legea 182/25 octombrie 2000) se aplică bunurilor culturale aflate în proprietatea statului sau a UAT-urilor, patrimoniul cultural mobil ce se împarte în 2 categorii - *categoria Tezaur* (bunuri culturale de valoare excepțională pentruumanitate) și *categoria Fond* (bunuri culturale de valoare deosebită pentru România).

Această categorie de patrimoniu se regăsește în muzee, colecții, biblioteci sau arhive, Județul Covasna având înregistrate ca **bunuri culturale clasate în Patrimoniul Cultural Național Mobil** un număr de **2268 bunuri - 741 la Categoria tezaur și 1527 la Categoria fond**.²⁰

Patrimoniul muzeal este alcătuit din totalitatea bunurilor, a drepturilor și obligațiilor cu caracter patrimonial ale muzeului sau, după caz, ale colecțiilor publice, asupra unor bunuri aflate în proprietate publică și/sau privată²¹, iar protejarea acestui patrimoniul cultural mobil este prevăzută într-un cadru legislativ specific.²²

Cele mai reprezentative Instituții culturale ce dețin bunuri culturale de valoare națională sunt **Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni**, **Muzeul Național Secuiesc** (din municipiul Sf. Gheorghe), **Muzeul de istorie a breslelor** (Tg. Secuiesc) dar se regăsesc și **în colecțiile Bisericilor reformate din Moacșa, Chilieni, Coșeni, Dobolii de Jos** și alții.

Alături de aceste două mari instituții de cultură, atât în zona urbană, cât și în cea rurală, se regăsesc muzee și colecții, reprezentative pentru acele zone și comunitățile lor : **Sf. Gheorghe** (Casa cu Arcade, Expoziția cinegetică a Ținutului Secuiesc) **Tg. Secuiesc** (Casa Colecțiilor, Muzeul farmaceutic, Muzeul de păpuși) **Arcuș** (Muzeul satului), **Baraolt** (Muzeul Depresiunii Baraolt), **Bățanii Mici** (Casa memorială Benedek Elek), **Cernat** (Muzeul Haszmann Pal), **Micloșoara** (Muzeul vieții transilvane – Castelul Kalnoky), **Zăbala** (Muzeul Etnografic Ceangăiesc), **Zagon** (castelul Mikes- Szentkereszty), **Valea Zălanului** (Muzeul satului).

²⁰ Institutul National al Patrimoniului - Bunuri culturale mobile clasate în Patrimoniul Cultural Național, 2023

²¹ Legea muzeelor și colecțiilor 311/08.07.2003

²² Legea 105/07.04.2004 pentru modificarea Legii 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil.

Pentru muzeele/colecțiile locale, din mediul rural, este necesară respectarea tuturor condițiilor conforme cu Legea 311/2003 (Legea muzeelor și colecțiilor), în vederea asigurării condițiilor de expunere și păstrare a acestui patrimoniu local tradițional.

De asemenea, în cadrul patrimoniului mobil, mai poate fi încadrat *patrimoniul tehnic* reprezentat de materialul rulant al căii ferate cu ecartament mic- porțiunea din calea ferată forestieră Covasna Comandău - cu locomotiva cu abur și vagoane (astăzi cu funcțiune turistică).

Ca o concluzie despre aparteneța muzeelor și colecțiilor la rețelele muzeale:²³

- *Rețeaua națională a Muzeelor din România* este o rețea instituțională (formată din instituții publice și private cu activitate în domeniul muzeal), cu reprezentativitate națională, ce urmărește să sprijine și să dezvolte viața muzeelor, orientându-și activitățile a patrimoniului cultural mobil și imobil, turismului cultural și pregătirii profesionale în domeniu.

D. Patrimoniul imaterial

Prin patrimoniul cultural imaterial se înțeleg practicile, reprezentările, expresiile, cunoștințele, abilitățile - împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele și spațiile culturale asociate acestora -pe care comunitățile, grupurile și în unele cazuri, indivizii, le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural.²⁴

Acest patrimoniul cultural imaterial, transmis din generație în generație, este recreat în permanență de comunități și grupuri, în funcție de mediul lor, de interacțiunea cu natura și istoria lor, conferindu-le un sentiment de identitate și continuitate și contribuind astfel la promovarea respectului față de diversitatea culturală și creativitatea umană. Formele sub care se manifestă sunt tradițiile și expresiile orale, inclusiv limba ca vector al patrimoniului cultural imaterial, artele spectacolului, practici sociale, ritualuri și evenimente festive, cunoștințe și practici referitoare la natură și la univers, tehnici legate de meșteșuguri tradiționale.

Categoriile importante sunt *marca tradițională distinctivă* (cu impact în industria turismului) și *tezaurul uman viu* (reprezentanți ai comunităților locale ce stăpânesc și transmit cunoștințe tradiționale). La această ultimă categorie, Județul Covasna are desemnat un reprezentant în anul 2018 : Tibor Szöke (meșter dogar din satul Harale).

Prin proiectul “Meșteșuguri tradiționale în secuime-revitalizarea prin digitizare și promovare”, au fost organizate 3 ateliere la Tălișoara - fierărit, rotarit, tapițerie iar la Belin, atelier de împletit coșuri și de legat mături. Cioplitul în lemn este unul din meșteșugurile tradiționale din satul Cernat iar morăritul – la moara de apă din Bățanii Mici.

Domeniul evenimentelor culturale include festivaluri, bienale de artă plastică și de fotografie

²³ <http://ghidulmuzeelor.cimec.ro/sel.asp://muzee-rurale.cimec.ro>

²⁴ Convenția pentru salvagardarea patrimoniului imaterial, UNESCO, Paris 17 oct. 2003/M.O.09.01.2006

E. Infrastructura culturală²⁵

La nivelul județului această infrastructură, alcătuită din instituții publice precum muzee, colecții, case memoriale, biblioteci, centre culturale, teatre și cinematografe este dezvoltată preponderent în localitățile urbane, dar și în localități rurale.

Sălile de spectacole sunt săli de teatru și concert în număr de 5 (2020) incuzând Teatrul Tamasi Aron, Teatrul Andrei Mureșan, Teatrul de mișcare Studio M (din municipiul Sf. Gheorghe), Ansamblul de Dansuri Trei Scaune, Teatrul orășenesc Tg Secuiesc (ce funcționează în cadrul Casei de Cultură).

Salile de cinematograf sunt în număr de 2 - Cinematograful Arta - Sf. Gheorghe și Cinematograful Victoria - Covasna.

Bibliotecile au scăzut ca număr din anul 1990 (248) până la 2020 (133) principala scădere fiind la numărul bibliotecilor școlare. Spații culturale sunt de asemenea spațiile expoziționale, reprezentativ pentru arta contemporană fiind Spațiul expozițional de Artă contemporană Magma sau Galeriile de Artă din orașul Covasna.

F. Evenimente culturale

În tot cursul anului, atât în localitățile urbane cât și în cele rurale se desfășoară festivaluri, târguri sau zile ale orașelor și zile ale culturii. Exemple sunt Festivalul de Artă fotografică din Ținutul Secuiesc, Festivalul folcloric din Întorsura Buzăului, Nedeia mocănească Sântilia, Festivalul Deliciilor Dulci, Zilele orașelor și Zilele culturii Române și Zilele culturii Maghiare. În conformitate cu datele din Planul "Potsa" - Strategia integrată de dezvoltare a județului Covasna 2021-2030, consumul cultural din cadrul județului, se prezintă astfel:

Tabel 5 – Indicatori de consum cultural în județul Covasna

Activitatea culturală	De 2-3 ori pe săptămână	O dată pe săptămână	De 2-3 ori pe lună	O dată pe lună	De 2-3 ori pe an	O dată pe an	Niciodată	NS/NR
Teatru	1,72%	1,72%	7,37%	14,00%	33,17%	26,04%	15,72%	0,25%
Concerte	1,23%	2,46%	6,39%	10,81%	40,79%	24,57%	13,51%	0,25%
Galerii de artă	1,23%	1,47%	3,19%	7,13%	16,71%	30,96%	38,82%	0,49%
Muzeze	0,98%	2,21%	3,93%	5,41%	24,82%	36,86%	25,06%	0,74%
Bibliotecă	3,19%	5,16%	9,83%	12,78%	19,16%	21,62%	28,01%	0,25%
Librărie	2,70%	7,62%	14,00%	21,87%	26,04%	15,48%	12,04%	0,25%
Cinematograf	1,97%	3,69%	9,34%	13,02%	23,83%	22,11%	25,06%	0,98%
Evenimente organizate în cadrul casei de cultură	2,70%	3,69%	10,57%	13,27%	27,03%	23,34%	19,16%	0,25%
Alte activități culturale	11,06%	6,14%	7,13%	9,83%	13,27%	12,78%	35,14%	3,44%

²⁵ Infrastructura culturală cuprinde săli de spectacole, case de cultură, muzee, colecții și case memoriale, biblioteci

G. Peisaje culturale

Analiza peisajului județului Covasna se înscrie în conținutul Articolului 6 din "Convenția europeană a peisajului" adoptată la Florența la 20 octombrie 2000, ratificată prin Legea nr. 451 din 8 iulie 2002 și publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 536 din 23 iulie 2002. Conform Convenției europene a peisajului „*peisajul desemnează o parte de teritoriu percepuit ca atare de către populație, al cărui caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii factorilor naturali și/sau umani*”, peisajul participând într-o manieră importantă la interesul general în ceea ce privește domeniile: cultural, ecologic, de mediu și social, constituindu-se într-o resursă favorabilă pentru activitatea economică, la configurația peisajelor participând toate elementele teritoriale, de natură naturală și/sau antropică, din care rezultă o diversitate de suprafețe ce au unele trăsături comune dar și trăsături care le diferențiază. Se poate astfel deduce că **peisajul cultural** reprezintă o sub-categorie a peisajului definit de Convenția europeană a peisajului.

În funcție de predominanța unora sau altora dintre factorii determinanți, reflectată în fizionomia de ansamblu a peisajului, acestea pot fi considerate *peisaje naturale* (sau cvasinaturale, predominant naturale) sau *peisaje culturale* (sau antropizate, cu dominanță antropică).

Desigur că între peisajul natural și cel antropizat (sau puternic antropizat) există o varietate de situații intermediare, care, în plus, intră și în sfera interpretării, conform definiției prezentate anterior²⁶. Din punct de vedere al reglementărilor referitoare la monumentele istorice, conform „Normelor metodologice de clasare și inventariere a monumentelor istorice”, peisajul cultural se regăsește ca un sub-punct în cadrul Anexei- Fișa de clasare²⁷ și reprezintă în consecință doar o componentă a monumentelor și ansamblurilor istorice, nu o categorie în sine a patrimoniului construit.

Tipuri de peisaje culturale

În sensul Convenției europene a peisajului, termenii utilizați pot fi explicitați astfel:

- *politica peisajului* - o expresie prin care autoritățile publice competente desemnează principii generale, strategii și linii directoare care permit adoptarea de măsuri specifice care au ca scop protecția, managementul și amenajarea peisajului;
- *obiectivul de calitate peisageră* - desemnează formularea de către autoritățile publice competente, pentru un anumit peisaj, a aspirațiilor populațiilor cu privire la caracteristicile peisajere ale cadrului lor de viață;
- *protecția peisajului* - cuprinde acțiunile de conservare și menținere a aspectelor semnificative sau caracteristice ale unui peisaj, justificate prin valoarea sa patrimonială derivată din configurația naturală și/sau de intervenția umană;
- *managementul peisajelor* - cuprinde acțiunile vizând, într-o perspectivă de dezvoltare durabilă, întreținerea peisajului în scopul direcționării și armonizării transformărilor induse de evoluțiile sociale, economice și de mediu;
- *amenajarea peisajului* - reprezintă acțiunile cu caracter de perspectivă ce au ca scop dezvoltarea, restaurarea sau crearea de peisaje.

²⁶ Vescan Iuliu, Conf.dr.urb, *Studiul de fundamentare privind cadrul natural și calitatea mediului- PATJ jud. Sibiu, cap.2.3. Peisaje naturale, p.79.*

²⁷ OMCC nr. 2260/2008

Evidențierea caracteristicilor diverse ale peisajului și evaluarea compatibilității ecologice și estetice a modului de utilizare a acestuia se realizează în scopul prevenirii deteriorării potențialului natural și a capacitatei funcționale a mediului natural, inclusiv serviciile ecologice pentru protecția florei, faunei și a habitatelor, precum și pentru soluri, apă, aer și climă, dar și pentru păstrarea caracterului unic și calităților pitorești ale peisajului, atât în interiorul, cât și în afara ariilor naturale protejate.

În lipsa unei legislații specifice în vigoare pentru identificarea și evaluarea peisajului, metodologia de analiză în cazul județului Covasna se bazează pe tipologia (și terminologia) propuse de documentele europene și mondiale în domeniu, după cum urmează:

- “Convenția europeană a peisajului” nu realizează o clasificare a peisajelor, identifică însă o serie de categorii pe baza unor criterii diferite;
- În funcție de poziționarea geografică - *categoria peisaje terestre, marine , legate de apele interioare*;

La categoria de peisaje terestre pot fi identificate în cadrul Studiului de fundamentare privind cadrul natural al Județului Covasna *peisajele montane* (1) (cu subunitățile de peisaj al treptei piemontane și peisajul depresiunilor marginale de contact), *peisajele colinare* (2) (asociate spațiilor depresionare) și la categoria celor legate de apele interioare - *peisajele culoarelor de vale* (3).

- În funcție de valoarea patrimonială - *peisaje deosebite, peisaje obișnuite și peisaje degradate*;
- În funcție de complexitatea relațiilor dintre mediul natural și cel construit - *peisaje naturale, peisaje rurale, peisaje urbane / suburbane*.
- În conformitate cu Convenția UNESCO²⁸, **peisajul cultural** cuprinde o diversitate de manifestări ale interacțiunii dintre om și mediul înconjurător, însuțind locul unde umanitatea și natura s-au îmbinat în timp, creând o simbioză echilibrată între activitățile antropice, rezultatele acestor activități și mediul înconjurător (ex. zonele urbane și rurale unde s-au conservat elemente de viață tradițională, probate prin patrimoniu mobil și imobil, spații culturale sau sacre, mărturii ale unor meșteșuguri și tehnici agricole care au dispărut, lăsând încă urme vizibile și locuri cu biodiversitate remarcabilă).

Peisajul cultural este organizat pe 3 categorii:

- *Peisajul clar definit*, conceput și creat intenționat de om: grădini și parcuri; aceste peisaje sunt realizate pentru scopuri estetice, fiind asociate cu clădiri sau ansambluri monumentale. În cadrul județului Covasna, un exemplu este Parcul dendrologic din Dalnic dar și amenajarile din ansamblurile conacelor și castelelor unde se înfîințează parcuri și grădini.
- *Peisajul dezvoltat organic/peisajul vernacular evolutiv/peisaj de înaltă identitate* al unui tipar social, economic, administrativ și religios asociat cu mediul înconjurător natural în care au rezultat componente cu valori de patrimoniu variate ca funcțiune, stil și formă, componente care și-au păstrat mai mult forma și funcțiunea inițială. Grupa include și peisajul continuu care își menține rolul social activ în societate, fiind asociat cu modul tradițional de viață și în care procesul evolutiv este în progres, cu forme vizibile. Această tipologie de peisaj cultural este reprezentată în primul rând la nivelul județului de sate din zonele etnografice majore .
- *Peisajul cultural asociativ*, a cărui importanță se justifică prin virtutea asocierii elementelor naturale cu valori religioase, artistice sau culturale, fără a ține cont de evidență

²⁸ Convenția pentru Patrimoniul Mondial (World Heritage Convention, 1992)

culturii materiale. Acest tip de peisaj este prezent prin evenimente culturale permanente (ex. festivaluri, prin prezența și continuitatea funcționării târgurilor tradiționale în existența zonelor rurale, care acționează ca un catalizator pentru dezvoltarea altor activități cu valori culturale, artistice și economice (meșteșuguri/artizanat).

În consecință, operațiunea de identificare a categoriilor de peisaj se bazează pe o analiză multicriterială, care ia în considerare următoarele tipuri de clasificări²⁹:

- clasificare după elementele fizico-geografice: în funcție de relief, vegetație, apă, climă, geomorfologie, etc.;
- clasificare după funcțiile predominante: naturale, antropice (culturale, urbane, rurale);
- clasificare după elementele dominante: abiotic, biotic, antropic;
- clasificare după scară spațială: *mega* (regiune geografică - peste 100 kmp); *macro* (geocomplex sau geosistem - suprafețe cuprinse între 10-100 kmp); *mezo* (geofacies – suprafață cuprinsă între 1-10 kmp); *micro* (geotop – cea mai mică unitate de peisaj - sub 1 kmp).

Calitatea peisajeră

Obiectivul de calitate peisageră desemnează formularea de către Autoritățile publice competente, pentru un anumit peisaj, a aspirațiilor populației/comunităților cu privire la caracteristicile peisajere ale cadrului lor de viață. Înțelegerea noțiunii de calitate a peisajului implică faptul că fiecare peisaj are un caracter unic, un caracter distinct, caracter ce provin din aspectul și forma terenului, modul de utilizare al acestuia, calitatea solului, prezența și calitatea vegetației, modelul așezarilor umane și aspectele particulare ale construcțiilor - caracter ce induc sensul de apartenență pentru cei ce locuiesc aceste peisaje, atrag vizitatori și nu în ultimă instanță creează acel *genius loci/spiritul locului*.

Calitatea peisajelor culturale este dată de varietatea elementelor naturale și antropice în zona definită (care include 1 UAT sau mai multe UAT-uri), varietatea percepției la nivelul unității de peisaj (amplă și/ sau în lungul unui element structurant-un curs de apă, un drum), existența unor puncte/zone de belvedere în cadrul acestuia.

Dinamica peisajelor culturale

Peisajul cultural a apărut inițial în școala saxonă de peisaj, ca răspuns la termenul de peisaj natural, *percepția de peisaj cultural* fiind asociată cu *identitatea regională, valoarea istorică și patrimonială a unui spațiu*. În plus, peisajul cultural nu a mai fost perceput în sens antitetic cu peisajul natural, astfel că peisajele culturale pot cuprinde și elemente naturale cu valoare de simbol.

„*Un peisaj cultural este modificarea succesivă de-a lungul timpului a habitatului material al societății umane sedentare, corespunzător cu creșterea provocărilor dinamice ale naturii, cu nevoile și dorințele societății, și circumstanțele istorice din diferite regiuni, în momente diferite*” (M.P. Conzen, 2004).

Pentru a desemna dinamica în timp a peisajelor culturale, s-a adoptat asocierea termenului *istoric*. *Peisajele cultural-istorice* sunt ansamblurile teritoriale cu valoare de

²⁹ Conform http://old.unibuc.ro/prof/patru-stupariu_i_g/docs/2013/mar/20_14_47_02Curs_4.pdf

simbol, identitate regională și locală, mai vechi e o generație / mai vechi de un eveniment istoric care a dus la o schimbare bruscă a societății.

Evidențierea caracteristicilor diverse ale peisajului și evaluarea compatibilității ecologice și estetice a modului de utilizare a acestuia se realizează în scopul prevenirii deteriorării potențialului natural și a capacitatei funcționale a mediului natural, incluzând serviciile ecologice pentru protecția florei, faunei și a habitatelor, precum și pentru soluri, apă, aer și climă, dar și pentru păstrarea caracterului unic și calităților pitorești ale peisajului, atât în interiorul, cât și în afara ariilor naturale protejate.

În urma analizelor realizate în serii de cercetări și conferințe din cadrul Programului INTERREG IIIB- CADSES peisajele culturale au fost tipologizate³⁰ în :

- *Peisaje culturale propriu-zise* - (tipice artistice, tipice culturale- manifestări și clădiri);
- *Peisaje istorice propriu-zise* - (cetați, biserici fortificate, statui, câmpuri de bătălie);
- *Peisaje culturale de înaltă identitate* - (valori multietnice, tipuri de case, utilizarea terenurilor).

În urma coroborării tipologiei peisajelor în conformitate cu Convenția UNESCO și a tipologiei rezultate în urma programului INTERREG IIIB CADSES, categoria *peisajelor culturale* la nivelul Județului Covasna se poate înscrie ca *peisaje culturale de înaltă identitate* sau o altă tipologie este cea a unităților de *peisaj cultural - asociativ*

Din punct de vedere al legislației în domeniul peisajului, legislația națională nu are până în prezent un conținut- cadru reglementat, pentru identificarea, evaluarea și delimitarea peisajelor culturale, în decursul timpului, de la momentul semnării și ratificării de către România a Convenției europene a peisajului (Legea 451/08.07.2002) până în prezent, fiind realizate 2 studii de către Ministerul Dezvoltării (MDPL) - "Metodologia de identificare și evaluare a peisajului- Studiu pilot pentru Zona protejată naturală și construită de interes național Bordușani" - 2008 și „Atlasul peisajelor - Studiu pilot pentru zona transfrontalieră România - Bulgaria”-2014.

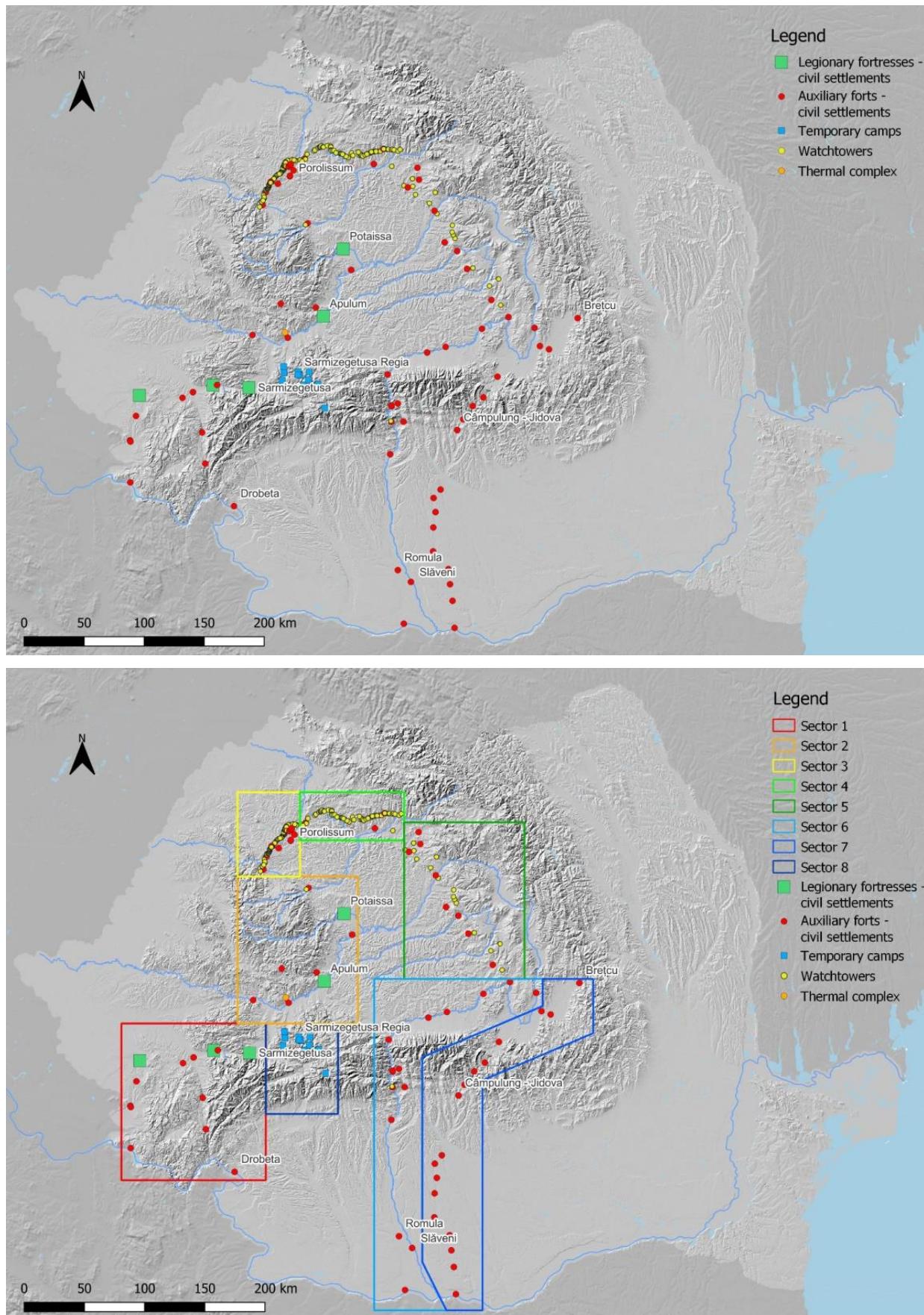
Prin proiectul Codului Patrimoniului Cultural - Teze prealabile (HG 905/2016), Titlul IV - Reglementări specifice peisajului cultural și ariilor protejate - are scopul de integrare a politicilor de patrimoniu în aceleai mai largi, ale dezvoltării durabile și ale protecției mediului. Astfel, protecția peisajului are ca obiective majore salvarea, păstrarea și integrarea valorilor identitare - naționale, regionale și locale - perceptibile ca elemente fundamentale ale dezvoltării durabile și de integrare a valorilor naturale și culturale, ce definesc peisajul în dezvoltarea comunităților.

Instrumentele directoare propuse, ce stabilesc regulile de dezvoltare prin care se va realiza cercetarea și protecția integrată, identificând prioritar valorile culturale, naturale și nevoile specifice de protejare, sunt Planul de Peisaj Teritorial (PPT) - ca o secțiune a documentațiilor de tip PATJ și Planul de Peisaj Local (PPL) - ca o secțiune a documentațiilor de urbanism de tip PUG, ce vor fi stabilite la nivel superior de către Ministerul Culturii (HG) și la nivel Local de către Autoritățile Publice locale (propuse prin HCL/HCJ, după caz). Acestea vor fi operaționale în momentul aprobării și legiferării Codului Patrimoniului Cultural.

Nota: Peisajul cultural al județului Covasna este prezentat detaliat în Secțiunea – Peisaje a prezentului Studiu de Fundamentare

³⁰ Universitatea Babeș- Bolyai - Programul INTERREG-IIIB- CADSES -2004-2008

Figura 48 – LIMES – Frontierele Imperiului Roman

Sectoarele 6-7 ale drumului roman care se regăsesc pe teritoriul județului Covasna

III. CONCLUZII

3.1. Propuneri de valorificare cultural turistică

Județul Covasna, face parte din Regiunea de dezvoltare 7- „CENTRU”, așezată în zona centrală a României, în interiorul marii curburii a Munților Carpați, pe cursurile superioare și mijlocii ale Mureșului și Oltului.

Valoarea deosebită a zonei studiate de prezentul studiu de caz este dată atât de abundența mărturiilor istorice, etnografice și de valoarea artistică a monumentelor istorice cât și de calitatea peisajului atât cultural cât și natural marcat de istorie, leagăn la unei identități culturale, mărturie a unui patrimoniu comun dar și a diversității culturale.

Peisajul desemnează o parte a unui teritoriu aşa cum este percepțut de populație și al cărui caracter rezultă din acțiunea factorilor naturali și umani și din interacțiunea acestora.

În acest sens așezările rurale studiate în cadrul acestui proiect se caracterizează printr-o perfectă simbioză a celor trei elemente definitorii ale ambientului: spațiul construit, spațiul natural amenajat, spațiul natural.

Spațiul construit se caracterizează printr-o judecădere folosire a reliefului, o integrare prin subordonare a elementului construit în cadrul natural. Acest lucru este ilustrat la toate nivelurile de ocupare a teritoriului, de la gospodăria individuală la suprafața construită a localității până la întreg teritoriul administrativ.

Imaginea tip a satelor este conferită de rețeaua stradală regulată, fronturi compacte cu alternanța fațadelor și a porților, așezarea gospodăriilor în jurul bisericii, contribuie la definirea profilului cultural al acestei zone pluriethnice și multiculturale, influențând modul de locuire și de construcție săsesc fiind mai mult decât evidentă.

Lotizarea gospodăriilor individuale caracterizată de mozaicul parcelelor cu front în general redus la stradă și cu dezvoltare în adâncime se dezvăluie privitorului de la înălțimea elementului dominant al localității (dealul cetății, cetatea, biserică fortificată sau turnul de apărare).

Spațiul natural amenajat este mărturie a unei evoluții progresive, episodic întreruptă de transformări de mare amploare din cauze economice tehnice sau politice. Situl se integrează armonios în peisaj care poartă amprenta istoriei așezărilor având astfel valoarea unui peisaj cultural. El conservă elementele unui sistem agricol caracteristic fondat pe o economie privată cu o solidă organizare comunitară.

Spațiul natural este caracteristic zonelor colinare străbătute de cursuri de ape cu meandre și o vegetație specifică.

Analizarea potențialului istoric (lista monumentelor istorice anexată), relevă bogăția în obiective ce pot fi incluse în trasee cultural-turistice.

O analiză privind zona și așezarea localităților precum și a condițiilor geo-climatici prezентate la nivelul fiecărei localități, sau a județului (temperaturile medii anuale, precipitațiile medii anuale, regimul hidrografic și al vegetației), ar putea evidenția condițiile necesare desfășurării unei activități turistice în toate anotimpurile anului cu condiția asigurării infrastructurii rutiere și a ridicării calității mijloacelor de comunicare.

Incursiunile turcești deosebit de dese la sfârșitul sec al XV-lea au impus populației locale organizarea unei apărări proprii. Similar cu fortificațiile bisericilor din zona săsească, confruntată mai înainte cu asemenea experiențe, au luat naștere bisericile fortificate secuiești.

Bisericile fortificate din secuime au atras interesul cercetătorilor, dar în măsură mai mică decât bisericile fortificate săsești. Datele oferite de documentele secuiești fiind mult mai sărace în informații decât cele săsești, iar ampoarea foarte redusă a cercetărilor arheologice îndeamnă la prudență în formularea unor ipoteze. Studiile întreprinse până în prezent relevă două etape principale în evoluția arhitecturală a sistemului defensiv din satele secuiești. Prima etapă o reprezintă perioada de la mijlocul sec al XV-lea până la jumătatea secolului următor. Această perioadă corespunde cu perioada refacerilor în stilul goticului târziu a bisericilor din secuime. O a doua etapă începe din a doua jumătate a sec. al XVII-lea și este caracterizată de elaborarea unor planuri regulate, pe forme geometrice cum ar fi paralelogramul pentagonul, dreptunghiul.

Analiza efectuată în cadrul prezentului studiu istoric relevă potențialul ridicat în ce privește patrimoniul imobil al județului.

Caracteristica principală a patrimoniului este reprezentată de varietatea excepțională a acestuia. Este prezentă în județ o varietate foarte mare de bunuri de patrimoniu construit din cele mai diverse programe arhitecturale. Este vorba despre Biserici ale celor mai diferite confesiuni, biserici fortificate, conace, castele, cetăți, sate cu arhitectură vernaculară păstrată, echipamente cu caracter industrial de mare valoare tehnică și arhitecturală, toate într-un cadru natural de excepție.

Specificul istoric administrativ al scaunelor secuiești, care se perpetuează în conștiința locuitorilor, este baza consolidării ariilor culturale prezente pe teritoriul județului. Acest specific care mai poate fi întâlnit la asemenea cote doar în județul Harghita este un element ce poate fi valorificat pentru crearea unor proiecte culturale care să contribuie la coeziunea comunităților.

Patrimoniul material dar și cel imaterial prezente la standarde de calitate ridicate trebuie să contribuie la o dezvoltare sustenabilă prin valorificarea judicioasă a acestuia.

Valorile arhitecturale urbanistice asociate valorilor imateriale care asigură perpetuarea tradițiilor au potențialul de a susține proiecte de rute culturale care pot avea efecte benefice asupra comunităților în sensul ridicării nivelului de trai al acestora.

Aceste proiecte pot lua forma unor rute culturale tematice, combinate cu elementele deosebit de bogate ale cadrului natural:

- Trasee ale conacelor și castelelor;
- Trasee ale cetăților și fortificațiilor;
- Traseul bisericilor fortificate;
- Traseul bisericilor cu plafoane casetate;
- Traseele legendei Sfântului Ladislau;
- Traseele locurilor cu semnificații privind lupta pentru independență din perioada 1848-1849;
- Traseul echipamentelor de tip industrial, mori, furnale istorice, plan inclinat, ateliere meșteșugărești.
- Trasee ale izvoarelor de ape minerale cu posibilitatea revitalizării unor băi comunale care au un circuit restrâns.

Realizarea acestor proiecte poate fi posibilă printr-o activitate puternică de educare a comunităților la care pot fi asociate organizații cu profil de protejare a patrimoniului și mediului, asociații, folosirea sistemului de voluntariat, pentru conștientizarea valorilor existente și abilitarea acestora pentru valorificare acestor valori comune.

Autoritățile locale, atât cele județene dar și cele orașenești și comunale trebuie să se concentreze asupra creării infrastructurii care să faciliteze derularea acestor proiecte.

3.2. Propuneri patrimoniu construit

Analiza contextului cultural reprezentat de patrimoniul județului Covasna în conformitate cu datele transmise de către Autoritățile locale și a datelor existente în documentele și legislația în vigoare din domeniul patrimoniului cultural construit și a peisajului, a condus la determinarea următoarelor concluzii referitoare la categoriile de patrimoniu clasate conform LMI 2015, în funcție de natura lor (arheologie – I, arhitectură – II, monumente de for public – III, monumente memoriale și funerare- IV), pentru zonele construite protejate (ZCP conform PUG-urilor UAT-urilor) și pentru peisajele culturale de pe teritoriul județului Covasna.

- Monumentele de arheologie (I) – în număr de 141 clasate în LMI 2015 - nu beneficiază de o punere în valoare adekvată calității lor istorice și culturale - categoria valorică A sau B, pentru a putea beneficia de înscrierea în trasee turistice culturale locale sau regionale.

Astfel patrimoniul dacic Cetatea Zânelor- Covasna sau cetatea din satul Cernat , împreună cu patrimoniul format de castrele romane de la Brețcu, Boroșneu Mare, Olteni sau Baraolt pot constitui intr-un itinerariu cultural pentru perioada daco- romană, prin punerea în valoare a acestor situri arheologice. În zona urbană, municipiul Sf. Gheorghe este centrul urban care poate beneficia de numărul mare de situri arheologice de valoare națională de pe teritoriul său (11) ce pot fi puse în valoare *in situ*, în coroborare cu existența patrimoniului mobil din Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, ale cărui colecții de artefacte vor întregi imaginea epocilor istorice de pe teritoriul studiat.

- Monumentele de arhitectură (II) se regăsesc în număr mai mic în zona urbană - 121 obiective, 54 înscrise la categoria A (valoare națională) și 67 la categoria B(valoare locală) - dar cele două municipii - Sf. Gheorghe și Tg Secuiesc - sunt reprezentative atât din punct urbanistic cât și prin arhitectura urbană ;exemplu relevant, tipologia “curților »rurale transpusă în “curțile - stradă » specifice morfologiei Centrului istoric din Tg. Secuiesc , este un patrimoni unic.

Peisajul cultural al județului este caracterizat în principal de valorile spațiului rural , în care se îmbină armonios patrimoniul construit cu natura, reprezentat la nivelul teritoriului prin zone vaste de arii naturale protejate sau de forme de relief în care rețelele de sate se înscriu organic, formând « insule » despărțite de largi spații libere naturale. Păstrând în mare parte un peisaj medieval, satele se diferențiază din punct de vedere urbanistic prin tipologia parcelarului și a gospodăriilor specifice acestuia cât și prin varietatea patrimoniului construit păstrat - 204 obiective înscrise în LMI 2015 la categoria valorică A(valoare națională) și 235 obiective la categoria valorică B(valoare locală).

Varietatea patrimoniului construit constituie o altă caracteristică a spațiului rural, în afara caselor și gospodăriilor tradiționale fiind păstrate și clădiri industriale agricole dar și clădiri de factură urbană (conace, castele) sau eclesiastice (biserici, fortificate sau nu, ale diferitelor culte religioase).În completarea patrimoniului construit, tradițiile, practicile și meșteșugurile tradiționale ce se păstrează la nivelul comunităților (sau au fost revitalizate) reprezintă un potențial socio-economic important alături de cel cultural.

- Monumentele de for public(III) sunt cel mai slab reprezentate, la categoria valorică A (valoare națională) neexistând nici un fel de obiective înscrise în LMI 2015, la categoria valorică B (valoare locală) fiind înscrise un număr de 8 obiective.Cu o reprezentare minimală se înscriu și monumentele memoriale și funerare (IV), la categoria valorică A (valoare națională)fiind înscrise numai un număr de 2 obiective și la categoria valorică B(valoare locală) fiind un număr de 7 obiective.

Analiza listei de obiective de patrimoniu cu valoare națională înscrise în funcție de tipologia acestora în cadrul PATN-Sectiunea III, relevă faptul că anumite capitole nu includ nici un fel de

obiective pentru județul Covasna la următoarele categorii, unde se regăsesc obiective multiple înscrise în LMI 2015 :*pct.d) Castele, conace, palate; pct.f) Clădiri civile urbane ; pct.g) Ansambluri urbane; pct.l) Arhitectură industrială; pct.m) Monumente de arhitectură populară ;pct.n) Ansambluri tradiționale rurale.*

Deasemenea, cercetările de teren aferente studiilor de fundamentare din cadrul reactualizării PUG-urilor este necesar să determine valorile de patrimoniu arheologic și patrimoniu construit local, ce pot fi propuse spre clasare (ex.20 de UAT-uri nu au nici un obiectiv arheologic înscris în LMI 2015, deși sunt un număr de 506 obiective înscrise în cadrul RAN județul Covasna iar 5 UAT-uri nu au nici un obiectiv înscris în LMI 2015 la categoria monumentelor de arhitectură - UAT-urile Barcani,Malnaș, Mereni, Micfalău, Sita Buzăului sau un singur obiectiv cu valoare locală (B) - UAT-urile Comandău, Ojdula, Valea Mare) .

Nu a fost realizată clasarea unor obiective de for public (III)sau memoriale și funerare(IV) între LMI 2010 și LMI 2015 - în actualizare, deci cu posibilitatea de noi înscrieri, fiind pericolită integritatea acestora, în special în mediul rural, în condițiile în care unele sate au o populație redusă ca număr sau îmbătrânită.

Resursă atractivă de factură antropică , patrimoniul construit deține o pondere importantă și în structura potențialului turistic al județului Covasna, aceasta fiind ca varietate și valoare legată de îndelungată evoluție a civilizației umane pe acest teritoriu, coroborată cu interferențele culturale ale mozaicului etnic specific spațiului transilvan ce și-a pus amprenta diferențiat asupra devenirii spațio-temporale a habitatului județului.

Acesta reflectă peisagistic și formal- structural personalitatea aparte conferită de contribuția în timp a comunităților locale , personalitate care a fost creată în condițiile de coabitare multiseculară și de coagulare în timp a unor elemente de specificitate ,care le conferă unicitate la scară spațiului românesc.

Astfel *turismul cultural* se profilează ca formă primordială de turism bazată pe existența unui bogat și divers patrimoniu cultural cu o tradiție istorică multimilenară, care oferă posibilitatea conturării unei oferte turistice diversificate și complementare din punct de vedere structural și funcțional, permitând constituirea unor fluxuri turistice convergente , în măsură să o valorifice la nivele superioare de eficiență socială și economică bazată pe valorile de patrimoniu construit. Această formă de turism este completată de *turismul religios* (legat de clădiri ecclaziastice ale cultelor catolic, evanghelic dar și ortodox, evenimente religioase ce au ca bază patrimoniul istoric construit), *turismul rural* (fundamentat de valorile arhitecturale și urbanistice ale satelor din diferitele zone etnografice ale județului, zone cu valoare cultural -identitară : zona Baraolt, zona Sepsi, zona Kezdi, zona Orbai,zona Întorsura Buzăului; ex).comuna Ozun - inclusă între cele 16 sate din întreaga țară în prima etapă a “ Rutei satelor cu arhitectură tradițională”- finanțate de către MIPE prin PNRR), nu în ultimul rând de *turismul balnear* (datorită bogăției de izvoare cu ape minerale și a mofetelor din județ ce au determinat apariția unui patrimoniu specific - ex.“Drumul Apelor Minerale” ce include 8 UAT -uri din județ : Bixad, Belin, Malnaș, Bodoc, Șugaș Băi, Mărtănuș, Baraolt sau un traseu turistic ce include băile tradiționale secuiești : UAT-urile Cernat, Bodoc, Olteni, Peteni(UAT Zăbala), Hățuica(UAT Cătălina) .

Din punct de vedere educațional, extinderea programelor culturale existente legate de patrimoniul construit la nivelul școlilor și al tuturor comunităților din localitățile județului , pentru înțelegerea și protejarea patrimoniului local construit (și al patrimoniului mobil/tehnic legat de acesta), poate duce la o reducere a numărului de obiective de patrimoniu aflat în pericol (ce suferă degradări ce pot conduce la starea de precolaps/colaps).

Simultan este necesară și realizarea la nivelul DJC Covasna a unei bănci de date informatizate ce va include patrimoniul construit/imobil și patrimoniul mobil de la nivelul județului, în vederea stabilirii priorităților de intervenție și finanțare, o prioritate de intervenție/finanțare fiind și aceea de analiză urmată de clasarea unor obiective arhitecturale și memoriale ce nu au fost cercetate și repertoriate în diferite UAT-uri precum și a patrimoniului aflat în pericol de degradare (precolaps, colaps).

Din analiza valorilor de patrimoniu la nivelul județului decurge necesitatea și utilitatea socio-economică complementară valorilor culturale a realizării unor proiecte și programe de punere în valoare a patrimoniului construit, în strânsă corelare cu patrimoniul imaterial local (zone ce păstrează tradiții, obiceiuri), integrate ca peisaje culturale specifice fiecărei zone etnografice a județului Covasna.

Între aceste proiecte două obiective cu valoare deosebită este necesar a fi propuse pentru Lista Indicativă a Patrimoniului Mondial – UNESCO, la categoria Situri Culturale :

-Biserica Romano-catolică “Sf. Emeric” din satul Ghelința, comuna Ghelința și Ansamblul conacelor din satele comunei Ozun (satele Bicfalău, Ozun, Măgheruș, Sântionlunca).

BIBLIOGRAFIE

BAGYINSZKI ZOLTAN – „Kastélyok és paloták a történelmi Magyarországon”, Editura Mikes, Budapest, 1999

BICSOK ZOLTÁN, ORBÁN ZSOLT – Isten segedelmével udvaromat megépítettem, (Cu ajutorul lui Dumnezeu mi-am construit conacul, trad. IK); ediția a IV-a, Editura Gutenberg, Miercurea Ciuc, 2019;

CSÁKI ÁRPÁD - Szárazság és pestis Háromszéken 1717–1720-ban, (Seceta și ciumă în Trei-Scaune în 1717–1720, trad. IK), în Acta Siculica 2010, pag. 277–287;

CSEREY ZOLTÁN, JÓZSEF ÁLMOS – „Sepsiszentgyörgy képes története” (Istoria în imagini a orașului Sfântu Gheorghe, trad. IK), ediția a III-a, Editura Gutenberg, Miercurea Ciuc, 2020;

DÉNES ISTVÁN: Régészeti kutatások a Rika-erdő kora középkori erődrendszerében.(cercetări arheologice la cetatea medievală din pădurea Rika), în ACTA. 1998. Sepsiszentgyörgy.

DINCĂ, DRAGOȘ VALENTIN – „Sistemul administrativ românesc – inspirație franceză și adaptare autohtonă”, Editura Economică, București, 2012

EGYED ÁKOS – „Societatea rurală din Transilvania”, publicat în „Erdély a Históriában”, editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 1999; p.233-239.

ELEKES TIBOR - „Kovászna megye településhálózatának és közigazgatásának változásai 1332-től napjainkig” (Schimbări în rețeaua și administrația localităților din județul Covasna, din 1332 până în prezent). II. Magyar Földrajzi Konferencia, Szeged pp. 411-421, 2004;

GLATZ FERENC – „Cărui spațiu îi aparținem?”, Studiu prezentat la Conferința Europei Centrale, organizată la Viena, mai 1991, publicat în „Erdély a Históriában”, editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 1999;

GYÖNGYÖSSY JÁNOS – „Székelyföldi vártemplomok” (Biserici fortificate din secuime, trad. IK), Budapest, 1995;

KARCZAG ÁKOS, SZABÓ TIBOR – „Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei” (Fortificațiile din Ardeal Patium și Banat, trad. IK), Editura: Semmelweis, Budapesta, 2010;

NAGY BALÁZS și colectiv – „Kúriák földje” (Tinutul Conacelor, trad. IK), Editura HÁROMSZÉK, Sfântu Gheorghe, 2011;

NIEDERMAIER, PAUL – „Geneza orașelor medievale în Transilvania”, Editura Academiei Române, București, 2016;

NOVÁK CSABA ZOLTÁN, TÓTH-BARTOS ANDRÁS, KELEMEN KÁLMÁN LÓRÁNT – „ÚJJÁSZÜLETÉS, HÁROMSZÉKBŐL KOVÁSZNA” (Renaștere. De la Trei Scune la Covasna – Organizare și instituționalizare, trad. IK) 1968-1972, Editura Háromszék Vármegye * Editura Print Könyvkiadó, 2013;

ORBÁN BALÁZS – „A Székelyföld leírása, történelmi, régészeti, természetrájzi și népismeii szemponból”, (Descrierea secuimii din punct de vedere istoric, natural și etnografic, trad. IK), Volumul III, HÁROMSZÉK (Trei Scaune, trad. IK), Editura Ráth Mór, Pesta, 1869;

RÁCZ TIBOR ÁKOS – „Háromszék első magyar telepesei și a határvédelem”, (Primii coloniști maghiari din județul Covasna și apărarea frontierei, trad. IK);

SEBŐK LÁSZLÓ – „Magyar neve, Határokon túli magyar helységnévszótár”, (Numele maghiar, Dicționar al denumirilor maghiare ale localităților aflate în afara granițelor, trad. IK);

ZSIGMOND LÓRÁND BORDI – „Fortificațiile medievale timpurii din pădurea Rica, turnul estic, ACTA SICULICA 2007, 287–300;

Pagini Web:

- T. SZABÓ CSABA – „Transilvania, o regiune istorică în constantă schimbare”, <https://erdelyikronika.net/2020/10/10/transilvania-o-regiune-istorica-in-constantă-schimbare/>
- SÓFALVI ANDRÁS – „On the Edge of a Study: the Castles in Rika Forest and the Royal Domain of Odorheiu Secuiesc”, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=195250>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/1938_map_of_interwar_county_Trei_Scaune.jpg, (harta administrativă a județului în anul 1938)
- <https://kastelyerdelyben.ro/castele/>
- LÉSTYÁN FERENC – „Megszentelt kövek - a középkori erdélyi püspökség templomai” (Pietre sfintite – bisericile medievale ale episcopiei Romano-Catolice a Ardealului, trad. IK), Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Alba Iulia, 2000, <https://mek.oszk.hu/04600/04684/html/index.html>
- <http://bolonimuzeum.synthasite.com/a-boloni-var.php>
- http://arhivele-nationale.ro/site/download/arhive_judetene/covasna/Pretura-plasii-Ozun-1944-1950.pdf
- <https://romaniadategeografice.net/unitati-admin-teritoriale/judete/judete-c/covasna/>

Sursa hărți:

- <https://romaniadategeografice.net/unitati-admin-teritoriale/judete/judete-c/covasna/>
- https://ro.wikipedia.org/wiki/Harta_Transilvaniei_-_Johannes_Honterus#/media/Fi%C8%99ier:Chorographia_Transylvaniae_Sybemb%C3%BCrgen_1532.jpg
- <http://clasate.cimec.ro/Detalii.asp?k=5D624A93C46B43BCB9EF2D02B024628F#gallery>
- <https://hdl.loc.gov/loc.wdl/wdl.6761>
- http://www.mapywig.org/m/Other_maps/Old_maps/ssees0163_Transylvania_per_Gerardum_Mercatorem-1595.jpg
- <https://www.loc.gov/resource/g6501s.ct004268/?r=0.55,0.046,0.503,0.296,0>
- http://maps.mapywig.org/m/Other_maps/Old_maps/ssees0184_Totius_regnis_Hungariae_-ca1680.jpg
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/1720_Homann_Map_of_Transylvania_%28_Romania_%29_-_Geographicus_-_PrincipatusTransilvaniae-homann-1716.jpg?uselang=ro
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ef/Carte_Particuliere_de_la_Hongrie_de_la_Transilvanie_de_la_Croatie_et_de_la_Scalavonie.jpg
- <https://www.raremaps.com/gallery/detail/29714/principaute-de-transilvanie-divisee-en-cinq-nations-subdivis-de-fer-danet>
- <http://www.swaen.com/hungarie-lipszky-map.php>
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ardeal_si_Bucovina.JPG
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/GrandDuchyOfTransylvania_Josephinische_Landaufnahme.jpg
- <http://86.120.37.125/files/cholnokymedmaps/08-0817.jpg>
- <https://hagystek.cholnoky.ro/terkeptar/digitalizalt/torzs33/>
- <http://cholnokymaps.gis-it.ro/>
- <https://hagystek.cholnoky.ro/wp-content/uploads/2011/10/2M-TOR-841-Erdely14.jpg>
- <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/haromsz.jpg>
- <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/1231/>
- <http://pop-stat.mashke.org/romania-ethnic-maps-1930/>

- https://en.wikipedia.org/wiki/H%C3%A1romsz%C3%A9k_County
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f6/1938_map_of_interwar_county_Trei_Scaune.jpg
- <https://www.sepsiszentgyorgy.info/images/stories/tekeptar/haromszek/haromszek.jpg>
- <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/33851/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEIaWVYXJjaHktMSkifQ>
- <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/2297/view/?bbox=438%2C-3215%2C6680%2C491>
- <https://vasutallomasok.hu/terk/MAVterkep.jpg>
- <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/1231/>

BĂLDESCU IRINA – Transilvania medievală. Topografie și norme juridice ale cetăților Sibiu, Bistrița, Brașov, Cluj, Ed. SIMETRIA, București, 2012

BIVOLARU ALEXANDRA - Arheologia peisajului. Peisaje arheologice, perspective, istorie și evoluție. 2014 <http://peisaje-arheologice.ro>

FURU ÁRPÁD – Arhitectura rurală din Transilvania. Influențe, evoluții, zonificare (Manual de specialitate pentru studenți și cursanți postuniversitari), Fundația Transilvania Trust, Tipografia IDEA, Cluj-Napoca, 2015

Zone de arhitectură rurală din Transilvania (Teză de doctorat, Universitatea Babeș- Bolyai, prof. îndrumător Pozsony Ferenc)

GHINOIU ION & colectiv – Atlasul Etnografic Român – Volumul 1 – HABITATUL, Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Ed. Academiei și Ed. Monitorul Oficial, București, 2003

HOINĂRESCU CĂLIN & colectiv – Locuința sătească din Romania – Studiu de arhitectură tradițională în vederea conservării și valorificării prin tipizare, IPJ Prahova, 1986

NIEDERMAIER PAUL – Habitatul medieval în Transilvania, Academia Română, Institutul de cercetări Socio- Umane Sibiu, Comisia de Istorie a Orașelor din România, vol. XI, Ed. Academiei Române, 2012, București

PASCU STEFAN – Voievodatul Transilvaniei, Vol. I, Vol. II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1972, 1986

POP IOAN AUREL, THOMAS NAGLER, BĂRBULESCU ION – Istoria Transilvaniei. Până la 1541 (Vol I), ICR, Centrul de Studii Transilvane, 2003

POP IOAN AUREL, BOLOVAN IOAN – Istoria Transilvaniei, Ed. Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2016

PUIA DANIELA MARIA – Arhitectura urbană în Transilvania în perioada interbelică, Ed. Pro Cultura, 2020, București

STANCA CONSTANTIN, RADULY GITTA – Județul Covasna. Monografie. Ed. Sport –Turism, București, 1988

*Ansambluri nobiliare extraurbane – Transilvania. Asociația ARCHE, INP, OAR Filiala Sibiu – Vâlcea, Asociația 37, Fundația ProPatrimonio (coordonatori Anca Brătuleanu, Sergiu Nistor), 2014"

*Ghid de arhitectură pentru înscrierea în specificul local din mediul rural - Zona Secuime, arh. Kölo Miklós

* CENTRUL DE CULTURĂ AL JUDEȚULUI COVASNA –Ținutul Conacelor , Trei Scaune

ANEXA 1